

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Б. Я. ПАНАСЮК

**ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ
В ПРОМЕНЯХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ**

Історико-художній нарис

ББК 63.3 (4 Укр) 64
П 16

Рецензент

А. Ю. Брегеда, канд. філос. наук, доц.
(Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана)

Рекомендовано до друку Вченою радою КНЕУ
Протокол № 4 від 03.11.05

Панасюк Б. Я.

П 16 Помаранчева революція в променях національної ідеї:
Історико-художній нарис. — К.: КНЕУ, 2006. — 176 с.
ISBN 966–574–845–9

Художньо-політичний твір присвячено переломним дням української історії, коли вперше за триста п'ятдесят літ пригнічений, позбавлений своєї історії, культури і мови народ 2004 року вийшов на майдани країни, щоб позбавити ненависну владу привілеїв і відправити її в небуття. Читач довідається про те, як загублена і пригнічена в олігархічній владній чехарді українська людина шукала себе в розпочатій бурі небаченого за напругою, але толерантного народного гніву.

Основні суб'єкти твору — Помаранчева революція, київський Майдан і майдани всієї країни, а основне — український народ, який показав, що саме він, а не хтось інший — джерело влади і здатний здобути свою волю та захистити незалежність держави.

ББК 63.3 (4 Укр) 64

Усі права захищено. Жодну частину цієї книги не можна відтворити або використати в будь-якій формі і вигляді без письмового дозволу автора

Розповсюджувати та тиражувати без офіційного дозволу КНЕУ забороняється

ISBN 966–574–845–9

© Б. Я. Панасюк, 2006
© КНЕУ, 2006

Популярне видання

ПАНАСЮК Броніслав Якович

**ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ
В ПРОМЕНЯХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ**

Історико-художній нарис

Редактор *Л. Москаленко*
Художник обкладинки *Т. Матвієнко*
Технічний редактор *Т. Піхота*
Коректор *С. Фіялка*
Верстка *В. Піхота*

Підп. до друку 00.00.00. Формат 60×84/16. Папір офсет. № 1.
Гарнітура Тип Таймс. Друк офсет. Ум. друк. арк. 10,23.
Обл.-вид. арк. 11,39. Наклад 0000 пр. Зам. № 05-3044.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи (серія ДК, № 235 від 07.11.2000)

Тел./факс (044) 537-61-41; тел. (044) 537-61-44
E-mail: publish@kneu.kiev.ua

СЛОВО ДО ЧИТАЧА

Пропоновану працю художньо-політичного жанру написано на хвилі народного піднесення на початку ХХІ століття після підневільних поневірянь українського народу впродовж багатьох століть. Внутрішня сутність цього потужного волевиявлення зародилася ще в далекі часи свободолюбних предків українців, які генетично передали її нащадкам. Тому текст твору дає кожному українцеві велику позитивну енергетику від його далеких вільних попередників, які найбільше цінували волю, свободу і справедливість.

Українці багато століть після татарської навали та Переяславської угоди боролися за волю й обстоювали її, але дуже часто не так внутрішні, як зовнішні обставини змушували скочуватися у боротьбі до свавілля, що видно з багатьох історичних прикладів. Тільки Помаранчева революція 2004—2005 років не дозволила скотитися до насильства, а виявила толерантність українського народу у відстоюванні своєї свободи і волі.

Своєю миролюбністю українці покорили світ, продемонструвавши на конкретному прикладі доленосних революційних подій, що українська нація не тільки любить свободу, але шанує інших, що вона — цивілізований європейський народ. У буремні дні 2004 року ставало зрозумілим, що український народ відкрито займає тверду позицію і рішуче відмовляється від нечуваної зради національних інтересів у внутрішній і зовнішній політиці з боку тодішньої влади.

У Помаранчевій революції виявили волю до свободи не одиниці, а весь народ і навіть ті, хто не дуже її підтримували, внутрішньо по-

зитивно сприймали всецілу чисту волю як свою, а відтак вона стала субстанцією всього народу. Приниження українців досягло апогею в літньо-осінні дні 2004 року. Мабуть, ще ніколи так цинічно народ не залякували, купували і викручували фізично і морально. Хвиля незадоволення вийшла з берегів і мовби мокрим покривалом огорнула і паралізувала владу. Мирно виявили волю і здобули так довго очікувану свободу. Після буремних революційних подій попереду важка праця, але різноманітні підводні течії в суспільстві ще довго нагадуватимуть, іноді боляче, про важкі часи минулого.

Наперекір деструктивним силам вибори все-таки відбулися, український народ здобув свободу, до влади прийшли люди, яких побажав народ усієї країни. Проте в Україні є ще чимало людей, які ставлять під сумнів, що Помаранчева революція відповідає параметрам революції. Вони навіть не сприймають того явного факту, що в окремі дні на площах центру Києва було кілька сотень тисяч демонстрантів.

У пропонуванні хроніці подій автор на багатьох прикладах ситуативних широкомасштабних подій спростовує такі думки. Автор стояв уночі на революційній трибуні Майдану і бачив людське море, люди заповнювали Європейську площу, Хрещатик, вулиці Грушевського, Інститутську, Шовковичну, Лютеранську, Банкову, територію Маріїнського парку, оточували живим кільцем входи і виходи навколо Адміністрації Глави Держави і прилеглих будинків, резиденції Глави Уряду.

Після революційних подій українська держава виходить на широку дорогу європейських і світових відносин, наслідуючи національні традиції предків. Новітня українська парламентсько-президентська держава після Помаранчевої революції 2004 року залишається відданою національним інтересам своєї прародительки Київської Русі, ставши таким чином сполучною ланкою князівської, козацької, гетьманської держави, Української Народної Республіки та Української Радянської Соціалістичної Республіки.

Внесок Київської Русі до політичної історії Європи та Азії середніх віків не можна переоцінити. Історія переконливо доводить, що давньоруська держава підтримувала рівноправні стосунки з Візантією і країнами Азії, Німеччиною і Польщею, Швецією та Норвегією й багатьма іншими країнами світу. Треба усвідомити, що й нині для українського народу немає альтернативи європейському напрямку розвитку, державній та енергетичній незалежності.

Перемога Помаранчевої революції — це тільки початок боротьби за волю, свободу і незалежність, попереду ще довгий шлях важких, іноді непередбачуваних випробувань. Помаранчева революція 2004 року стала початком кардинальної перебудови сформованого останні-

ми століттями політичного, суспільного та економічного укладу. Схоже, що боротьба за незалежність і справедливість не закінчується Майданом, а тому країну очікують великі ідеологічні й організаційні державотворчі битви, очевидцями яких уже стають сучасники.

У реальній ситуації вже зрозуміло, що деякі учасники революційних подій завчасно розпочали щось ділити і тим перекреслювали здобуте. Звичайно, на початковому етапі боротьби важко щось доводити, але аж ніяк не зайвими будуть слова великого європейця про ситуацію, що склалася в умовах війни 1941—1945 років і післявоєнний період. Тоді в демократичних силах були складні стосунки, схожі на сучасні українські, і У. Черчіль в одній із промов сказав: «Если бы мы позволили себе ослабить свои усилия, ослабить дисциплину, единство и порядок в своих рядах, если бы мы начали спорить о том, как мы должны использовать нашу победу, прежде чем она завоевана, то несомненно мы очутились бы перед исключительно тяжелыми испытаниями»¹.

Не допустимо подібного в Україні на сучасному важкому етапі руху нації до свободи. У цьому контексті курс сучасної внутрішньої української політики, яким має слідувати країна до утвердження реальної незалежності, — це насамперед неупереджена оцінка і самооцінка дій кожної партії та громадських організацій щодо їхнього бажання, а також готовності й можливості сприяти відродженню української нації.

Уперше в українській історико-літературній публіцистиці поєднано минуле і сучасне древнього народу Київської Русі. У своїх генах і помислах нащадки волелюбного народу пронесли потребу волі і свободи своїх прабатьків до сучасності, яка реально виявилась на майданах усієї країни. Пращури українського народу та їхні нащадки виборювали власну незалежність під прапором національної ідеї. У праці широко досліджено, що вся Помаранчева революція зумовлена впливом внутрішніх поштовхів народу до вирішення комплексної національної ідеї, коли воля і свобода були не тільки складовою частиною ідеї, а й засобом її досягнення.

Професор, доктор економічних наук,
академік АПН, заслужений
діяч науки і техніки України

А. Павленко

¹ Черчиль У. Мускулы мира. — М.: Эксмо, 2005. — С. 367.

Хвиля народного гніву, яка охопила українське суспільство на початку ХХІ століття, зароджувалась у далекому минулому і мов цунамі наближалась до сердець українців, набираючи потужної сили. З давнини українська держава була відомою, сильною і шанованою, а народ у цій державі почував себе вільним, мав свою унікальну етнічну культуру, творив нові технології, які використовували народи світу і які дійшли до сьогодення. Недаремно в старовину європейські монархи, аби заручитися твердою підтримкою сильної держави, широко практикували родинні зв'язки з київськими князями.

Проте кінець ХІІ і початок ХІІІ століття — остання доба існування колись однієї з найбільших і наймогутніших держав середньовічного світу. Під впливом внутрішніх і зовнішніх сил вона перетворювалась на конгломерат удільних князівств, які потонули в безкінечних бійках за владу і верховенство. Однак егоїзмові і корисливості князів та бояр, їхньому нехтуванню інтересами народу загальноруської держави протистояла животворна і благородна ідея східнослов'янської єдності, згуртування народів Київської Русі перед зовнішньою небезпекою постійного вторгнення знахабнілих і жорстоких сусідів, особливо половців.

Саме з того часу зародилося і до сьогодні не зникло устремління українського народу до свого ідеалу — політичного, економічного і військового об'єднання. З тієї далекої пори і до наших днів життєвий шлях народів Русі був надзвичайно тернистим. За вісім століть перша держава східних слов'ян на величезній території Східної Європи, яку називали Руссю, Руською Землею, Київською і Давньою Руссю, народів якої довелося пройти багато сприятливих і тернистих шляхів спільно з іншими народами, а здебільшого під їхньою владою: Київська Русь; Галицько-Волинська Русь; Золота Орда; Польща; Визвольна війна під проводом Б. Хмельницького; Австро-Угорщина; Російська імперія; Радянський Союз. У світі мало знайдеться народів і країн, пошматованих з усіх сторін так, як українці та їхні землі, але й важко знайти приклади, коли через віки випробувань з такою гідністю було пронесено людські цінності, елементи національної ідеї — етнічну культуру, свободу і волю до боротьби та об'єднання заради цього.

Україна впродовж багатьох століть поневірялась у сусідських наймах та неволі, але не загинула. Періодами здавалося, що в ор-

ганізмі нації уже не залишилося нічого з того, що вона одержала від своїх предків і часів княжої доби. Здавалося, що навіть генофонд завмер чи поступово зникав повністю, але дедалі частіше виявлялося, що майже приречена до знищення нація знову і знову піднімається, подаючи ознаки дивовижної нескореної життєвості. Основна причина — наявність в українській державі, навіть розчленованій чи підкореній, внутрішньої єдності нації, що цементувало її фундамент, який уже сам собою володів величезною доцентровою силою збереження національної єдності за будь-яких обставин.

Важко українцям у своїй Батьківщині, зраджували один одного і билися між собою князі та гетьмани, пізніше не виправдовували довіри народу ставленики Москви, які самі були підлеглими, а народ тримався і боровся. Три з половиною століття ніхто не довідався про коріння українського феномену роздвоєння, який становить основну причину рабського становища і залежності українця від сусідів. Серед двох українських провідників постійно не тільки три гетьмани, але, за словами Т. Шевченка:

Один буде, як той Гонта,
Катів катувати!
Другий буде... оце вже наш!
Катам помагати...²

За довгі періоди випробувань у важких умовах багато країн і народів зникали назавжди, але український народ, мов потужне дерево, не втрачав свого генетичного коріння, зумів вистояти, об'єднатися і вийти переможцем у боротьбі за правду на початку ХХІ століття. Думка про одвічну єдність усіх східних слов'ян пронизувала ество українського народу і, як наголошують літописи, «єдина Руська земля була ідеєю основною і всенаповнюючою, утворюючи, так би мовити, те повітря, без якого не було життя творів нашої давньої літератури»³.

Усе міцнішою і більш явною ставала в думках і діях національна ідея, яка відтворювалась у практичних діях до свободи, волі і об'єднання українців у єдиній державі. Створювався моральний об'єднавчий клімат, у якому жили наші предки, ним пронизана вся українська народна творчість: легенди і перекази, білини і казки, щедрівки і колядки, весільні пісні і веснянки, прислів'я і співомовки та ще багато іншого. В історії є чимало свідчень, що

² Шевченко Т. Великий льох // Кобзар. — К.: Дніпро, 1971. — С. 221.

³ Історія України в особах. Давньоруська держава. — К.: Україна, 1996. — С. 22.

українська держава того часу вже була близькою до подолання чвар і повернення своєї слави і могутності. Не збулося, наростання об'єднавчих процесів зруйнувала нищівна навала монгольських орд на Руську Землю.

За багатолітній період в українців нагромаджувалась енергія несприйняття зневажливого ставлення до себе, якої ніхто з можновладців не хотів помічати впродовж століть, але довелося діждатися її широкомасштабного вияву, коли народ безкомпромісно вимагав правди і свободи, які йдуть поруч. Незважаючи на те що правда «шкідлива і небезпечна» для суспільства, як твердять деякі політологи і науковці, але вона має бути, її треба знати, вивчати, оберігати. Адже багато розумних людей вважають, що саме правда дає суспільству силу і мужність, очищає його духовність та надає гідності. Цікаво, що пізнати правду хоче кожен, хоча багато хто її боїться, бо тільки людина сильної волі й упорядкованого внутрішнього стану може сприйняти правду про те, що вона, посідаючи високе становище в суспільному житті, виявилась обмеженою та ще й до того злодійкуватою.

Ось саме такої правди не всі, але напевно більшість, бояться і не сприймають, а тому готові й далі обманюватися, дозволяти заради цього іншим себе обманювати. Ось чому лише суспільство, яке має здорові корені, здатне стійко винести правду про себе і про кожного зі свого оточення, зокрема дізнатися про справжню власну історію, своїх батьків, дідів і пращурів, особливо про провідників нації, їхні темні і світлі сторони життя. Українці цього не бояться, хоча бурхливо переживають оприлюднення якихось власних, навіть несуттєвих таємниць чи недоліків, але це вже особлива властивість реагування живих організмів. Сила української нації полягає ще й у тому, що вона, одна з небагатьох народів, уміє сміятися над собою подібно до грузинів, євреїв та інших народів.

Ще з часів втрати свободи залежні провідники нації, а також українська влада перших років незалежності (1991—2004 рр.) намагалися формувати в людей почуття слухняного стада, коли кожного або всіх разом легко купити дрібною підгодівлею для служіння їхнім потребам — голосувати за владу, надавати їй необмежені права. Тодішній Президент Л. Кучма цим користувався більше десятиліття, давав народу обіцянки, яких ніколи не виконував, він навіть обманював іноземні держави, що негативно позначалося на іміджі української нації.

Своєму оточенню надавав подачки капіталами, але постійно це оточення тасував, а ще частіше змінював кадри в державному управлінні. Наприклад, кожен міністр економіки в середньому

перебував на посаді менше року. Глава держави сподівався, що все так буде і надалі, як було в далекому і близькому минулому, а тому, після закінчення двох строків президентства, він різними комбінаціями і маніпуляціями намагався надалі залишатися при владі зі своїм оновленим оточенням. На початку 2004 року народ зрозумів, як Л. Кучма завчасно готував схему повернення до прем'єрського кабінету, але з президентськими повноваженнями, а для цього затіяв так звану політичну реформу, спрямовану на обмеження президентських повноважень та їх розширення для глави уряду. Як комуніст за своєю сутністю, він добре знав, що матиме широку підтримку таких намірів з боку комуністів і соціалістів, які дійсно прискіпливо виявили себе в цій справі.

Довго перебуваючи в неволі, український народ, здобувши незалежність, зразу ж відчув величезне відставання від рівня розвитку світової цивілізації. Адже сучасні розвинуті держави досягли дуже високого рівня свого розвитку і вважають, що тепер ринкова економіка — занадто відповідальна справа, щоб вирішення її проблем віддавати волі окремих політиків, навіть громадським та іншим організаціям. Відповідно до такої глобалізаційної ідеології розвинуті країни в управлінні економікою здебільшого покладаються на договірні засади чи просто домовленості між собою, спираються на власну фінансову міць, силові органи і потужну пресу. Чи не про це свідчить потужне світове об'єднання відомої «сімки» країн. Відомий український науковець — теоретик сучасних світових глобалізаційних процесів О. Білорус робить висновок, що «дослідження в галузі глобалістики, глобальних трансформацій і глобальної економіки відкрили цілий ряд нових закономірностей і законів її розвитку».

Українська держава тільки заявила про себе на світовому небосхилі, з досить низьким рівнем розвитку, її соціально-економічний розвиток перебуває під постійною небезпекою. Як у старі добрі часи Запорозької Січі, український народ намагається самостійно вирішувати кардинальні державні справи, збираючись для цього час від часу громадою, щоб захистити свою незалежність і забезпечити поступальний розвиток. Такий метод захисту від зовнішньої і внутрішньої небезпеки закладено з давнини в генах, у крові українського народу. Ось чому 2004 року світ побачив, що на українських майданах панував дух переважно не політики, а громадської позиції щодо управління державою. Це український менталітет, дух предків, закладений і збережений у генах та інформаційній системі Всесвіту, які століттями були в пригніченому стані і не були затребувані.

Історична епоха запорозького козацтва донесла до нас реалії життя козаків, які переважно займалися мирною працею в одержаних наділах величезних угідь, що належали Січі. Вони мали великі пасіки, сіяли і збирали сільськогосподарські культури, вирощували робочу і продуктивну худобу. Однак у разі потреби для відбиття нападу ворогів, визволення співвітчизників з полону, щорічного переобрання чи підтвердження статусу старшини, а також розподілу на наступний рік угідь між козаками вони всі збиралися на раду в чітко визначений час звідусіль, де б хто не перебував. Вирішивши військові, управлінські та економічні справи, козаки знову поверталися до своїх угідь і продовжували займатися мирною працею — рільництвом, тваринництвом, бджільництвом. Так було в усьому українському суспільстві споконвіку, коли всі державні справи вирішували громадою.

Коли після зруйнування російською імператрицею Катериною II Запорозької Січі гетьмани потрапили в залежність від московського царя, українські звичаї століттями були під дією законів Російської імперії. Водночас, щоб не було намірів діяти самостійно, в українських землях постійно перебували російські війська, як, до речі, і на Кавказі, український народ не мав змоги вирішувати свої справи за правилами предків, виборювати свою волю на майданах. Ще в гіршому залежному становищі опинився український народ за часів комуністичного правління в СРСР, коли на просторах величезної імперії все мовчало.

Український народ і його провідники не сприймали такої вікової наруги, постійно боролися проти російського гніту. Як засвідчує історія, зразу ж після вчинення так званої Переяславської угоди, побачивши справжні наміри царя, змінив свої думки Б. Хмельницький, а продовжувач справи великого гетьмана І. Мазепа, як написав О. Пушкін, проголосив буквально таке:

Но независимой державой
Украине быть уже пора:
И знамя вольности кровавой
Я поднимаю на Петра⁴.

Боротьба І. Мазепа за незалежність хоча і не була увінчана перемогою, але саме вона стала символом непокори для наступних поколінь. Тільки через три з половиною століття, 1991 року, боротьба завершилася здобуттям незалежності, що дозволило українсько-

⁴ Пушкін А. С. Соч.: В 3 т. — Т. 2. — М.: Худ. лит., 1986. — С. 103.

му народові розправити крила, але ще не рухатися далі до цивілізації, бо рудименти столітньої неволі підстерігали українську націю і стримували поступ до реальної свободи. Такі рудименти виявилися зразу ж, коли Верховна Рада України 24 серпня 1991 року проголосила незалежність країни і належало обрати нову владу. Народні депутати внесли український прапор до зали Верховної Ради, але виявилось, що незалежну країну вже очолюють колишні її партійні керівники, які вірою і правдою служили старому режимові, — секретар Центрального комітету партії Л. Кравчук, партійний і радянський урядовець І. Плющ, а також інші функціонери старої влади.

Водночас українські борці, які десятиліттями поневірялися в радянських в'язницях за прагнення свободи і незалежності, залишилися поза владою — Л. Лук'яненко, В. Чорновіл і багато інших видатних українців. Для історії навіть усе це відображено на полотні, яке висить у парламенті, борці за свободу на полотні затерті, їм лише дозволили покласти національний прапор до ніг партійних функціонерів, які виділяються на передньому плані. Майбутні покоління будуть ламати голову над такими катаклізмами, коли ті, хто чинив розправу над борцями за визволення Батьківщини, очолили незалежну країну, а ті, кого тягнули до криміналу, перейшли на маргінальне становище в країні, заради якої вони віддали свої молоді роки, здоров'я, сімейне життя.

Однак це лише деякі прикрі відхилення від загальнонаціонального визвольного руху українців. 1654 року Переяславську угоду з Росією не підтримало багато полків, старшин і козаків, категорично відмовився поставити свій підпис близький соратник Б. Хмельницького Іван Богун. Ще тоді в усіх прошарках українського суспільства виникла хвиля незадоволення, яка котилася до початку ХХІ століття, набираючи сили цунамі, і прокотилася вибухом непокори на майданах усієї країни.

Лише за роки незалежності світ побачив українську націю, дії якої не вписувалися в протоколи колишньої радянської влади щодо вирішення суттєвих проблем життєдіяльності суспільства. Осінньої пори 1990 року в Києві та інших містах країни пройшли перші нечувані раніше маніфестації громадянської непокори, коли під гаслом «Геть Масола, Кравчука» народ протестував проти колишніх партійних і радянських урядовців. Розпочалася тиха революція мовчазної відмови від чужого державного прапора, який триста років майорів над Україною⁵.

⁵ Панасюк Б. Економічна політика в Україні наприкінці ХХ століття. — К.: Новий друк, 2002. — С. 3.

У 2000—2001 роках прокотилася величезна хвиля незадоволення важким життям, владою, і особливо Л. Кучмою, під гаслами «Повстань Україно!», «Україна без Кучми», але тоді «гарант» чудом утримався при владі. Українське суспільство буквально видавлювало зі свого середовища кадри старої номенклатури, долаючи духовне рабство. Особливість підневільного становища українців полягає в тому, що більшість народів нашої планети перебували в рабстві, але рабство українців було особливим — вони були не тільки у фізичному, а й у духовному рабстві.

З кожним роком незалежності міцнів дух народу, назрівали події більш широкомасштабної непокори. Найбільша і найрезультативніша хвиля народного незадоволення накопилася на ненависну владу у другій половині 2004 року, спричинена не стільки фальсифікацією виборів, скільки намаганням назавжди очиститися від темних плям минулого та одержати реальну незалежність і свободу, за яку боролися покоління славних предків. Немає сумніву, і для цього є всі підстави стверджувати, що українські події стали не випадковим явищем, а відбувся об'єктивний і закономірний процес, який і мав відбутися, як боротьба української нації за свою свободу.

Українці — нація сильних людей, які вистояли під тиском національної, але залежної влади у найбільш відповідальний період своєї історії — вихід із темряви і небуття великого європейського народу. З часів розпорошення земель Київської Русі і татарської навали український народ був принижений, знедолений і забутий, він поневірявся в неволі, про нього забули, про колишній великий європейський народ не відали як про етнос не тільки у світі, але й у Європі. Все це тавром лежало на кожному українцеві, було його соромом за столітнє людське приниження. 2004 року українці показали, що вони не змирилися з такою зневагою, якої зазнавали від різних народів з XIII століття, і особливо в останні 350 років (1654—2004 роки), коли Україна перебувала під впливом Російської імперії.

Прогресивні сили нації зрозуміли, що для здобуття реальної свободи і незалежності потрібна рішуча боротьба, оскільки інакше народ, який втратив дуже багато національних і навіть етнічних цінностей упродовж важких столітніх випробувань, як самостійна нація назавжди поступово зникав би. У цей довгий скрутний період світ навіть забував про існування такої нації, як українці, та їхньої державності, все спрямовувалось на зникнення основ етносу, що є носієм українства: мови, національної культури, елементів державності.

Прикро, але тільки нещодавно видатні українські митці і спортсмени показали всьому світові, що все-таки існує держава Україна, а в ній мешкають українці, а не представники великоросів. Помаранчева революція довела світові наявність у цієї нації сильного духу і волі до свободи, а у світовому просторі повернулася до європейської спільноти з усіма своїми неповторними барвами держава Україна. Для світу Україну відкрили митці, зокрема Руслана Лижичко, спортсмени А. Шевченко і брати Клички та багато інших знаменитих представників українського народу.

Споконвічна боротьба українців за свободу, яка увінчалась успіхом у 2004—2005 роках, довела багатьом народам, що національний дух і воля народу мають концентруватися на пошуках правди, хоч якою вона не була гіркою, для реалізації національної ідеї. Зокрема, самим українцям належить позбутися багатьох рис, які знижують імунітет нації до зовнішнього і внутрішнього впливу. В українців цей імунітет занадто знижений через те, що його витравлювали гонінням за будь-які вияви рис українства — мову, культуру, мистецтво. Українцеві, якому приклеювали тавро «український націоналіст», було закрито дорогу в життя, йому все було заборонено.

На прикладі українських реалій 2004—2005 років світ переконався, що кожна нація зобов'язана себе відстояти в складному світовому просторі, для чого використовують елементи націоналізму і патріотизму як реакцію захисту однієї нації від іншої. Усе ясніше ставало зрозумілим, що елементи націоналізму мають досить широкий спектр вияву: національна культура і мистецтво — підтвердження особливостей внутрішнього світу та погляду певного народу; наука і технології — свідчення рівня історичного розвитку; мова, традиції, побут — для підкреслення особливостей того чи іншого народу; вияви всіх цих елементів з яскраво вираженим національним підтекстом — для протистояння агресивним чи упередженим намірам іншої нації чи держави.

Упродовж століть український народ не дуже гучно висловлював незадоволення своїм багатовіковим принизливим становищем, але в окремі періоди виявляв протест проти гноблення, утисків свободи, нав'язування, наприклад росіянами, принципів, шкідливих українській державності, зокрема федералізму, введення кількох державних мов тощо. Скажімо, росіяни, які мешкають в Україні, і російські політики чомусь нав'язують українській владі ідею запровадження в Україні двомовності. «Доброзичливіці» замовчують, що без єдиної мови, якщо не враховувати винятків, до прикладу Швейцарії, держава взагалі існувати не

може, і цьому є чимало прикладів. Схаменіться, не приймайте великий український народ за людей, які тільки з'явилися на світовій арені, бо це народ, який у минулому був одним із перших і найбільш освічених у Європі.

Водночас ніхто не згадує, що, по-перше, в Росії чомусь ніколи не ставлять питання про надання статусу державної татарській чи іншій мові поряд з російською; по-друге, для збереження цілісності імперій у них широко пропагували і вводили єдину мову, зокрема це стосується Австро-Угорської імперії до Першої світової війни, Російської імперії з часу її створення, Радянського Союзу у ХХ столітті тощо.

Нагромаджена віками негативна енергія в українському суспільстві й у всіх його прошарках дедалі більше і більше погрожувала вирватися на поверхню. Україна опинилась напередодні вікопомних подій, які мали світове історичне значення і невдовзі відгукнулися в багатьох країнах світу. Перед катастрофічною загрозою українці відгукувалися на заклики з минулого свого пророка Т. Шевченка зберігати й обороняти Україну:

А ви Україну ховайте:
Не дайте матері, не дайте
В руках у ката пропадать⁶.

II

ПОЛІТИЧНА БОРОТЬБА І ЦЕРКВА

Про значущість і доленосність подій, які розгорнулися в Україні напередодні виборів глави держави 2004 року, свідчить той факт, що в боротьбу було втягнуто і церкву. Втручання релігії в будь-які людські звичаї та життєдіяльність призводить до величезних збурень народу і страшених кровопролитів. Ніякі людські помилки не спричиняли стільки жертв і страшених жорстокостей до своїх ближніх, не проливали стільки сліз і крові, як релігійна нетерпимість та визнання свого вірування в когось чи щось єдино правильною вірою. Таке викривлене розуміння викликане чорними силами із глибинних надр у цей складний для українського народу час на початку ХХІ століття.

Деякі політики, відкинувши християнську істину, вдалися до фальсифікації канонів релігії. Скільки не було б релігій, але Бог не національне явище, бо його десять заповідей стосуються кож-

⁶Шевченко Т. Кобзар. — К.: Дніпро, 1971. — С. 83.

ного, до якої б нації він не належав. Немає сумніву у правомірності того, що кожна нація має своїх святих, але для них, як і для всієї нації, Бог єдиний своїми заповідями, серед яких: шануй свого батька та матір; не вбивай; не чини перелюбу; не кради; не свідчи неправдиво проти ближнього свого; не жадай дому ближнього свого; пам'ятай день суботній, щоб святити його; хай не буде тобі інших богів при Мені; Я Господь, Бог твій, що вивів тебе з єгипетського краю, з дому рабства; не роби собі різьби і усякої подоби з того, що на небі вгорі. Невже можна проти цих заповідей виступати? Виявилось, що декому довелося.

Якісь сили закликали церкву втрутитися в дріб'язкову для істинної релігії справу — вибори провідника для громади. В агітках за кандидата від влади (якщо їм вірити) можна було прочитати і молитву: «Господи Боже, Великий Царю Безначальний, пошли, Господи, Архангела Твогого Михаїла на допомогу рабу Своему Виктору изъяти его от врагов видимых и невидимых». Тут ще не було відомо, за якого Віктора агітували, але агітація розпочалася. Коли ж 8 листопада 2004 року В. Ющенко і О. Зінченко заявили про спілкування близько години з Блаженнішим митрополитом Володимиром, то так званий Союз православних братств УПЦ навіть відмежовувався від такої події, заявивши у своїй агітці (якщо знову їй вірити), що зустріч тривала лише кілька хвилин.

У тій самій агітці було конкретне пояснення (мовою оригіналу): «Вечером 9 ноября на телеканале «1 + 1» в ответ на фальшивку штаба Ющенко было показано выступление Блаженнейшего митрополита Владимира, в котором он решительно заявил о том, что на участие в выборах лично у него получил благословение только один кандидат в президенты Украины — Виктор Янукович. Именно вместе с ним митрополит посетил Афон, где В. Янукович получил благословение афонских старцев. В Иерусалиме Премьер-министр был принят Патриархом Иеремией, а в Москве Патриархом Алексием II. Так же было отмечено продолжительное пребывание на молитве в пещерах Киево-Печерской Лавры В. Януковича вместе с семьей».

Голосом так званого Союзу православних братств церква російського патріархату навіть пояснює причину такої сильної підтримки провладного кандидата, як людини з важким минулим: «В Царствие Небесное первым вошел раскаявшийся разбойник. А для того чтобы бороться со сворой хищников, нужен характер и сила духа». Українці, мабуть, очікували, що московський патріархат відмежується від таких висловлювань, адже це можливі фальшивки, але якихось заяв не було знайдено.

Щоб зрозуміти напрям політики Союзу православних братств УПЦ в міжнародних і внутрішніх справах, достатньо поглянути на зміст агіток проти кандидата від опозиції, які приписують йому надумані цілі: зберегти застарілу політичну систему і самостійно її контролювати; прискорити українізацію країни, у якій всі керівні посади у державі та економіці будуть посідати націоналістичні кадри; до влади прийде нова галицька команда націонал-фашистів, наш народ пам'ятає, що дивізія СС «Галичина» служила Гітлерові; формувати олігархічні клани, віддані особисто Ющенку; настане переділ власності, а це хаос і кров; прискорений вступ до НАТО, перетворення України на передовий плацдарм війни Заходу проти Росії; США розвалили СРСР, розвалять і Росію з Україною; закриття кордонів з Росією як умова вступу до ЄС; дискримінація російської мови та російської культури, припинення будь-яких зв'язків з Росією; підготовка до вступу в ЄС прискореними темпами на умовах виконання всіх вимог ЄС — цінова відмова від дотацій і повне відкриття внутрішніх ринків, згорання української промисловості і сільського господарства; реалізація проекту Кримсько-татарської автономії на Кримському півострові, розширення турецького впливу в Криму на противагу російському впливові; розміщення на території України таборів для біженців з Кавказу та інших гарячих точок; втягування України в «кільце» нестабільності навколо Росії; поява чергового мовби натовського антиросійського проекту «Ющенко», релігійний лідер якого самозваний лжепатріарх — розкольник Філарет, який вчинить гоніння на канонічну православну церкву.

Чомусь Росія взялася не пускати європейську державу Україну в Європу, застосовуючи для цього різні засоби, зокрема і церкву, яка безпардонно втручається в державні справи країни, у якій можна вільно сповідувати Божу віру. Особливий наголос ставлять на тому, щоб Україна не вступала в НАТО і Європейський Союз (ЄС), оскільки ці військово-політичні структури впритул наближаються до кордонів країн так званої східнослов'янської Православної цивілізації — України, Білорусі і Росії. Вимагають ні мало ні багато — змінити прозахідну політику, тому що європейську інтеграцію церква Московського патріархату розглядає як зраду свого народу і народів Росії та Білорусі.

З цього приводу було неоднозначно заявлено перед виборами 31 жовтня 2004 року: «...на вторых президентских выборах в Украине в 1994 г. каноническая Православная Церковь, возглавляемая Блаженнейшим Митрополитом Владимиром, поддержала кандидатуру нынешнего Президента Леонида Кучмы. В первую очередь,

по той причині, що тогдашній його оппонент — Л. Кравчук — спосібствовав створенню раскольнической групуировки Филарета-Денисенко»⁷. Ось так відкрито через церкву діють у нашій країні посланці сусідньої держави, що прикро для віруючих. Росія не пускає українців на Захід через те, що там, мовляв, інша віра — католицька, а на Схід українці самі не бажають іти, бо там також інша віра — мусульманська. Отже, Україна зобов'язана завжди бути з Росією, яка називає себе православною, хоча в ній половина населення мусульманської віри.

Багатовікова історія засвідчує, що не про віру йдеться, а зовсім про інше — Росія не хоче відпускати Україну з орбіти свого впливу. І це підтверджує знову ж таки церква Московського патріархату: «На Украине есть мнение, что если независимое государство, то должна независимой быть и церковь. Но условия для нее не создано и не будет создано. Нам лучше, чтобы Патриарх Украины был в Москве»⁸. Саме цим усе сказано — не пускати Україну в Європу та її міжнародні структури.

Цілі кандидата від влади, викладені в агітках Союзу православних братств УПЦ, виглядали такими, що, мабуть, сам претендент дивувався, читаючи їх. Цілі, які приписували через церкву кандидатові від влади В. Януковичу: сильна, самостійна, незалежна Україна — національні інтереси, здоровий глузд, прагматизм; державна мова в Україні — українська, припинити дискримінацію російської мови, російська мова повинна мати статус офіційної та вільно використовуватися в різних сферах життя; дозвіл на подвійне громадянство, не відмовлятися від українського громадянства, отримуючи громадянство іншої країни; пріоритетний розвиток економічної співпраці з Росією, розвиток ЄСП, вільне переміщення товарів, послуг і громадян; співпраця з Європейським Союзом; сильна українська армія. Звичайно, що політичні цілі для двох кандидатів у президенти писала рука російського технолога, яка одному претендентові нависила прозахідних і українських національних, а другому — проросійських ярликів. Перший закликає перетворити Україну на європейську заможну і висококультурну державу і не бажає ставити її на коліна перед Росією, другий же ніколи не допустить Україну до Європи, але хоче вести українців знову в російські «дружні» обійми, як практикувалося століттями.

Саме за ці два протилежні вектори голосував український народ: більша частина за кандидата, який дивився на Захід, а мен-

⁷ Православный взгляд (газета). — Спецвыпуск, декабрь 2004. — С. 11.

⁸ Там само. — С. 13.

ша, здебільшого російськомовне населення і комуністи, за претендента, який не мислить України без Сходу. Християнський люд, віруючі усвідомили, що не за В. Ющенко і не за В. Януковича йшов народ на барикади, творив Помаранчеву революцію, а за свої національні цінності, про які мріяли століттями, — український народ відстоював свій вибір між свободою і рабством, між Заходом і Сходом. Справедливість боротьби українського народу відчували інші народи, до яких пізніше перекинулись ідеї свободи, зокрема і в Росію, яка ще буде переживати свою власну революцію.

III

МОЛОДЕ ВИНО ВЛИВАЄТЬСЯ В СТАРІ МІХИ

Наприкінці ХХ і початку ХХІ століття реалії свідчили, з одного боку, про невмолиму загибель українського народу, його історії і культури в умовах радянської імперії, а з другого — від такої участі український народ було врятовано завдяки розвалу цієї імперії. Справді, імперія розпалася, а українці, як і раніше, настійно йшли вперед своєю дорогою, у боротьбі брали участь найкращі сини народу, широкі маси населення вивільнялися з неволі — вони боролися і перемогли. Проте багато чого залишалося старим, що стримувало народне прагнення до свободи.

Спливали роки незалежності, але всі надії українців перетворювалися на віртуальні обіцянки влади, а країна потребувала реальних змін. 1991 року народ здобув довгоочікувану свободу, а в державі все залишилося по-старому, усі системи життєдіяльності суспільства, які дісталися від підневільної епохи, так і залишилися без зміни ідеологія, система управління, кадри, політика, культура, право і багато іншого. Про споконвічну національну ідею українського народу влада не згадувала. З перших днів незалежну державу Україну очолювали почергово два колишні партійні керівники різних рівнів — Л. Кравчук і Л. Кучма. Їхній внутрішній зміст і методи державного функціонування залишилися на імперському рівні колишнього Радянського Союзу і основ комуністичної ідеології.

Проти старих методів управління в молодій незалежній державі виступив український народ, який не дозволив владі здійснити антиукраїнські, антидержавні наміри і толерантно повстав у період висування, голосування та відстоювання народного кандидата на пост президента України. Народ бажав вірити, що Л. Кучма —

останній український Президент, який своїми антинародними діями довів, що він залишиться непорозумінням для нації, бо його не сприйняв не тільки народ, але й найближче оточення.

Колишній Президент країни Л. Кравчук, який запропонував директора заводу і секретаря парткому Л. Кучму на найвищу посаду в державі, наприкінці його сходження з державного олімпу висловив своє ставлення до нього такими словами: за період президентства Л. Кучму зрадило більше 26 його прибічників, а тому треба подивитися, чи це прибічники такі, а чи сам глава держави такий, що від нього всі втікають. В останній період виборчої кампанії навіть кандидат від влади повернувся до чинного президента спиною, заявивши про свою опозицію до глави держави, який дбає не про державу, а про себе і свою сім'ю. Про оточення Л. Кучми українське суспільство ще багато дізнається в майбутньому, але й тепер зрозуміло: всі вони боялися Помаранчевої революції.

До останнього часу, навіть після 1991 року, українська нація та її держава були розчинені в Російській імперії, а тому ніхто у світі не знав про українців. Держава Україна немовби мотузкою була прив'язана своєю історією і географією до величезної Російської імперії з мусульманським корінням. Новим багатим українцям, які виїздили за кордон, ставало прикро від усвідомлення, що вони вихідці з країни, якої ніхто не знав.

Для виправлення становища заможні українці запрошували відомих західних політиків і бізнесменів — Сороса, Буша-старшого, Бжезинського та інших, щоб вони у своїх країнах розповідали про Україну. Відомий західний людина приїздив, зустрічався з президентами незалежної країни і їхнім оточенням, поверхово знайомився з країною і колишніми партійними функціонерами, з якими вони могли б порозмовляти і за кордоном, де ті постійно перебувають, мають там велику нерухомість і «хатинки». Водночас іноземці про народ та його багатющий, але стривожений внутрішній стан так і не довідалися.

Організовували навіть публікації про Українську державу, підготовлені найнятими західними піар-агентствами, але в розмові і вживаних термінах територію, яку займає Україна, як називали, так і продовжували називати Росією, де живуть росіяни, і ні про яких українців ніхто не відає. Тільки після «помаранчевих» подій Україна засіяла новими барвами, з'явився український народ, який явив світові свою особливу сутність і невпинне бажання боротися за ідеали людського життя. Розпочалася толерантна боротьба, якої очікували багато поколінь українців.

Правитель Л. Кучма і його оточення добре почувалися серед покiрливих рабiв, але народна ненависть уже вийшла з берегiв i переповнила вiнця чашi народного гнiву, що надихнуло українцiв кликати своїх провiдникiв для спасiння знеславленої землi, покритої ганьбою дiянь яничарiв i чужоземцiв. Як могло статися, що 1991 року понад 90 % населення України проголосували за незалежність своєї країни, а через тринадцять рокiв два президенти країни довели країну до такого стану, що i половина населення не пiдтримують iдеї незалежності. Бiльшiсть населення втратило навіть те, що мало до незалежності. Уже 2004 року перед зором постала страхiтлива, жебрацька, вбога, знiвечена, жалюгідна Україна, якої навіть побоюються у свiтi, вiдмежовуються вiд неї. З України втiкає населення на заробiтки до Захiдної Європи, аморальнi дiлки постачають контрабандою зброю для екстремiстiв, у країні вбивають бiзнесменiв, журналістiв i державних дiячiв, влада порушує мiжнароднi норми i договори, у країні панує суцiльна корупцiя.

Причину вiдомо, адже благороднi сподiвання на свободу пiсля здобуття незалежності 1991 року було затоптано низькими почуттями до влади шариковими i швоньдерами. У лiдерiв держави було забагато амбiцiйностi та устремлiння до влади, проте не було компетентностi i таланту, який потрібен дiячам найвищого державного рiвня, й особливо главi держави. Можновладцi заволодiли монополiєю на народне волевиявлення, використавши можливостi державного апарату, i не збиралися здавати свої позицiї. Не вдалося, влада, в особi глави держави i його найближчого оточення, раптово зiткнулася з неочiкуваним потужним народним опором. Причиною його стало те, що влада поставила себе над суспiльством, вела з ним безкомпромiсну боротьбу, нав'язуючи власне уявлення про розвиток країни. Адже Президент Л. Кучма постiйно говорив, що не знає, яку державу ми будемо, вiн так i пiшов з поста глави держави, не зрозумiвши своєї дiяльностi впродовж тринадцяти рокiв.

Негативну щодо чинної влади енергiю, вихлюпнуту на майдани, народ черпав зi свого важкого минулого: українець блiднув вiд згадки про обман переяславських угод; патрiот сумував через невдачу в битвi пiд Полтавою; його пiк сором за непiдтримку в борнi своїх дiтей на Чернiгiвщинi пiд Крутами; охоплювало вiдчуття смертельного холоду вiд минулих органiзованих голодоморiв; огида до суспiльного ладу, в умовах якого стало можливим тотальне знищення iнтелiгенцiї, провiдникiв нацiї в концтаборах, загроза реального знищення цiлої нацiї, позбавленої свого минулого та майбутнього

через формування єдиного радянського народу; гнітило відчуття бідності і здичавілості внаслідок забуття своєї мови та власної історії, відчуття мотузки на шії, за допомогою якої колишні партійні функціонери знову тягнули українців до Російської імперії.

Водночас крізь віки гени зберегли давні вільні традиції відстоювати свободу, вони виявилися сильнішими від насильницького рабства, і настали інші часи, щоб змити неславу минулого. Навкруги все закипіло, мовби зненацька, це сильний духом народ викликав свободу. Так розпочинаються і природні стихії, мовби зненацька, але все і в природі, і в суспільстві має свої передумови. Україна та її гордий народ розправили плечі, щоб звільнитися з полону, а на адресу своїм поневолювачам з влади, як грім, летіли прокляття за всі колишні і теперішні образи.

Про те, що виживати в неймовірно складних умовах і боротися українцям допомагав та вів до боротьби генетичний код довірливих і добродушних, але справедливих давніх предків, можна довідатися з історичних прикладів. Нічим, окрім поклику пращурів, не можна пояснити події 514 року до н. е., коли грізний цар Дарій без будь-якої мети вирушив у Скіфію, особисто очолив військо, половину якого втратив, і повернувся назад переможений. Вчені сходяться до думки, що в похід до Південної України — Скіфії персидського царя Дарія I вів його генетичний код як поклик братів по крові — скіфів⁹. Генетичний код предків мобілізував парламентарів 1996 року прийняти Конституцію незалежної країни, переборовши навіть власного главу держави, вив українців на майдани країни 2004 року і повалив ненависну владу, відстояв справедливість.

З київських дніпровських круч Співочого поля, що неподалік від відомого парку Слави, 4 липня 2004 року розпочалася хода українського народу зі своїми провідниками назустріч подіям, які мали допомогти подолати конфлікт між владою і народом, зруйнувати стару і розбудувати нову чесну та ефективну владу. Організатори широкомасштабної події ставили за мету в цей історичний день висунути В. Ющенка кандидатом у президенти від українського народу. До Києва приїхало щонайменше 50—55 тисяч представників, якщо не з усіх, то з більшості населених пунктів країни. Їх підтримували кияни, які постійно виконували високу патріотичну місію в усіх подальших демократичних діях прогресивних сил. Про присутність представників з усієї країни свідчило безліч транспарантів, плакатів, а також табличок з назвами сіл,

⁹ Столиця. — 2005. — 24—30 черв.

селищ, міст, районів, областей, навіть університетів, комерційних та інших організацій. Відбувалася генеральна репетиція майбутніх виборчих битв опозиції з владою.

Уже на той час на Співочому полі виявились суттєві елементи майбутніх осінніх помаранчевих подій, які сколихнули світ, змусивши його все-таки побачити велику європейську країну Україну та її волелюбний народ. Саме тоді почав окреслюватися загальнонаціональний колорит толерантності, який постійно супроводжував Помаранчеву революцію: люди згуртувалися під гаслом «за» як альтернативою «проти»; не чулося вигуків «ганьба», «геть», «у відставку»; вимоги політичного, соціального та економічного змісту мали донині небачене фестивалльне забарвлення; провокаційному намаганням протилежного табору роздавати дармову горілку і пиво було протиставлено жорсткий «сухий закон»; від зневажливих вигуків на адресу чинної влади в процесі різноманітних мітингів, зібрань, особливо ходи від Співочого поля до ЦВК, народ відмовився. Визначалися з громадською позицією співаки — частина співала з учасниками, які підтримували опозицію, інші співали під гаслами провладного кандидата. Деякі прихильники влади переходили до опозиції, протилежного переходу не спостережено, і це правда. Дедалі частіше і частіше чулося скандування одного слова, яке набувало магічного відтінку, — «Ю-шен-ко».

На Співочому полі В. Ющенко виголошував промову з хвилюванням, побачивши наміри бажань десятків тисяч людей з усієї багатостраждальної України. У їхніх очах — рішучість, просьби, надії, підтримка і готовність на жертви заради поліпшення своєї долі, долі своїх сімей і свого майбутнього. Відчувалося, що народ чогось боявся, а тому хотів у когось знайти захист. Подальші події у переддень президентських виборів, а особливо після виборів та розкриття злочинів старої влади, засвідчили, що було чого боятися. Після висунення В. Ющенка кандидатом у Президенти і його повідомлення, що він іде в Президенти, усі присутні з піднесенням вирушили тихою ходою супроводжувати свого кандидата до Центрвиборчкому для здачі відповідних документів і реєстрації.

Колона учасників мітингу розтягнулася від Співочого поля вулицями Січневого повстання, Суворова та Кутузова аж до Центрвиборчкому на бульварі Лесі України. В ті часи, коли тільки розпочиналися виборчі перегони, навколо будинку, де розташувалася організація, як центр виборчих перегонів і підрахунків голосів виборців, не було будь-якого тину, росли розкішна трава і красиві хвойні дерева ще з часів, коли там розміщувалась обласна партійна організація комуністів Київщини. Демонстранти, які прийшли зі

Співочого поля, заповнили весь простір навколо ЦВК, а також бульвар Лесі Українки і вулицю Кутузова. Після короткої промови В. Ющенка, який подякував народові за виявлену йому довіру, мітинг закінчився і учасники поволі розійшлися.

Став очевидним факт, що нарешті українці зрозуміли, відстоюючи свою сорочку, яка завжди ближче до тіла, що найкраще створити ситуацію, коли всі мають спільну хату, а будинок кожного стоятиме не скраю, а в центрі Європи.

Буря свободи піднімалась, і про це народ, несучи повідомлення про висунення народного кандидата в Президенти, повідомляв владу відкрито і чесно, як колись говорив своїм супротивникам романтичний і героїчний воїн і полководець Святослав: «Хочу на вас іти...»¹⁰. Для прийдешніх поколінь син київської княгині Ольги Святослав, який виборював свободу і незалежність Руської землі в 964—972 роках, залишиться зразком борця і полководця, який не шкодував сил для Вітчизни, боронячи її від безжальних печенігів. У другій половині 2004 року навколо Центрвиборчкому не дзвеніли мечі, не брязкали ланцюги, а зароджувалась початкова тиха хвиля майбутньої Помаранчевої революції.

Влада, побачивши дії народу на підтримку опозиції, розпочала якісь власні маневри. Уже в той період виявились елементи мавпування дій опозиції організаторами виборчого процесу кандидата від влади. Насамперед після мітингу на Співочому полі влада, вражена успіхом і розмахом акції опозиції, шукала хоча б якоїсь подібної альтернативи. Було поставлено завдання змінити місце висунення свого кандидата, щоб він був ближче до народу, а тому вибрано місто Запоріжжя. Виступаючи вперше перед виборцями, кандидат від влади настільки хвилювався, що в доповіді допустив кілька помилок, зокрема як Прем'єр-міністр пообіцяв «боротися з бідними», а не з бідністю.

Передвиборча кампанія розпочалася не стільки жорстко, як жорстко, що відчулося в перший день жовтня 2004 року. Усе розпочалося раптово, вранці, що нагадувало початок війни далекого 1941 року. Ввечері 30 вересня 2004 року у швидкому поїзді «Сімферополь — Київ» ніщо не віщувало незвичного, ніде не було видно чогось зайвого, що свідчило б про президентські вибори. Вранці ж кожен, хто виходив із купе, побачив дивовижну картину: усі стіни і двері у вагоні були обклеєні добротними фотографіями В. Ющенка на фоні американського прапора, на його голові красувався американський циліндр з національною символікою.

¹⁰ Котляр М. Історія України в особах. — К.: Україна, 1996. — С. 54.

Пасажири швидкого поїзда, що прямував до Києва, були здивовані, але ніхто нічого не коментував, кожен збагнув, що розпочалася жорстка передвиборча боротьба.

Саме після цього в Києві і багатьох містах країни з'явилась небачена кількість підпільних плакатів проти одного з основних претендентів на президентський пост. Через кілька днів величезну кількість фальшивої макулатури прихильники кандидата від опозиції вилучили і принесли на поріг ЦВК. Зніжковілі відвідувачі, урядовці, правоохоронці, представники ЦВК знижували плечима, їм нічого було говорити, бо ще ніхто чітко не визначився зі своїм кандидатом. Вони не гадали, що це тільки квіточки, ягідки будуть у недалекому майбутньому. Звичайно, було відомо, що замовником такого піару був хтось із великої кількості претендентів у першому турі, і, як виявилось згодом, це була справа рук команди чинного Прем'єра.

Про Прем'єра повідомляли багато негативного і в пресі, й у Верховній Раді, про що тут не будемо згадувати. Справді, людина вийшла з дитячого будинку, росла без батька і матері, двічі судима, але наперекір усьому досягла значних успіхів, обіймаючи посади керівника області, глави уряду, а також одержала вищу освіту, стала доктором наук і професором. І це досить похвально, але, за даними преси, методи досягнення висот і у владі, і в науці викликали щонайменше подив: зафіксовано печерну безграмотність; вміє все робити не сам, але з розмахом: коли, будучи главою Донецької облдержадміністрації, захищав докторську дисертацію, то, по-перше, дійство мало бути тільки в столиці, по-друге, попереднє ознайомлення киян з роботами відбувалося в Українському домі, по-третє, до Києва прибуло не менш як півсотні різноманітних помічників, роль яких у підготовці наукових праць для керівників такого рівня відома.

Від теледебатів претендент ухилився, а коли довелося все ж таки постати перед аудиторією країни та перед своїм реальним суперником, але не професором, то професор виглядав не блискуче, він лише спромігся просити, аби про щось домовитися зі своїм конкурентом. Ну а вже коли переходив на звичну мову, то під час промов перед виборцями східних районів кандидат у президенти називав український народ на всю країну «козлами» та «пацюками», які начебто не дають йому можливості стати Президентом країни, хоча пізніше виправдовувався, що, мовляв, не всіх мав на увазі.

Ніхто не знає його матеріальних і фінансових здобутків, але те, що навколо Києва тодішній Прем'єр і його прибічники прибрали до рук усі землі, у заповідних парках розпочали будівництво, уже

після виборів стало відомо всім. Київрада скасувала свої рішення про... Ще перед виборами можна було почути, як у Криму працівники Ботанічного саду жалілися, що все загородили, ніде пройти і проїхати, бо В. Янукович половину санаторію неподалік від саду уже забрав собі у власність. Із преси, приватних розмов і матеріалів Верховної Ради можна було дізнатися, що претендент на пост Президента України займається кулачним управлінням за неякісне виконання доручень: главі Київської облдержадміністрації вибив зуби, хоча дружина потерпілого, як народний депутат, на засіданні Верховної Ради спростовувала таке, можливо, під чийось тиском; ширилися чутки, що добряче побив міністра транспорту, і ніхто не заперечував проти таких розмов. І ось такому претендентові на вищий пост у країні приписують найкращі людські якості: «Честность, Смелость, Мужество, Справедливость, Порядочность, Искренность, Терпимость, Доброжелательность, Бескорыстие, Служение общему благу, Интернационализм».

IV ПЕРШІ ПІДХОДИ ДО ВИБОРЧОГО ПОМОСТУ

Вибори глави держави 2004 року були особливими, історично значущими і доленосними для української нації. Скажемо більше: це була боротьба між добром і злом. Боротьба розпочалася задовго до цього, проходила важко не тільки у фізичному, а й у моральному розумінні, вона була найскладнішою в усій українській історії після 1654 року, Полтавської битви 1709 року. Її особливість полягала в тому, що вона була надзвичайно толерантною і мирною (хоча після завершення революційних подій деякі представники старої влади якимось таємничим чином позбавили себе життя).

Представники ж провладного кандидата не гребували жодними методами, забуваючи про людяність, порядність, такт.

Розповсюджували агітки, у яких порівнювали обличчя Ющенка і Януковича, мовляв, дивіться, кого ви обираєте. Щодо спотвореного обличчя В. Ющенка насмішкувато говорили, що треба їсти не краби чи раки, а картоплю і сало.

Як і в далекому минулому, йшла боротьба між тими, хто виступав за самостійний і незалежний статус української держави, і тими силами, які постійно намагалися до когось приєднатися. Це була суперечка за вибір східного чи західного напрямку руху українського суспільства.

Багато негативних емоцій накопичувалося за століття в українському суспільстві, які зі здорового тіла час від часу мають виходити на поверхню і зникати безслідно. Весь непотріб і негативна енергія, від яких ще довго буде очищатися нація, потребували якогось стресу, неординарної події, як організм людини перед тим, як видужати переживає високу температуру, невимовний біль у різних своїх частинах, а після цього настає блаженство одужування. Усе це з біологічною послідовністю проявилось в період Помаранчевої революції.

Ще перед першим туром виборів 31 жовтня 2004 року, після ходи зі Співочого поля, вдруге відбулася величезна демонстрація, небачена з часів бурхливої осені 1990 року, коли на зустріч зі своїм кандидатом у президенти йшли мужні, самовіддані, непереможні і толерантні українці. З Бесарабської площі 23 жовтня 2004 року мирно йшла колона демонстрантів, до них приєднувалися все нові і нові люди, колона розширювалася та видовжувалася.

Демонстранти рухалися Хрещатиком, вгору вулицею Грушевського, біля будинку Уряду та Верховної Ради виголошували мирні гасла. Колона пройшла повз один із виборчих штабів провладного кандидата, розміщений у Будинку офіцерів, біля метро «Арсенальна» колона повернула на Московську вулицю і рухалася в бік бульвару Лесі Українки, зліва в кінотеатрі «Зоряний» розташувався більш потужний виборчий штаб кандидата від влади. Кінотеатр «Зоряний» влада відібрала в населення, його обнесли потужним залізним парканом, насадили навкруги хвойних дерев, і через автоматичні ворота проїздили машини із затемненими вікнами, що нагадувало крутий бойовик.

Учасники демонстрації проходили повз інші приміщення відомих структур старої влади. Праворуч від урядового будинку на вулиці Грушевського в добротному будинку розміщувався офіс провладної партії СДПУ(о), яку очолювали відомі в країні люди, що були противниками опозиції, — тодішній глава Адміністрації Президента і колишній президент України Л. Кравчук. Чоловік п'ятдесяти років розповідав іншому, як причетні до цієї партії пани наживали початковий капітал. Коли Л. Кучма дозволив створювати відомі в народі «трасти» у вигляді різних фірм і фірмочок, то ці спритники швиденько організували безліч власних і під гаслом на плакатах «З нами в ХХІ століття», розвішаних по всьому Києву та Україні, збирали гроші, а після цього зникали під юридичним захистом. Супутник відповів, що в нього є чимало сертифікатів, підписаних Суркісом, але час для їх реалізації ще не настав через судовий позов. Колона рухалась мовчки, але

відчувалося, що кожен учасник ходи про себе просив: «Боже, великий, єдиний, нам Україну храни» і водночас твердив: «Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці», «Чогось наша славна Україна зажурилася». Не лунали якісь протиправні вигуки, народ подумки готувався до подальших революційних подій.

Далі колона демонстрантів рухалася Московською вулицею, перекривши її проїзну частину, аж до будинку Київської облдержадміністрації на бульварі Лесі Українки, де розмістилась організація, яка з недобрим іменем приречена ввійти в історію формування демократії в Україні, — Центральна виборча комісія (ЦВК). Колона демонстрантів простягнулася на кілометри: якщо початок колони досягнув своєї кінцевої мети — ЦВК, то її кінець був десь на Хрещатику. Народу налічувалось не менше двохсот тисяч.

Іти в тій колоні було великим задоволенням, то були одностудці, від яких віяло доброзичливістю, радістю і бажанням здобути свободу. Саме тоді було започатковано правила майбутніх революційних процесів: ніяких провокацій, ніяких випивок, ніякої зневаги до людей протилежної думки та тих, хто підтримує інших кандидатів; тільки світла радість і непереборне бажання свободи та перемоги добра. Все більше і більше людей, які стояли обабіч Хрещатика, приєднувалось до демонстрантів; здавалося, що їх притягувала якась надприродна сила.

Демонстранти випромінювали доброту, кожен, хто долучався до ходи, мовби поринав в атмосферу української духовності, культури та давньої історії, кожен відчував себе учасником якогось дивовижного дійства, а навколо мовби линуць звідусіль відомі з дитинства пісенні мелодії: «Чуєш, брате мій, товаришу мій», «виплакала Марусенька свої ясні очі», «а попід горою, яром-долиною козаки йдуть», «а я піду в сад зелений, в сад криниченьку копать», «іде дівчинонька рано-вранці воду брать, а за нею козаченько веде коня напувать», «ти не лякайся, що ніженьки босії зможеш в холодну росу — я ж тебе, милая, аж до хатиноньки сам на руках віднесу», «карії очі, чорнії брови», «там соловейко щебетав». Під вікнами урядового будинку пропливає казкова колона з високими національними символами, чується не тільки українська, але й російська мова, відчувається, що народ гартує свою волю перед важливим національним екзаменом.

Демонстранти все підходили і підходили, розташовуючись навколо будинку Центрвиборчкому. Перед входом до будинку було збудовано легкий поміст для виступу кандидата від опозиції Віктора Ющенка. Кількість людей дедалі збільшувалася, демонстранти заповнили проїзну частину бульвару Лесі Українки, ву-

лиць Московської та Кутузова. Навколо будинку буюли хвойні дерева і пишна трава, але на ній уже юрбилися тисячі людей, мобілізованих якоюсь невідомою внутрішньою силою, очікуючи свого кумира, на якого кожен покладав великі надії.

Організатори демонстрації виставили достатню кількість біо-туалетів, була власна охорона, все відбувалося тихо, радісно і з піднесенням. Той, хто не бачив усього на власні очі, може не повірити, що після проходження сотень тисяч людей ніде не було видно не тільки посуду із-під спиртного, але й з-під питної води, все було чисто. Так було впродовж усієї Помаранчевої революції, що свідчило про надзвичайну внутрішню самоорганізацію народу, яка могла виникнути тільки під дією якоїсь надприродної сили. Міліція і спецназ не брали участі, але, як виявилось, їхні підрозділи очікували слухного часу, що невдовзі й підтвердилося.

Десь о третій годині пополудні на сцені з'явився народний кандидат В. Ющенко і весь народ його вітав. Люди уважно слухали кожне його слово, знаходячи для себе, своїх дітей і країни щось дуже важливе, заради чого всі там зібралися, щоб звірити свої очікування і переконатися в їх реальності.

Потім виступали артисти естради, але раптово зчинилася бійка, з'явилися якісь люди і почали вибивати вікна в будинку ЦВК, молодики нападали на депутатів та демонстрантів, чинили інші неподобства. Якийсь депутат, а серед людей говорили, що це був Н. Шуфрич, прихильник кандидата від влади, збив своєю машиною одного з учасників демонстрації. Порушника ніхто не затримав, та й не робив спроби, бо правоохоронні органи були ще на боці влади, а не народу. Проте представники опозиції швидко відреагували і виконавців розбійних вчинків було затримано. Влада тоді одержала першу поразку від народу. Наступного дня преса провладного кандидата намагалася пояснити, що це були дії людей від опозиції. Виявилось ж, що все це робили працівники органів безпеки, але переодягнені в цивільне, а коли їх затримали на гарячому, то вони все і розповіли.

Незважаючи на явні порушення правоохоронців, тодішня влада не дозволила досліджувати далші провокації з боку органів правопорядку. Провокації посилювалися, постові міліціонери навколо будинку ЦВК навіть одержали вказівки від якоїсь генеральші задалегідь установити телекамери, спрямовані саме в те місце, де згодом вибивали вікна і вчиняли інші протиправні дії. Все було заплановано.

Перед приходом сотень тисяч демонстрантів до ЦВК і виступом В. Ющенка біля цього відповідального органу виборчої кампанії

будинок облдержадміністрації Київської області виглядав мирно, не було ніяких парканів, трава і хвойні дерева дбайливо доглянуті, неподалік височить скульптура Л. Українки, витвір Галини Кальченко. Вчинені заворушення під стінами ЦВК мали певну мету, влада намагалась закрити від народу центр підрахунків голосів.

Наступного дня всю територію навколо будівлі, де розмістилася ЦВК, було обнесено залізним парканом, під хвойними деревами замасковано величезні транспортні засоби, здатні застосувати проти демонстрантів пісок, воду і газ. Ще через кілька днів виникла друга лінія паркану із суцільних залізних листів на півтораметровій відстані від першої, що закривало від людського ока всю територію навколо ЦВК, де перебувало безліч різних силових структур та військ правопорядку, а навколо подвійної огорожі постійно товпився різний цікавий люд. Відтоді Центрвиборчком перетворився на неприступну фортецю, у якій через недовгий час відбувалися дивовижні речі — суцільна фальсифікація виборів глави держави.

Того ж дня, коли відбувався мітинг біля ЦВК на підтримку кандидата від опозиції, уже у вечірню годину можна було спостерігати зовсім іншу картину — підтримку кандидата від влади. На Європейській площі біля Українського дому зібрався народ. Це була молодь, привезена зі східних та південних областей із конкретною метою — бути на площі і проголошувати гасла за В. Януковича. Перед зором постала дивовижна картина: величезна шикарна сцена перед Українським домом, на площі — окремими невеликими групками люди, у більшості з присутніх у руках була пляшка пива чи води, а деякі, мабуть, уже випили чогось міцнішого. Ніхто не звертав увагу на сцену, кожна група була зайнята своїми розмовами, обговорювали ситуацію, у яку вони були втягнені. На сцені гриміла музика, співали російською мовою, а народ жив своїми не дуже веселими думками, бо всі розуміли значення цього видовиська.

Якийсь жвавий молодик зі сцени російською мовою оголосив, що сьогодні Президент Л. Кучма присвоїв співакові Росії М. Баскову звання народного артиста України, і тут же надав слово співакові. Новоспечений народний артист не став зразу співати, а виступив з промовою і запитав у натовпу, привезеного для масових сцен звідусіль, чи є ще порох у порохівницях і якщо є, то треба голосувати за того, хто підтримує союз з братніми народами Росії, Білорусі і Казахстану. За його спиною на весь фасад Українського дому усміхнене обличчя кандидата від влади В. Януковича. Було б справедливим, якби народний артист України,

співак із Росії, ще й запитав в українців: «...жива ль славянская свобода, иль князя чуждого покорные рабы?». Цей російський співак, отримавши хабара від Л. Кучми за рахунок українського народу, у Черкасах взагалі погрожував демонстрантам, мовляв, «не машите своими флагами, это вам не поможет», бо Президент Росії не дозволить вам співпрацювати зі США. Це вже межувало із втручанням у внутрішні справи незалежної країни та розпалюванням ворожнечі в ній.

Довго він промовляв, аж після цього заспівав якусь пісню, яка аж ніяк не стосувалася ситуації, що склалася на Європейській площі. Співак з поставленим голосом розмінював свій природний талант на політичному протиборстві, адже великі гроші, які влада платила йому з кишень українських платників податків за агітацію, зробили свою брудну справу. Фактично ж сцена діяла сама собою, а народ на площі сам собою, бо кожен відпрацьовував якісь подачки — молодь насолоджувалась пивом і дружніми розмовами. Тут панувала комерція, не було такого духовного піднесення, як на мітингах на підтримку кандидата від опозиції.

Перший тур голосування 31 жовтня нічим не відрізнявся від попередніх виборів президента Кучми, та й виборів депутатів до парламенту. На тих виборах все підтасовувалося, а народ підкупували дрібними подачками або домагалися потрібних результатів натиском, тобто використовували широковідомий адмінресурс. У першому турі переміг кандидат від опозиції В. Ющенко, хоча робили все, щоб перемога дісталась кандидатові від влади В. Януковичу.

Упродовж багатоденних підрахунків голосів першого туру Центральна виборча комісія так і не змогла визначити перемогу кандидата від влади, і це її засмутило. З потугами багато днів рахували голоси, і все-таки перше місце довелося віддати опозиції, але з мінімальною перевагою — менше одного відсотка. Фактично ж спеціальні експертні дослідження, безпосередні учасники виборчого процесу, а також дані екзит-полів підтверджували, що В. Ющенко переміг у першому турі, проте ЦВК, повністю контрольована владою, цього не сміла підтвердити.

У виборах брало участь багато кандидатів, і ЦВК робила все, щоб кандидат від опозиції, як найбільш прохідний, не набрав більше половини голосів виборців, що означало б його перемогу. Тому влада в особі ЦВК допустила перевагу опозиційного кандидата менш як на один відсоток, щоб розпочати підготовку до другого туру голосування.

Народ, який підтримував опозицію, ще не здогадувався про існування таємного договору про намагання будь-якими спосо-

бами домогтися перемоги провладного кандидата. Подальші події засвідчили, що Центральна виборча комісія, відгородившись двома залізними парканами від допитливих очей, витрачала час не на справедливе підрахування голосів, а готувалася до майбутньої широкомасштабної фальсифікації виборів, щоб захопити владу, бо під час першого туру голосування стало очевидним, що справедливо цього досягти не можна.

Грубе порушення перебігу виборчого процесу в першому турі, явна фальсифікація сколихнули народ, мобілізували його внутрішню позитивну потужну енергію. Після оголошення результатів першого туру невідома внутрішня сила пробудила народ, який, схаменувшись, побачив, що його як обдурювали, так і продовжують обдурювати. Внутрішня енергія протесту набирала сили і готувалася вихлюпнутися назовні з більшості українців, які побачили метушливе сум'яття влади після першого туру голосування.

V

БОРОТЬБУ БЕЗ ПРАВИЛ РОЗПОЧАТО

Дуже складним і для опозиції, і для влади, для всього українського народу виявився період після оприлюднення результатів другого туру голосування за претендентів на посаду Президента України 21 листопада 2004 року — Віктора Андрійовича Ющенка — колишнього Прем'єр-міністра України, лідера політичного об'єднання «Наша Україна» — та Віктора Федоровича Януковича — чинного Прем'єр-міністра України, лідера організації «Партія регіонів».

22 листопада оголошеним ЦВК результатам підрахунку голосів про те, що В. Янукович перемагає на майже три відсотки В. Ющенка, народ не повірив і надзвичайно стривожився. Фальсифікація була зрозуміла кожному, адже, як засвідчували пізніше причетні до обліку даних голосування, В. Ющенко був лідером весь час у процесі підрахування голосів, а за півгодини до закінчення голосування раптово виявилася перевага В. Януковича на три відсотки і цей розрив не змінювався уже до кінця підрахування голосів, що зайвий раз підтверджувало контрольованість установленого рівня. За ніч з 21 на 22 листопада кількість тих, хто взяв участь у голосуванні, змінилася з 78,70 % до 80,66 %, або з 29 292 000 осіб до 30 413 000, тобто на один мільйон сто тисяч виборців стало більше. Саме так збільшилася кількість виборців за нічний час у Донецькій області, де провладний канди-

дат виріс, змужнів і пройшов шлях до губернатора краю, у якому все йому було підпорядковано.

Побачивши такі цифрові підтвердження фальсифікації виборів, Українська держава і народ перетворилися на збуджений вулик — повсюди чувся тривожний гомін народу.

У першому турі виборів ЦВК мала генеральну стратегію забезпечити перемогу кандидата від влади. Перевіряли для годиться деякі скарги, мабуть, окремі з них враховували, але шукали при цьому додаткових голосів для В. Януковича. Після багатьох днів перевірки ЦВК так і не змогла не тільки забезпечити перемогу кандидата від влади, але й вивести його вперед за кількістю набраних голосів. Не дозволили і кандидатові від опозиції вийти вперед, він випередив свого суперника, але тільки менш як на відсоток. Народ хоча й побачив, що результати голосування у першому турі підставою, все ж таки не вдався до широкого протесту, він не був ще достатньо готовий до масової непокори і протесту.

У другому турі виборів ЦВК, враховуючи досвід першого екзамєну і мовчання при цьому народі, не довго думаючи, нічого не вивчаючи і не беручи до уваги безліч скарг, які надходили з усіх куточків країни, оголосила перемогу В. Януковича та ще й з відривом майже у 3 відсотки. Це страшенно суперечило здоровому глузду, адже результати опитування в день виборів двох екзит-полів та паралельний підрахунок голосів з боку опозиції давали підставу поставити під сумнів офіційні підрахунки і підтверджували досі небачену суцільну фальсифікацію і фабрикацію результатів виборів.

Паралельний підрахунок центрального штабу опозиції показав, що за В. Ющенко віддали свої голоси 52,84 %, а за В. Януковича — 42,31 % виборців, перший одержав перемогу в 17 областях і містах, а другий — в 10. Крім цього, компанії, які опитували виборців біля виходу з виборчих дільниць, зафіксували таке: національний екзит-пол, проведений Київським міжнародним інститутом соціології та Центром ім. Разумкова, — за В. Ющенко — 54 %, за В. Януковича — 43 %; екзит-пол «Вибір народу», проведений фірмою «Соціс», та Соціальний моніторинг показали відповідно 49,7 % і 46,7 %. В опитуванні брали участь 30 тисяч виборців на 460 виборчих дільницях.

Про дослідження екзит-полів представники штабів обох кандидатів висловилися протилежно: від команди В. Януковича С. Гавриш заявив про ці дослідження: «Це некоректно, ненауково й навіть смішно». Представник команди В. Ющенко А. Грищенко дав позитивну оцінку: «Це зброя проти фальсифікації». Тільки суд

показав, яка з цих думок була правильною, хто з народних обранців-парламентарів кривив своєю душею.

Знав про фальсифікацію чинний гарант Конституції Л. Кучма, коли ще напередодні виборів заявляв, що теперішні вибори стануть найбруднішими в історії України, а як показала практика, особисто ще й сприяв тому, щоб вони такими були. Він, будучи реальним «гарантом» дотримання Конституції, не погодився протистояти маніпуляціям волевиявленням народу, що призвело до фундаментальних порушень, зафіксованих міжнародними спостерігачами. Основні серед них: підозріло висока кількість тих, хто голосував за допомогою переносних скриньок; масове голосування організованих виборців за відкритими посвідченнями; тиск на держслужбовців, лікарів, учителів, студентів, щоб вони брали відкриті талони і віддавали їх своїм керівникам; залякування та насильства на виборчих дільницях; злочинне втручання у виборчий процес для усунення спостерігачів і членів комісії від опозиції; виявлення в урнах бюлетенів з невідірваними контрольними талонами — їх просто прямо вкидали; переписування протоколів для зміни результатів голосування; відкритий підкуп виборців через місцеві органи влади; тиск на студентів з боку ректорів університетів, особливо в Харкові, Донецьку, Луганську, Дніпропетровську і Запоріжжі.

Влада знала, що сфальсифіковано все, а тому поспішала проголосити нового Президента, розраховуючи, що переможців не судять. Народ же такої наруги не стерпів, не хотів допустити здійснення намірів влади і вживав запобіжних заходів. Другий тур голосування відбувся 21 листопада, а вже 22 листопада зранку на майдані Незалежності Києва зібралося близько 50 тисяч людей, які не бажали змиритися із суцільною фальсифікацією, насильством та залякуванням з боку влади. З часом кількість людей на майдані Незалежності зросла до сотень тисяч. Влада не звертала уваги на розпочаті мітинги протесту киян, і зранку в середу 24 листопада 2004 року, не дочекавшись перевірки величезної кількості скарг, Центральна виборча комісія визнала В. Януковича переможцем. Екран ЦВК висвітив: Янукович — 49,53 %, Ющенко — 46,66 %. Як повідомив М. Томенко, за таке повідомлення глава ЦВК С. Ківалов одержав 21,6 млн дол. США, які було перераховано на рахунок якоїсь фірми¹¹.

Центральна виборча комісія на чолі зі своїм головою завчасно готувалася до забезпечення перемоги претендентові від влади.

¹¹ Сільські вісті. — 2004. — 26 листоп.

Голова ЦВК С. Ківалов ще на початку його затвердження Верховною Радою чомусь здавався людиною-камікадзе, у нього уже ніколи не було можливості повернутися до парламенту, членом якого він був, до юридичної і політичної діяльності взагалі та й до доброго імені, його кинули прикривати фальсифікацію виборів, мовби на амбразуру. Після звільнення його з посади і виявлення небаченої у світі фальсифікації прогнозували, що люди в помаранчевому влаштують йому обструкцію, як людині, яка стала в очах усього світу символом фальсифікації владою народного волевиявлення.

Нічого подібного не сталося, народ знехтував цією людиною, бо знав, що його, як і кандидата від влади, використали, заплатили і викинули на смітник. Свою можливу долю головний фальсифікатор країни знав наперед, бо, як повідомили газети, у нього були задіяні надійні тили: його донька вже мешкала в підмосковному містечку і, мабуть, очікувала батечка для обмірковування його незavidної ролі в історії сучасної України. Для народу С. Ківалов став ганебним «підрядником».

Про фальсифікацію виборів і штучний силовий підрахунок голосів свідчить той факт, що із 15 членів ЦВК беззаперечно перемогу В. Януковича визнали тільки 11, решта не визнали, і серед них заступник голови ЦВК Я. Давидович, а також О. Чупахін, А. Магера, Р. Князевич. Саме ці люди з першоджерел знали, що відбувалося з комп'ютерною технологією підрахунку голосів, а тому ніхто і ніколи не має ні юридичного, ні морального права ставити під сумнів фальсифікацію виборчого процесу на користь кандидата від влади. Фальсифікатори ніколи не змиють свого сорому, ніякими заслугами, бо це ошукання цілого народу, а такого в історії не забувають. Це злочин проти українського народу.

Не тільки Центральна виборча комісія, очолювана спеціально призначеним для певних цілей керівником, повністю допомагала владі, тобто прем'єру В. Януковичу. Підіграв прем'єру також і президент, який не підписав Закон, прийнятий Верховною Радою, про відміну застосування відкріпних талонів для голосування і не відправив Уряд у відставку, як того вимагала Верховна Рада. Проект Закону підготував народний депутат України, відомий учений і політик, знавець міжнародної дипломатії О. Г. Білорус. Це був об'єктивний документ, прийняття якого відповідало вимогам народу. Ніхто, навіть радикальні ліві, не може пояснити раціональності в діях чинного президента, окрім власної вигоди, як пізніше підтверджував кандидат від влади, коли навіть дітям було видно шкідливість застосування відкріпних талонів і адміністративного ресурсу, але гарант мовчав і все залишив без змін. Мабуть, це не єдиний із бага-

ТЬОХ

антиконституційних злочинів Л. Кучми, що насторожував народ.

Були всі підстави думати, що тільки президент знав про справжній стан подій, до певного часу володів інформацією про їх динаміку, вдавався до досить потужних дій, щоб контролювати ситуацію і спрямовувати її в певне русло власних інтересів. На думку деяких політиків, задовго до початку виборчої кампанії Л. Кучма взагалі не мав намірів вести до перемоги так званого кандидата від влади, бо на державному олімпі він бачив тільки себе. Його голубі мрії фокусувалися на стілець президента або прем'єра з президентськими повноваженнями.

Досить цікаву інформацію подав російський політолог А. Піонтовський на радіо «Эхо Москвы» про розмову двох глав держав. Коли після другого туру і фальсифікації підрахунків голосів Л. Кучма телефонував російському Президенту В. Путіну, щоб порадитися про власні можливі дії в період піднесення опозиційного протистояння, демонстрацій і розширення наметових містечок, Президент сусідньої держави висловив думку, що «теоретично в таких випадках президенти запроваджують надзвичайний стан і застосовують силу, але у вас є інший варіант — у вас є обраний президент В. Янукович і ви передайте йому владу». На такі слова московського «доброзичливця» і консультанта Л. Кучма відповів: «Но как же я могу передать ему власть, Владимир Владимирович? Он же донецкий бандит...»¹² Тут весь Кучма і його внутрішня сутність щодо ставлення до свого найближчого оточення.

Прихильники так званого кандидата від влади ще не знали таких думок глави держави, а тому розпочали готуватися до присяги нового Президента країни. Зрадівши після оголошення результатів виборів, представники оточення В. Януковича швиденько метнулися до виборчого штабу провладного кандидата, розташованого неподалік від ЦВК на розі вулиць Суворова і Московської в колишньому кінотеатрі «Зоряний», у якому розробляли ідеологію фальсифікації виборів і практику її використання. До «Зоряного» прибули головні дійові особи виборчого фальсифікованого дійства: головний ідеолог фальсифікації з Росії Г. Павловський; брати Григорій та Ігор Суркіси; Р. Ахметов; генпрокурор Г. Васильєв, посол Росії В. Черномірдин, очікували навіть головного режисера усього — Л. Кучму, але гарант, мабуть, і не думав туди прибувати, бо, напевно, він єдиний знав кінцевий результат дійства.

¹² Газета По-Киевски. — 2005. — № 18. — 28 янв.

До штабу прибули численні елітні прихильники В. Януковича, там уже була нечисленна група працівників штабного центру паралельного підрахунку голосів, з якими «переможець» сфотографувався на спомин. Кожен намагався засвідчити свою прихильність до нового обранця, але все робилося театральню, винуваець дійства швиденько згорнув зустріч, подався у свої апартаменти, і гості залишили штаб. Найбільш красиво сказав відомий молодий бізнесмен Р. Ахметов: «Особисто я в цю перемогу вклав найдорожче, що мав, — свій голос, а безпосередньо в кампанії, тим більше в агітації, участі не брав»¹³.

Після рішення ЦВК опозиція повстала, але через своїх представників типу Гавриша, Тігіпка, Шуфрича та інших влада намагалася зробити все, щоб зменшити резонанс і перевести бурю незадоволення в мирне русло, сісти за стіл переговорів і заговорити справу обіцянками. Це міг бути реальний програш опозиції і перемога влади. Після оголошення 21 листопада сфальсифікованих результатів виборів на користь В. Януковича народ збентежився і сильно обурився, але кандидат від влади, він же чинний Прем'єр, того самого дня на засіданні Кабінету Міністрів заявив: «Нічого надзвичайного у країні не відбувається», — і примирливо запропонував не шукати ворогів, а спільно працювати. Цю ідею старалися підтримати офіційні і тінюві представники влади.

Саме Президент Л. Кучма, який зробив найбільше для імітації перемоги владного кандидата, звинувативши прихильників В. Ющенка у спробі державного перевороту і розколу держави, у кінцевому підсумку закликав протилежні сторони сісти за стіл переговорів, щоб все-таки схилити ситуацію на свою користь. Подібну ідею пропагував і губернатор Сумщини В. Щербань, який також закликав Л. Кучму оголосити в країні надзвичайний стан, а це означає заборону на мітинги і демонстрації. Не відставав від таких думок і київський міський голова О. Омельченко, який також приєднався до них і закликав Президента продовжувати виконувати свої обов'язки доти, доки ситуація не стабілізується. Звичайно ж, підігравав лукавий київський мер Л. Кучмі, коли заявив у середу, 24 листопада на Національній раді регіонів: «Вы не имеете права ставку делать ни на кого, кроме как на себя... Время — лекарь. Поживем 3—4 месяца, увидим, какая будет ситуация. ...На данном этапе только ныне действующий Президент, имя ему Кучма, может продолжать выполнение своих

¹³ День. — 2004. — 26 листоп.

обязанностей для стабилизации ситуации на Востоке и Западе» нашої країни.

Дійові особи виборчого процесу з оточення Л. Кучми добре знали, чого домагається Президент, а тому рекомендували йому реалізувати його ж таки ідею, а саме утримати владу будь-якою ціною. Не слід забувати, що такі заяви і пропозиції на користь чинного гаранта лунали в той час, коли опозиція перемагала. Не випадково Л. Кучма, зрозумівши, що опозиція перемагає, на тій же Національній раді регіонів жалівся: «Мы все недооценили опасность, которая исходит от идеологии, которую исповедует радикальная оппозиция. Фактически она навязывает обществу собственную версию вождистско-тоталитарного режима». З історії можемо довідатися, що «множество элементов повторяется: есть толпа сторонников такого вождизма, доведенная политтехнологами почти до психоза и готовая днем и ночью поклоняться своему кумиру»¹⁴. Отож, Л. Кучма не був зацікавлений у перемозі жодного претендента на пост глави держави.

Дедалі чіткіше ставала зрозумілою причина ігнорування волі народу і відмови «гаранта» з'явитися на Майдані — він вважав натовпом (що означає бидлом) народ, який вийшов на майдани всієї України і вимагав відставки уряду і глави держави. Надзвичайно цікавою була поведінка людей з оточення «гаранта», особливо тих, хто постійно перефарбовувався в потрібні кольори.

У цьому контексті стала більш прозорою і поведінка О. Омельченка біля Київської мерії, коли народ вимагав висловити своє ставлення до фальсифікації виборів у другому турі і визнати перемогу В. Ющенка, як це зробили інші міські ради. У вівторок, 23 листопада Хрещатик переповнений наметами, народу було безліч і всі були збуджені до крайньої межі. Перед Київською мерією десь після 21 години вечора величезна кількість народу, засідає Київрада, народ вимагає, щоб депутати Київради визнали переможцем В. Ющенка. Збуджений народ був готовий увірватися в мерію і поставити свої вимоги перед депутатами. Вийшов О. Омельченко і повідомив, що депутати якраз обговорюють це питання, і дав обіцянку через годину особисто повідомити про рішення. Автор стояв серед народу в той нічний час і чув інтонації цієї обіцянки промовця, а пізніше рішення, яке мер проголошував без мікрофона, щоб менше хто чув.

Народ очікував, у нього не було жодного сумніву, що Київ підтримає народне волевиявлення. Здавалося, що терпляче очіку-

¹⁴ Сегодня. — 2004. — 26 листоп.

вання увінчалось успіхом, коли через годину до тисячі притихлих прихильників опозиції дійсно вийшов О. Омельченко. Він без гучномовця прочитав заяву Київради, але там не було визнання перемоги В. Ющенка, а лише посилання на дотримання правових норм під контролем чинного Президента, Прем'єра В. Януковича і Голови Верховної Ради В. Литвина. Про вимоги народу в заяві Київради і не згадували, почувся свист, вигуки про зраду. Багатотисячній громаді довелося проковтнути гіркоту обману київського «градоначальника», який трохи пізніше дещо виправився, але тієї нічної ганьби він не змиє, мабуть, ніколи у своєму житті. Багато політиків прогнозують, що з таким тавром він піде в політичну смерть як спекулянт, крутий і хамелеон.

Народ, що зібрався в нічний час перед мерсію і очікував, навіть вимагав, рішення Київради про визнання В. Ющенка Президентом України, як це зробили інші міста України. Мер не задовольнив вимог народу. Уже пізніше народний депутат України В. Бондаренко, як безпосередній учасник тих буремних подій, так пояснив ту нічну ситуацію і поведінку О. Омельченка¹⁵. У другій половині дня 22 листопада 46 із 90 депутатів підписали документ про визнання В. Ющенка Президентом. Однак наступного дня 12 депутатів відкликали свої підписи під тиском мера столиці, а тому таке рішення не ввійшло до постанови Київради, яку тихенько зачитав демонстрантам у нічний час О. Омельченко.

Внутрішні коливання мера Києва проявилися в багатьох складнощах: зі встановленням відомої на весь світ революційної трибуни на київському Майдані; підтекстом вимог Київської мерії очистити Хрещатик і майдан Незалежності для встановлення головної ялинки міста; притягнення до судової відповідальності народних депутатів, які особисто брали участь у спорудженні трибуни на Майдані; відмова хоча б раз виступити з усе-таки встановленої трибуни перед киянами; виділення земельних ділянок деяким членам ЦВК перед першим туром виборів; тиск мера на депутатів Київради відкликати свої підписи про визнання В. Ющенка Президентом України.

Спікер Верховної Ради В. Литвин порекомендував опозиції визнати вибори, а новому Президентові запропонувати В. Ющенку очолити уряд; лідер комуністів П. Симоненко був протилежної думки — поки в судах розглядають скарги, оголошувати результати виборів не можна, а тепер слід вважати президентські вибори такими, що не відбулися через масові фальсифікації й порушення, і всю повноту влади передати не чинному Президентові, а Верховній Раді.

¹⁵ Самоврядування Києва. — 2005. — № 3 (травень).

Таке коливання багатьох колишніх урядовців народ деякою мірою виправляв безпосередніми вимогами. Не все було гладко в багатьох наших урядовців, які під тиском демонстрантів виявили деяку прихильність до народної думки, сформованої на майданах. Довго опирався та хитався київський голова між Майданом і владою, аж доки на заклик одного із провідників революції Миколи Томенка десятки тисяч народу не підійшли під Київську мерію і не спитали: «З ким ви, Олександр Олександровичу?» — і він, мабуть, мимохіть прийняв сторону народу. Серед демонстрантів поширювалися чутки, що ось-ось на підмостках Майдану виступить сам О. Омельченко, і народ з надією очікував, але не дочекався, щось стримувало мера виступити з відозвою перед киянами. Не той, видно, рівень і не ті інтереси. Є всі підстави стверджувати, що в нього була сильна невіра в Помаранчеву революцію.

Міністр освіти і науки В. Кремень також ніяк не наважувався сказати своє визначне слово, навіть коли били і зневажали студентів у Сумах, Черкасах, Ужгороді та інших містах. Лише коли студенти прийшли під стіни міністерства з прапорами і вимогами, міністр зробив деякі кроки назустріч проханням студентів: дозволив студентам, які приїхали з інших університетів, жити в гуртожитках київських вишів, не виключати студентів з навчальних закладів за участь у революційних акціях.

Майже ніхто з вищих осіб країни не визнав перемогу представника опозиції, а тому народ став брати ситуацію під свій контроль. В опозиції, яка залишилась наодинці з протилежними і неоднозначними рекомендаціями всіх гілок влади — виконавчої, законодавчої і регіональної, не було іншого виходу, як невідкладно розгорнути широку кампанію непокори рішенню ЦВК. Опозиція не визнала оприлюднених офіційних результатів виборів, терміново звернулася до глав держав і урядів, міжнародних організацій, до всієї міжнародної спільноти за допомогою.

Поряд з В. Ющенком душею і серцем опозиції стала Ю. Тимошенко, авторитет якої в народі невпинно зростав щохвилини і цього дня.

VI НАРОД ПРОБУДЖУЄТЬСЯ

Минув день виборів другого туру, спокійно спала столиця, кияни були впевнені, що їхній народний Президент одержить перемогу, як це було в першому турі, але з більшою перева-

гою. Турбувались лише, щоб провладний кандидат не зняв своєї кандидатури, бо тоді потрібно набрати більше половини голосів виборців, що було не так просто. Ніхто не очікував, що результати другого туру будуть такими, які, неначе землетрус, підняли величезну хвилю народного незадоволення, гніву і протестів.

Усе розпочиналося миттєво після оприлюднення попередніх даних про те, що переміг провладний кандидат: спочатку Хрещатик перекрили активісти громадської організації «Пора», щоб розмістити на майдані Незалежності кілька наметів. Такі дії водії автомобілів, на яких майоріли оранжеві стрічки і прапорці, зустріли зі схваленням і гучними сигналами. Через деякий час на Хрещатик та Майдан звідусіль почали сходитися кияни, і уже надвечір 22 листопада тут зібралось кілька десятків тисяч киян, стурбованих оголошеними результатами виборів.

Можна з упевненістю стверджувати, що ті, хто розпочинав авантюру з виборчим процесом, не знали української історії, не відали внутрішнього стану української нації, навіть не здогадувалися, що українці в складні часи об'єднуються всією громадою, незалежно від того, бідний чи багатий, молодий чи похилого віку. Згадаймо боротьбу доведеного до краю українського народу проти утисків з боку інших народів:

А де люде?.. Над Тясмином,
У темному гаю,
Зібралися: старий, малий,
Убогий, багатий.
Поєднались, — дожидають
Великого свята¹⁶.

Поклик предків мимоволі збирав людей на київський Майдан, як це практикували козаки Запорозької Січі для вирішення найважливіших життєвих проблем, особливо щодо оборони. Згадаймо, що Запорозька Січ — узагальнювальна назва, а конкретні запорозькі Січі існували в певні періоди, мали відповідну назву і своє місце розташування. Центром своїх вольностей козаки вважали річку Дніпро, по ній або недалеко від неї влаштовували свої Січі. Історія знає такі запорозькі Січі, які змінювали одна одну в часі і в розташуванні: Сідневська, Канівська, Переволочанська, Хортицька, Томаківська, Микитинська, Чортомлицька, Олешківська, Каменська, Підпіленська або Нова Січ.

¹⁶ Шевченко Т. Кобзар. — К.: Дніпро, 1971. — С. 77.

Зміна території розташування відбувалася з різних причин: зручність та економічна доцільність для життєдіяльності; катастрофи та хвороби; політичні і військові обставини. Наприклад, через протистояння козаків російському цареві після 1709 року Січ була захоплена росіянами, а козаки втекли і заснували Олешківську Січ. 1775 року Катерина II зруйнувала останню Січ і частина козаків подалась на Дунай, а решта — на Кубань. Українці не можуть жити без своєї Січі, і через 230 років (1775—2005 роки) за всіма ознаками вона відродилася й обрала своєю столицею Київ.

Все тепер відбувалося, як у колишній Запорозькій Січі: для вирішення проблем управління, переобрання старшини, розподілу земель, відносин з сусідами на Січ приїздили козаки з усіх степів, які простягались від Дніпра на схід і захід, розташовувалися в куренях, збиралися на Майдані біля церкви, вирішували всі проблеми і залишали кіш до наступного зібрання. Те, що відбувалося в Києві в 2004—2005 роках, не що інше, як зібрання запорозьких козаків у Київській Січі.

Мирний протест народ зразу ж охрестив «Помаранчевою революцією», яка розгорталася в усій країні — від Києва аж до невеликих поселень усіх областей, звідки до столиці направляли своїх представників, які постійно змінювалися через кілька днів, і так до перемоги. До столиці прибували, переборюючи перепони влади в дорозі, не тільки представники майданів з регіонів, але й величезна кількість людей за власним покликом душі, навіть як туристи, щоб особисто пересвідчитися в реальності неординарних подій. Людей на майданах з оранжевими стрічками вітали сигналами автомобілі з такими самими атрибутами, скрізь панувало піднесення, а це все разом знижувало впевненість влади.

На пленарному засіданні Верховної Ради України 23 листопада депутати від опозиції, особливо БЮТ, вимагали від В. Ющенка прийняти присягу на вірність народові, для чого було приготовлено Біблію та інші потрібні для такого випадку реліквії. Таку вимогу ставили перед ним і сотні тисяч людей, які зібралися біля будинку Верховної Ради, що прийшли з майдану Незалежності і скандували: «Ющенко — присягу! Ющенко — присягу!» Так само як у старі часи на Січі обирали кошового чи гетьмана України. Очевидці розповідають, що люди були дуже збуджені, наелектризовані несправедливістю влади щодо фальсифікації виборів. Вони були здатні на будь-які дії навіть проти опозиції, якби В. Ющенко не присягнув народові.

Усі події у Верховній Раді транслювали на вулиці біля парламенту, на майдані Незалежності та біля урядового будинку, де зі-

бралися сотні тисяч киян і мешканців з усіх куточків України, тому іншого виходу не було — тільки присяга саме В. Ющенка, ім'я якого скандував Майдан багато днів. Деякі політики і преса звинувачували опозицію за недостатню правову основу вчиненого. Однак цим політикам так ніхто і не спромігся відповісти, що хоча, може, не все відповідало певним легітимним процедурам, але вони посилали свою критику не за адресою. Це була епоха вияву волі народу, який завжди легітимний, і до нього слід було б звертатися критикам за поясненням. Не слід забувати, що з давнини у нашого народу було правило, що жоден кошовий отаман, жоден гетьман України чи полковник якогось полку не мав права не виконувати волю козаків.

Спікер В. Литвин, знаючи про вимогу депутатів і народу щодо прийняття В. Ющенком присяги Президента України, закрив позачергове засідання Верховної Ради України і залишив парламент. Проте все відбувалося за встановленою процедурою, хоча не були присутніми голови Конституційного суду і ЦВК, але це була воля народу.

Місце спікера посів старійшина парламенту І. Юхновський, який і привів до присяги В. Ющенка на вимогу народу: «Я, Юхновський Ігор Рафаїлович, старійшина Верховної Ради України, перед смертельною загрозою, що нависла над Україною, урочисто перед Богом Всевишнім і перед народом України проголошую, що на основі істинного волевиявлення народу Віктор Андрійович Ющенко обраний Президентом України. Великий народе України, від Сходу до Заходу, від Півдня до Півночі! Будь разом з новим Президентом! Прошу Вас, Вікторе Андрійовичу, на цій старовинній п'ятисотлітній Біблії Острозькій прийняти присягу на вірність народові України».

Після цього В. Литвин, що голосував на сесії, сказав: «Шановні народні депутати, обговорення питання «Ситуація, що склалася у зв'язку з виборами» у Верховній Раді України завершено. Додаткове засідання Верховної Ради України оголошую закритим». Після того як В. Литвин, закривши сесію, вийшов із зали, В. Ющенко, однак, виголосив політичну присягу. Присяга розпочиналася такими словами: «Я клянусь перед усіма чесними людьми, ми з вами перемогли, і ми захистимо свій вибір, і я присягаюсь перед українським народом...»¹⁷ У сесійній залі були присутніми депутати від

¹⁷ Сільські вісті. — 2004. — 25 листоп.

«Нашої України», БЮТ, СПУ, частина фракції НДП—ПШПУ.

Зразу після прийняття присяги 23 листопада В. Ющенко не був задоволений, не було помітно радості на його обличчі, зате було виконано волю народу, і його однодумці раділи й аплодували. Як колись кошові отамани корилися вимогам козаків, так і В. Ющенко виконав вимогу народу, хоч і відчував формальну неофіційність своєї присяги, бо іншого виходу не було та й не могло бути в принципі. На вимогу народу відбулась історична політична, а не юридична присяга. Не було тут порушення Конституції, а був потужний, історичного значення вияв волі народу.

Спікер парламенту В. Литвин відмовився виконати вимогу народу, покинув своє робоче місце і через підземний перехід взагалі залишив парламент, коли навкруги вирувало море з кількох сотень тисяч збуджених виборців. Видно, не доріс до самостійного державного мислення. Він не бажав бути присутнім і коли В. Ющенко виконував вимогу народу прийняти політичну присягу.

Українські парламентарі не кращі і не гірші від подібних в інших країнах: одних цікавлять платня і різні пільги; інших — інтереси і захист їхнього бізнесу, а платня зовсім не цікавить; ще деяка частина обстоює вузькопартійні інтереси — комуністи і якась частина соціалістів; ряд депутатів користуються депутатським захистом. Здебільшого парламентська зала напівпорожня, і коли присутні навіть менше сотні депутатів, то на обліковому табло бачимо всі чотири сотні і навіть більше. Народ все бачить навіть з далеких регіонів: «Лише 58 депутатів сиділо в залі... дуже соромно за нас, громадян, які довірили свою долю обранцям, коли спостерігаєш на 80 % порожні робочі місця парламентських трударів»¹⁸. З балкону видно, як народні обранці перебігають від одного до іншого вільного місця і натискають на персональну клавішу відсутнього колеги зі своєї фракції.

Парламентарі різних фракцій домовляються між собою дуже важко, а коли приходять до згоди, то на перше місце стають особисті вигоди: потрапити до парламенту наступного скликання, одержати матеріальну особисту вигоду, інше нікого не цікавить. Замість того, щоб говорити з народом і вирішувати його наболілі проблеми, депутати провадили академічні перепалки між собою, що народу не було до вподоби, адже з парламенту йде пряма тра-

¹⁸ 33-й Канал. Вінницька обласна щотижнева газета. — 2005. — 19 жовт.

нсляція засідань і є можливість вивчити ефективність роботи парламентарів. Водночас парламентарі досить уважно стежать за популізмом своєї партії серед народу, і коли якісь партії та їхні фракції програють, то розпочинається масова втеча від них парламентарів. Яскравим доказом подібного стали події в період Помаранчевої революції і після її завершення, а тому відстоювати інтереси народу в парламенті було нікому.

Треба думати, а не журитися, бо парламентарі в усі часи і в усіх країнах однакові, про що у своїх «Персидских письмах» писав про парламентарів у тодішніх європейських країнах: «Большинство законодателей были людьми ограниченными, только случайно поставленными во главе других и не считавшимися ни с чем, кроме своих предрассудков и фантазий»¹⁹.

Звичайно, нерідко парламент відіграв позитивну роль, але це була данина основній його функції, а не відстоювання інтересів нації у справі гарантії стабільності в державі. Попереду велика боротьба за недопущення подальшої криміналізації парламенту, а тому парламентарі мають пам'ятати грудневі дні і ночі 2004 року. Водночас парламентарі ніколи не будуть ефективно служити своїм виборцям, якщо не буде прозорої процедури відкриття посланця до вищого законодавчого органу країни.

Мабуть, саме через це ще чинний Президент в останні дні і години перебування при владі терміново ні з того ні з сього присвоїв спікерові В. Литвину звання Героя України. Такому вчинку, коли під стінами парламенту сотні тисяч людей з усієї країни ставлять свої вимоги, а спікер залишає своє робоче місце, історія ще дасть оцінку. Адже не тільки за Радянської влади діяло гасло «ніщо не забуде, ніхто не забутий», воно характерне для всіх часів.

У ті буремні дні після 21 листопада 2004 року спікер парламенту В. Литвин пропонував кілька варіантів виходу з кризи: «сісти за стіл переговорів без жодних попередніх умов; В. Ющенко визнає перемогу В. Януковича, а той призначає В. Ющенка Прем'єр-міністром з одночасним проведенням політичної реформи; провести повторні вибори, і В. Янукович, і В. Ющенко мають відмовитися від своїх претензій на владу; створення авторитетної комісії, яка б перерахувала голоси у Львівській і Донецькій областях (на думку В. Литвина, розбіжностей не буде, бо в протоколах є підписи представників обох команд); обрати керівника

¹⁹ *Монтескье Ш. Персидские письма. Изд-во «Academia», 1936. — С. 274.*

держави — президента або прем'єра — у парламенті з підписанням відповідної конституційної угоди; і нарешті — провести переголосування другого туру»²⁰.

Події Помаранчевої революції дали зрозуміти і владі, і народу, і кожному політику, що із силовою «згуртованістю» навколо кандидата від влади функціонерів різних рівнів, але без потужної масової підтримки київського майдану Незалежності і майданів усієї України владі не бачити перемоги. Опозицію підтримав народ, проти нечесних виборів повсталася вся Україна, підприємства, ряд фінансово-банківських структур, бізнесмени, науковці, інтелігенція, пенсіонери, студенти і навіть діти.

Факти підтверджували, що вибори було сфальсифіковано за допомогою використаного адмінресурсу Прем'єром В. Януковичем за підтримкою Президента Л. Кучми. Величезна допомога глави держави виявлялась у всьому. Перед другим туром голосування Верховна Рада прийняла Закон про відміну використання відкріпних талонів, але Л. Кучма не підписав такого документа, спровокувавши таким зрадницьким вчинком початок страшених подій для українського народу.

Увійшло в практику на рівні держави: залишив робоче місце в парламенті під час прийняття присяги новообраного Президента — одержуй Героя України; підрахував голоси на користь провладного кандидата — одержуй десятки мільйонів умовних одиниць; захищаєш гідно кандидата від влади — одержуй угіддя лісів; голосуєш проти дій опозиції — одержуй земельні наділи в заповідниках навколо Києва; найбільш відданим — землі і нерухомість у Криму. Перед світом відкрилась не тільки широкомасштабна фальсифікація української державної влади на чолі з Президентом Л. Кучмою і Прем'єром В. Януковичем, але тотальне розкрадання національного багатства. Сором за свою країну, незадоволення своєю долею переповнили чашу терпіння багатостраждального українського народу. Розпочалась відкрита і непрямая суцільна непокоря народу, правових і охоронних органів, армії, діячів науки і культури, бізнесменів і державних службовців.

Зародження фальсифікації виборів відбулося ще за часів президентства Л. Кравчука і приходу до влади Л. Кучми, які цю бацилу не зупинили, хоча мали змогу, але промовчали, і вона, закріпившись, вилилась у таке страшне протистояння. Не хто інший, як колишній президент України Л. Кравчук особисто розповідав, що після перемоги над ним Л. Кучми один із функціонерів вико-

²⁰ Сільські вісті. — 2004. — 27 листоп.

навчої влади зізнався йому, що він на своїй ділянці мав два заготовлені ящики з бюлетенями за Л. Кучму, які він підмінив після закінчення голосування²¹. Через багато років Л. Кравчук зізнався, що він здогадувався, що в багатьох регіонах було подібне, але коли оголосили результати, то він не пішов до суду, не пішов в опозицію проти Л. Кучми, бо це було б, за його мораллю, недостойним. Таким мовчанням покривався злочин узурпації влади.

Та й причини колишнього Президента України Л. Кравчука, заради яких він мовби кліщ причепився до кандидата від влади, дріб'язкові: В. Янукович, будучи донецьким губернатором, виконав якнайкраще особисту просьбу Л. Кравчука, та ще й повідомив про виконання. Так треба всім робити. Мабуть, В. Ющенко не догодив Л. Кравчуку, бо він «влив на нього стільки багнюки, що розумна і культурна людина такого собі не дозволила б»²².

Але все це не так просто, тут все пов'язано великими подачками, про які ще довго доведеться українському народові довідуватися і робити свої висновки. Десь у вересні 2004 року тодішній Прем'єр-міністр В. Янукович допоміг синові колишнього Президента України Л. Кравчука привласнити проти волі трудового колективу, який також міг би придбати підприємство, Прилуцький комбінат хлібопродуктів № 1. Далі привласнили багато чого іншого в районі, але держава не має від цього ніякого зиску, а працівники втратили робочі місця²³. Немає сумніву, що це тільки квіточки, а тому не треба дивуватися, що колишній президент Л. Кравчук став на рівень Шуфрича та діячів СДПУ(о), не за швидке і якісне виконання просьби народного депутата допомогти виборцеві з Донеччини.

Фальсифікація виборів з кожними виборами розширювалась і вдосконалювалась: 1994 року, коли Л. Кучму обирали вперше; 1999 року, коли його затверджували Президентом вдруге; під час парламентських виборів 2002 року і, особливо, 2004 року на президентських виборах, коли Л. Кучма наважився перехитрити всіх — опозицію і свого висуванця. Основна провина лежить на двох попередніх президентах країни, що підтверджує справедливість і глибинну сутність прискіпливого ставлення запорозьких козаків до своєї старшини, особливо кошового отамана, вони щороку приселюдно перевіряли їх та їхні дії.

²¹ 2000: Еженедельник. — 2004. — № 48. — 26 ноября — 2 декабря. — С. В8.

²² Там само.

²³ Столиця. — 2005. — 24—30 черв.

Тепер, коли народ, доведений до відчаю і зубожіння, повстав, обидва колишні президенти злякалися і поховалися, жоден не з'явився перед обуреними демонстрантами, вважаючи їх натовпом чи бидлом. Колишній Президент, а за сутністю комуніст Л. Кравчук взагалі ніколи не визнавав зібрань і мітингів, йому звичай козаків Січі залишилися чужими. Звичайно, що і народ платить йому тим самим, бо він своїм «маємо те, що маємо» намагається позбавити український народ славного минулого, коли він мав сильну економіку, могутню армію, власну мову, культуру і науку, але все це привласнила сусідня держава.

Ніяк не можна зрозуміти людину, яка, хоча і випадково, потрапила в новітню українську історію, але ніяк не хоче залишити в ній своє ім'я незаплямованим. Якраз до постатей двох перших президентів влучно підходить вислів, оприлюднений одним із них, «маємо те, що маємо». Є надія, що відтепер народ не буде терпіти жодного провідника, який піде проти його свободи і не захищатиме незалежність країни, не визнаватиме звичаїв славних своїх прадідів великих.

Численні факти підтвердили основні пункти фальсифікації: відкріпні талони — на всій території України команда Прем'єра В. Януковича розвозила групи людей, які голосували кілька разів за підробленими талонами; зобов'язання голосувати всіх силовиків, податківців, студентів, службовців, хворих, засуджених, мешканців притулків для людей похилого віку і багатьох інших; голосування вдома без спостерігачів, коли в урну вкидали величезну кількість невідомо де взятих бюлетенів; на багатьох виборчих дільницях відсторонювали різними способами спостерігачів, аби підтасувати результати голосування. Главам адміністрацій усіх рівнів від Києва до сільської ради було дано команду сприяти голосуванню кілька разів відкріпними талонами та всіма іншими протиправними методами. Народ терпів усе, але обману на виборах не зміг перенести, посилювало гіркоту ще й те, що таку наругу очолювали два урядовці найвищого рангу — Президент країни Л. Кучма і Прем'єр В. Янукович. Розпочалася буря народного гніву, загублена в олігархічній владній чехарді українська людина шукала себе.

Хоча і зарано, але святкувала перемогу і провладна преса, яка в статті «Тяжелая победа В. Януковича»²⁴ поспішила заявити: «Виктор Янукович провозглашен третьим Президентом Украины», а водночас привселюдно визнавала, що «...львиную долю

²⁴ 2000: Еженедельник. — 2004. — № 48. — 26 ноября — 2 декабря. — С. А4—А5.

всього інформобеспечення кампанії Віктора Януковича вынесли на своих плечах общенациональные каналы УТ-1, «Интер», «1 + 1». Керівник штабу кандидата від влади, яничар за своєю сутністю і зрадник рідного батька Тарас Чорновіл, бідкався, що вибори закінчилися, а опозиція ще не погоджується з рішенням ЦВК. Він, як і всі, добре знав, що реально може розпочатися непокора прийнятому рішення, а тому наперед почав погрожувати народові, який із Хрещатика міг підійти до ЦВК з вимогою відмінити рішення щодо результатів виборів.

Новоявлений політик жорстоко погрожував народів: «Понятно, что охрана, которая стоит под ЦИК, сумеет разогнать любой митинг. А если людей очень подогреть, то можно не разогнать, а просто перебить, когда толпа подойдет. ...Власть..., если она сама наперед не решила разыграть капитуляцию, ... может любым способом это все остановить. Но это будет страшная кровь»²⁵. Таку погрозу народів, який делегував його до парламенту, не можна забути, бо це був великий гріх. Щоб відмежуватися від колишніх однопартійців, він пояснив: «...они предвидят, что если ты согласился идти в команде, должен работать в команде. Но я на нее уже отработал». Батько цього перевертня, мабуть, перевертається у своїй могилі, бо гіркота такої поведінки превелика. Подібні горе-аналітики і невмілі прогнозисти навіть заявили в пресі, що В. Ющенко програв через те, що в нього не було ідеї.

Визнали перемогу В. Януковича кілька країн, які перебувають на російській політичній та економічній орбіті: Росія (В. Путін), Білорусь (О. Лукашенко), Придністров'я (І. Смирнов), С. Мілошевич із в'язниці. Про причини швидкісного визнання сфабрикованих результатів голосування і справжнє ставлення російської влади до подій в Україні свідчить заява Держдуми Росії «Про ситуацію в Україні», за яку проголосували 423 депутати, ще до оголошення офіційних результатів виборів. У ній, зокрема, зазначено: «Депутати Державної думи Федеральних зборів висловлюють глибоке занепокоєння протизаконними діями радикальної частини опозиційних сил України, які можуть призвести до трагічних наслідків для братнього народу», закликавши, звісно, опозиційні сили уникнути будь-якого тиску на ЦВК України.

Перший віце-спікер Держдуми Любов Сліска взагалі не стримувалася у висловленнях: після сфальсифікованих виборів і прийняття В. Ющенком, на вимогу народу, присяги на Біблії у Верховній Раді вона заявила: «Ющенко вчора показав, що жити треба не

²⁵ 2000: Еженедельник. — 2004. — № 48. — 26 ноября — 2 декабря. — С. А6—А7.

за законами, а по поняттям», а крім того, назвала його «самозванцем, таким самим, як Омелян Пугачов». Це доводить усьому світові і українському народові, що російська влада неправомірно втручається в справи суверенної держави; усіма силами намагається утримати Україну на своїй орбіті впливу; ніколи не прислухається до думок самих українців; не враховує становища російського народу і внутрішню ситуацію в самій Росії, яка невдовзі виявиться не меншою мірою, ніж в Україні.

Важко було українській нації відбиватися від внутрішньої і зовнішньої реакції, і лише Помаранчева революція, судова влада і перемога кандидата від опозиції змогли деякою мірою зменшити вплив фальсифікації президентських виборів на перебіг української історії, що могло б назавжди залишитися чорною плямою на репутації України. Вся Європа, Європейський Союз, зокрема Англія, Німеччина, Польща, а також США підтвердили значні порушення і не визнавали виборів, вони виявили прихильність до опозиції та її лідера В. Ющенка. Про це свідчать хоча й різкі, але зрозумілі висловлювання провідних світових політиків і представників державних структур.

Другий тур виборів глави держави в Україні і його результати зазнали здебільшого критичної реакції світової спільноти. Позицію США висловив держсекретар країни Колін Пауелл: «Ми не можемо визнати ці результати законними, оскільки вибори не відповідали багатьом міжнародним стандартам і через те, що не відбулося розслідування численних повідомлень про фальсифікації та зловживання». Крім того, він заявив, що Білий дім не визнає офіційно оприлюднені результати президентських виборів в Україні через фальсифікацію та масові порушення. Пауелл попередив, що дії української влади «матимуть наслідки» для україно-американських відносин. Віце-прем'єр-міністр Канади Енн Маклеллан заявила: «У Канади не буде іншого вибору, крім як переглянути свої відносини з Україною, якщо влада не пред'явить результатів виборів, які відображають демократичну волю народу цієї країни».

Президент Польщі О. Кваснєвський, який брав безпосередню участь у «круглих столах» для нормалізації відносин між опозицією і владою під час виборів, заявив: «Україна не склала екзамен на демократію, яким для неї були вибори Президента, що відбулися 31 жовтня та 21 листопада цього року. На жаль, ми не можемо визнати результати цього екзамену позитивними». Сфальсифікованими вибори в Україні визнавав канцлер Німеччини Гер-

хард Шредер, про що він заявив, виступаючи перед парламентом 24 листопада.

Організація з безпеки і праці в Європі, Євросоюз, Європарламент, Парламентська асамблея Ради Європи і НАТО визнали, що другий тур виборів в Україні не відповідав демократичним стандартам. Голова Комітету міністрів Ради Європи Влодзімеж Цімошевіч, Президент ПАРЄ Петер Шідер і Генеральний секретар Ради Європи Вальтер Швіммер висловили думку про потребу переглянути результати виборів в Україні та справедливого перерахування голосів.

Українські спортсмени світового рівня заявили з професійних позицій: «Якщо спортсмен порушує правила, його дискваліфікують, а результат анулюють». Усі апелювали до гаранта, а він, як крит, сховався і чогось очікував. На захист правди в українських виборах зразу ж відгукнулися народи Угорщини, Великобританії, Нідерландів, Німеччини, Грузії, Америки, Канади, Польщі, а глава римо-католицької церкви Папа Римський Іоанн Павло II промовив українською мовою до українських паломників у Ватикані: «Любі мої, запевняю вас і весь український народ, що в ці дні я особливо молюся за вашу улюблену Батьківщину».

Було оприлюднено правові дії окремих гілок влади до другого туру виборів глави держави: Верховна Рада визнала суцільні порушення у виборчому процесі і висловила недовіру Центральній виборчій комісії, а представники штабу опозиції подали документи до Верховного Суду з вимогою переглянути результати виборів. До Верховного Суду було направлено безліч підтверджень і звинувачень щодо фальсифікації виборів. Ось лише один із численних прикладів фальсифікації відповідно до Протоколу комісії виборчої дільниці № 12 територіального виборчого округу № 116 міста Стаханова Луганської області під час повторного голосування 21 листопада 2004 року, привезеного на Майдан жителями Луганщини. В оригіналі протоколу зафіксовано, що за В. Ющенка проголосував 81 виборець, а за В. Януковича — 1318, але в документах не було підписів ні довірених осіб кандидатів, ні офіційних спостерігачів, як це передбачено правилами і наявністю місця в бланку. Брак підписів довірених осіб та офіційних представників, яких було багато, можна пояснити багатьма причинами, але основна з них — до підрахунку голосів їх просто не допустили і близько.

У прикру і напрочуд комічну ситуацію потрапив президент Росії В. Путін, який на другий день після виборів 21 листопада привітав В. Януковича з перемогою і, на відміну від усієї Європи,

заявив: «Боротьба була гострою, але відкритою і чесною, а перемога переконливою». Проте через день, зважаючи на думку у світі та відчуваючи непевність української влади, уже 23 листопада він схаменувся і знову ж заявив, що Росія не може ні визнати, ні спростувати результати виборів Президента України, оскільки їх офіційно ще не оприлюднено. До такого пересмикування фактів і думок керівника сусідньої держави українці поставилися вкрай негативно.

Невідомо, як себе почували керівники країн, які визнали ще не визнаного у своїй країні Президента, але деякі з них пояснили ситуацію трохи пізніше. Коли в перший свій робочий день 24 січня 2005 року Президент України В. Ющенко, як обіцяв під час виборів, побував у Москві, то Президент Росії В. Путін виправдовувався з приводу негативного ставлення до новообраного керівника Української держави під час виборчої кампанії. Мовляв, я підтримував того кандидата, за якого просила влада, а не кандидата від опозиції, тепер же ми будемо підтримувати нову владу і співпрацювати з нею. Отже, влада просила підтримки в іноземних держав, яку і було надано, як усі це побачили, але у грубій формі, мовби у власній вотчині: приїздили державні діячі — Путін, Лужков і багато інших, співаки і технологи виборів, бійці видимого і невидимого фронтів.

Під впливом ошукання з боку власної влади і безпardonного втручання в національні інтереси з-за кордону український народ заворушився, мов бджолина сім'я. Народ раптово здригнувся, відчувши глум над собою, усвідомив, що його ошукали, і ринув до столиці. З усіх просторів України наперекір міліцейським заслонам різними шляхами і видами транспорту до Києва почали приїздити все більше і більше учасників акції протесту, і вже 22 листопада на майдан Незалежності зранку прийшло понад 50 тисяч людей. У перші години і дні, коли акції мали ще стихійний характер, координатори протесту звернулися до киян: «Просимо активізувати пошук місць для розміщення маніфестантів. Особливо просимо надавати інформацію про можливість розміщення великих груп людей, наприклад у спортивних залах, навчальних приміщеннях тощо».

Розпочався багатоденний загальнонаціональний страйк, який очолила коаліція «Сила народу». Генератором всенародного революційного піднесення стали, за висловам багатьох, харизматичні лідери: В. Ющенко — людина-ідея — і Ю. Тимошенко — людина-дія. Вони різні, що нерідко в їхніх послідовників викликало

занепокоєння і здивування, але саме завдяки своїй несхожості гармонійно доповнювали одне одного в складних ситуаціях.

Уже 22 листопада 2004 року українські національні провідники Помаранчевої революції — В. Ющенко, Ю. Тимошенко, О. Мороз, А. Кінах — оприлюднили звернення до парламентів і народів світу, у якому зазначено: «Сьогодні увага світової спільноти прикута до визначальної події в Україні цього року — президентських виборів. І це справедливо, тому що ці вибори є доленосними для українського народу і для майбутньої конфігурації об'єднаної Європи. Для українського народу ці вибори — це шанс повернутись до демократії, верховенства права і відповідальності перед народом, а не перед кланами влади.

І український народ цього разу свого шансу не змарнував, віддавши свої симпатії народному кандидатові від демократичних сил — Вікторові Ющенку, який отримав переконливу перемогу. Україна остаточно підвелася з колін і обрала демократію.

Ми звертаємося до парламентарів і народів світу підтримати волю українського народу, підтримати його прагнення повернутись до демократії.

Ми — лідери народної коаліції політичних сил, підтриманої українським народом, беремо на себе відповідальність і, підтримуючи волю народу, визнаємо перемогу Віктора Ющенка на президентських виборах. Ми закликаємо вас підтримати нового Президента України Віктора Ющенка, як це зробив український народ. Ми є гарантами того, що Президент Віктор Ющенко буде відповідальним Президентом всього українського народу — від Сходу до Заходу, від Півночі до Півдня».

На київському Майдані збудували сцену, на якій уже ввечері 22 листопада народ вперше побачив своїх лідерів із суворими обличчями — В. Ющенка, Ю. Тимошенко, О. Зінченка, А. Кінаха, О. Мороза, Ю. Луценка і багатьох інших ще не відомих, але дієвих революціонерів. Тоді ж на Майдані було оголошено про створення Комітету національного порятунку України для захисту демократії в країні і ухвалено рішення блокувати Адміністрацію Президента та Кабінет Міністрів. Пролунав заклик до громадської непокори, лідери опозиції Ющенко, Тимошенко, Мороз і Кінах підписали й оголосили на Майдані заклик захистити свій вибір:

«Дорогі співвітчизники! 21 листопада Віктор Ющенко виграв всенародні вибори Президента України.

Про це переконливо свідчать дані національного екзит-полу, проведеного відомими й авторитетними соціологічними організаціями. Анонімне опитування біля виходу з виборчих дільниць

по всій країні засвідчило десятивідсоткову перевагу Віктора Ющенка. Те саме підтверджує паралельний підрахунок голосів, за винятком голосів у Донецькій та Луганській областях.

Народ обрав свого Президента, але волю народу поки що зухвало й цинічно ігнорує режим Кучми — Януковича — Медведчука. Протягом дня голосування влада вдалася до безпрецедентних, навіть для України, засобів тиску на виборців та фальсифікацій.

У східних областях, насамперед Донецькій та Луганській, масово видавали відкріпні посвідчення, щоб за провладного кандидата громадяни проголосували кілька разів. Влада застосувала ще один спосіб фальсифікації: в Україні «несподівано» збільшилася кількість людей, які не змогли проголосувати на дільницях. Саме з виїзними скриньками, що певний час були безконтрольними, відбувалися фальсифікації. Членів комісії та спостерігачів від Віктора Ющенка виганяли з комісій, на порушення всіх норм їм не давали бути присутніми під час підрахунків голосів.

Уже після закінчення голосування «раптом» почала зростати активність виборців на Донеччині та Луганщині. Наприклад, на Донеччині вже після закриття дільниць явка виборців зросла на 20 % і впритул наблизилася до 100 %. Штучне завищення явки виборців у регіонах, повністю контрольованих владою, стало одним із головних інструментів фальсифікації.

Коли з'ясувалося, що навіть ці зловживання не забезпечують перемоги чинного Прем'єра В. Януковича, влада стала на шлях широкомасштабного маніпулювання явкою виборців. На третю годину ночі Центральна виборча комісія не лише не мала попередніх результатів голосування, але навіть не могла повідомити остаточних даних щодо явки виборців.

Але народ виграв вибори. Він переміг і адміністративний тиск, і шантаж, і залякування. Народ довів, що він насправді єдине джерело влади в Україні, як це записано в Конституції України. І ніякий режим не здатен змінити цю священну для українських громадян конституційну норму. Якщо влада відверто й брутально ігнорує вибір народу, то люди мають достатньо сили змусити цю владу визнати свою волю та свій вибір. І вони мають на це право — право, гарантоване Конституцією України.

Ми висловлюємо повну недовіру Центральній виборчій комісії. Ми вимагаємо скликання позачергового засідання Верховної Ради, яка залишилася єдиним легітимним органом влади, не втягненим у масові фальсифікації під час виборів. Народ здобув певну перемогу на виборах. Народний кандидат Віктор Ющенко переміг! Цей народний вибір потрібно захистити сьогодні, щоб

мати надію на завтра. Ми закликаємо всіх, кому небайдужа власна доля, доля наших дітей та онуків, майбутнє України, захистити свій вибір».

У заклику до непокори міститься анатомія апогею української фальсифікації виборів, започаткованої ще під час попередніх виборчих кампаній. Саме таким чином, можливо, трохи в менших масштабах, одержував Л. Кучма «перемоги» — 1994 року — над теперішнім його прихильником Л. Кравчуком і 1999 року — над його сьогоднішнім противником О. Морозом. Дивовижні стосунки дорослих людей, реальних і удаваних провідників нації, як було колись у гетьманські часи.

Народ поклав край злочинній діяльності влади, а нові урядовці пообіцяли, що злочинців буде покарано, їх очікує справедливий юридичний суд і суд історії. Одначе, як свідчить далека і сучасна історія, провідники-зловмисники ще не перевелися, вони стоять у черзі до трону гетьманського, а тому народ має бути постійно насторожі.

VII

ПІД ФАЛЬСИФІКАТОРАМИ ГОРІТИМЕ ЗЕМЛЯ

Щоб підняти сотні тисяч людей на боротьбу, треба було мати правдиву інформацію про фальсифікацію виборів, а тому опозиція готувалась отримати реальні підтвердження беззаконня. На майдані Незалежності завчасно з'явилися намети для паралельного підрахунку голосів у першому турі, а під час другого туру кількість наметів збільшилася, зросла кількість мешканців у них, які відчували негаразди в державі. Глибока аналітична робота показала: майстри фальсифікації зробили так, що всі акти про голосування спочатку через електронний зв'язок надходили до аналітиків на Банковій, а після цього давалась команда, як і що треба правити в протоколах на місцях, підписувати їх і відправляти в ЦВК. У результаті все було збалансовано, а підтасування приховано в місцевих глибинках і в центрі.

Після оголошення кінцевих результатів підрахунку голосів 24 листопада ввечері, близько 21-ї години Ю. Тимошенко на Майдані виголосила палку, небачену за своїм змістом і впливом промову перед сотнями тисяч людей, заявивши на адресу махінаторів, що «земля горітиме під їхніми ногами», і закликала народ штурмувати центр фальсифікації виборів, окупований владою, яка вкрала вибір народу. Як тоді було встановлено, а пізніше підтверджено

в судовому порядку, таким ідеологічним і координаційним центром, за згодою Л. Кучми, була Адміністрація Президента на Банковій. Палкі слова Ю. Тимошенко до народу та проголошену нею стратегію і технологію здобуття перемоги в той складний період має знати народ український, його нащадки і весь світ:

«Сьогодні, після оголошення так званого рішення ЦВК, ми всі, вся наша команда вважаємо, що відбувся державний заколот, і ми не визнаємо всім народом президентом В. Януковича. У нас є президент — Віктор Ющенко, і ми будемо за нього боротися. У нас є великий шанс для боротьби. І я хочу сказати сьогодні, що вся наша команда на чолі з Віктором Андрійовичем Ющенком прийняла чітке, абсолютно однозначне рішення стояти до перемоги в боротьбі.

Головне запитання: як нам боротися? Це стратегія і технологія перемоги. Перш за все, ми вже завтра передаємо серйозну, обґрунтовану скаргу до Верховного Суду, знаючи заздалегідь, що суд — дуже непростий орган у нас і він далеко не вільний, щоб приймати рішення. Але ми спробуємо і переконати, і примусити їх побачити, що в Україні є загроза Конституції. Це правильний шлях.

Але це не єдиний шлях. Зараз ми усвідомлюємо, що тільки правовим шляхом з людьми, які не знають, що є Конституція, що є Закон, пройти неможливо. І тому ми мусимо з вами розпочати сплановану послідовну боротьбу, яка приведе до повної руйнації цього злочинного світу.

Ми маємо справу з кримінальними бандитами, які готові на все. І тому ми зараз мусимо з вами, нагромаджуючи чисельність, посилюючи нашу народну армію, зробити такі речі. Спланувати чітко, на рівні добре відпрацьованої операції. Ми будемо чітко планувати і застосовувати всі потрібні дії для блокування залізниць, аеропортів, для блокування всіх артерій автомобільних. Ми не дамо їм спокійно знищувати Україну.

Але для таких заходів потрібний зовсім інший тактичний і стратегічний план, ніж дотримання законів. І для того щоб не допустити втрати жодного життя громадянина України, ми не маємо права разом з вами просто так кидатися на амбразури. Плани буде створено протягом доби, максимум двох. І ми їх будемо виконувати буквально щогодини. І ще ми маємо абсолютно чіткий намір у кожній області, у кожному районі брати владу у свої руки на місцях. І не давати їм опанувати Україною.

Я твердо знаю, що ми з вами зможемо послідовно зробити так, щоб українська земля горіла під ногами всіх бандюків у кожному селі, у кожному місті України. І це наш план, який буде здійснено.

Рідні мої, ми з вами три дні, три доби на Майдані. Ви знаєте, що грузинська революція тривала три тижні. Я думаю, що й українська має тривати не довше. І це означає, що ми щодня будемо діяти, і, коли ми з вами не знаходимося на площі зранку або вдень, коли перед вами виступають прекрасні представники українського народу, ми жодної хвилини не втрачаємо, ми працюємо для того, щоб знайти шлях, зробити програму, яка дасть відповіді на ті питання, які не стосуються Конституції і законів, тому що вони нам нав'язали зовсім іншу поведінку. Ми думали до сьогодні, що можна ще виявленням народної недовіри, виявленням народної непокори примусити їх оголосити справжнього Президента України. Ми думали, що це можна зробити проголошенням наших вимог. Але цей час закінчився, і ми зараз переходимо до зовсім іншого розгортання подій.

І тому ми на жодну хвилину не розслабляємося. Немає в нас часу розслабитися. Ми будемо кожного ранку виходити до вас і будемо говорити, що ми зробили цього дня. Для кожної групи будуть керівники, буде чітка програма дій. Але головне — не залишати цей Майдан, не давати їм знищувати наш плацдарм!

Ми крок за кроком, день за днем здобудемо нашу перемогу, незважаючи на їхній опір. І я хочу сказати вам, що перемога буде без сумніву. Тому що зараз народилася українська нація, український народ. Сьогодні по всій Україні відбувається таке, що неможливо усвідомити, як це може бути.

І тому ніякого відчаю, ніякого оголошення ЦВК не відбулося, ніякого президента В. Януковича, ніякого песимізму. Вище голови! Розправити крила! І до перемоги, і ніякого іншого шляху. Слава Україні! Героям і вам слава!»²⁶

У вечірній час цього дня відчувалася реальна небезпека програти всю розпочату справу. Мов відчувши загрозу революційним устремлінням нації, на київський Майдан все прибували і прибували люди з прапорами, помаранчевими стрічками та іншими революційними атрибутами, почали з'являтися люди у формі силових структур, створювалася непередавана атмосфера. Метро, його ескалатори, що рухаються на майдан Незалежності, і вдень і вночі заповнюють демонстранти з прапорами та іншими атрибутами, виголошуючи гасла: «Ю-щен-ко», «Юля», «Ющенко — так!», «Нас багато і нас не подолати» тощо.

Поширювались різноманітні чутки про російський спецназ, навіть концентрацію вітчизняних військ навколо столиці. У де-

²⁶ Експрес: Спецвипуск. — 2004. — 26—28 листоп. — С. 2.

монстрантів були світлі обличчя, рішучі погляди, не страх, не очікування нападу спецназу чи армії володіли людьми — багатьох огортала якась невисловлена тривога, що все раптово стане таким набридлим, як було до виборів. Проти невидимих спецназу й армії, а також величезної кількості реальних бійців видимого і невидимого фронтів, стягнутих до Києва з усіх областей країни, народ демонстрував внутрішню й зовнішню стійкість і рішучість, що стримувало руку тих, хто хотів спрямувати сили на придушення волі народу.

В ефірі 5-го каналу цілодобово виступали представники різних верств населення, кадрові працівники прокуратури Києва, які не підтримували фальсифікацію виборів. Курсанти міліцейської академії, які прийшли на Майдан цілим підрозділом, пояснювали, що вони повинні ловити злочинців, а тепер незрозуміла наша роль, коли на чолі держави хоче стати колишній злочинець. Вищі офіцерські чини командування армією також підтримували народ на Майдані, на сцені серед цивільних були полковники і генерали. Ось тут весь світ зрозумів невідворотність революційних подій, що привернуло увагу до України та її реальної боротьби за свободу.

Ніхто, або багато хто, навіть не сподівався, що в Україні можливий такий вибух суспільної активності, непокори владі, але ще й дивом дивувалися, що може існувати такий неагресивний і навіть добрий повстанський дух людей. Адже українців з дитинства навчали, що натовп завжди агресивний, а в період революційних помаранчевих подій скрізь відчувалася взаємна терпимість, характерна для народів Заходу. Не можна без хвилювання коментувати слова багатьох учасників акції протесту: «...так хорошо ко мне еще никогда не относились...»²⁷.

Пізнього вечора 24 листопада більше ніж триста тисяч людей, що знаходилися на майдані Незалежності, Європейській площі, Хрещатику і прилеглих вулицях, пішли вгору вулицею Інститутською на Банкову, де розташована Адміністрація Президента. Розміреною ходою люди йшли штурмувати владний центр фальсифікації виборів, осине гніздо, з якого летіли вказівки-стріли фабрикувати перемогу для влади. Попереду з прапором молодий соліст групи «Океан Ельзи» Славко Вакарчук, який усі дні був на Майдані поруч із лідерами опозиції, разом з народом, за ним В. Ющенко, Ю. Тимошенко, О. Зінченко та інші сподвижники революційних подій.

²⁷ Зеркало недели. — 2005. — № 1. — 15 янв.

Це був дійсно революційний мирний рух, в усіх помаранчеві стрічки, прапори, хустки, різні плакати, на обличчях якась потаємна і глибинна радість, жодних агресивних настроїв, мовби нічний карнавал. Однак ті, хто не був у рядах нічної маніфестації, а спостерігав обабіч дороги чи з телеекранів, відчули твердість намірів народу відстоювати свободу і протистояти неправді та зухвалому відкритому обману.

Наростання щоденного бурхливого розвитку подій Помаранчевої революції відкрило для світу нову країну і чудовий волелюбний український народ, його високі моральні якості. Захопили написали іноземні журналісти, яких було понад 1700, про лідерів революції, а особливої шани набула у них Юлія Тимошенко: світові сподобалися її рішучість, безкомпромісність, енергійність; світова громадськість захоплювалася її мужністю, милувалася молодістю і вродою чудової жінки-політика. Лідери революції В. Ющенко, Ю. Тимошенко стали народними лідерами.

Вивільнялась якась нова людська енергія, яка могла дати поштовх якісним змінам внутрішнього стану людей і їхніх творчих результатів, а тому, навіть якщо ми розповідатимемо про якісь приватні історії, — це буде історія нації. У людях відкрились щирість і найкращі почуття, усі мовби скинули свої маски. Росіяни навіть говорили, і напрочуд справедливо: «Горе было тому, кто «неправильно» самоопределялся или даже всего лишь норывил отмолчатся»²⁸. Сколихнулось усе суспільство, всі прошарки населення.

У нічний час сотні тисяч маніфестантів заповнили вулиці навколо адміністративних будівель влади. На Банковій з боку Інститутської на підходах до входу в будинок Адміністрації стояли три вантажні автомобілі «КрАЗ» з піском і темні водометні машини, на які піднялося багато молодих демонстрантів з прапорами. Перед автомобілями біля невисокої загорожі зі щитами, спиною до будинку Адміністрації стояла охорона спеціального призначення, такі собі молоді хлопці з добрими поглядами, які зовсім не мали агресивності. Такі атрибути спеціального призначення були і з боку вулиці Лютеранської — загорожа, вантажні автомобілі «КрАЗи» з піском, на яких безліч молоді. Уся вулиця Банкова заповнена народом як з боку вулиці Інститутської, так і Лютеранської.

Усі дотримували суворого правила не піддаватися на провокації і не вживати алкоголю. Скрізь було видно багато хлопців з

²⁸ Зеркало недели. — 2005. — № 1. — 15 янв.

організації «ПОРА» та ініціативні групи старшого віку, які налаштувались охороняти демонстрантів від будь-якого нападу, вони блокували арки і проїзди на подвір'я Адміністрації та на Банкову з усіх вулиць: Інститутської, Лютеранської і Шовковичної.

Вулицю Інститутську неподалік Національного банку перекрили солдати спецназу «Барс», і частина демонстрантів, яка продовжувала ходу далі Інститутською до перетину з Шовковичною, на мить зупинилася. Дорогу заступили охоронці зі щитами та кийками, і хоча вони були морально на боці демонстрантів, але мали виконувати службовий обов'язок, а демонстранти рішуче йшли виборювати справедливість.

Обидві сторони були напрочуд толерантними і не застосовували сили. Було видно, що бійці спецпідрозділів своїми діями і поведінкою показували, що вони не заважатимуть демонстрантам. Дівчатка з колони демонстрантів подарували молоденьким спецназівцям квіти та сказали добрі слова, і солдати організовано зникли, а демонстранти пішли далі, повернули направо вулицею Шовковичною в напрямку вулиці Лютеранської.

Демонстранти утворили суцільне живе кільце навколо всього комплексу будинків, які прилягали до Адміністрації Президента. Усі в'їзди всередину комплексу взяли під охорону групи демонстрантів з прапорами, помаранчевими пов'язками та стрічками. Десь опівночі з боку вулиці Шовковичної раптово з'явився підрозділ ЗМОПу в кількості близько тридцяти осіб із собаками, які пройшли повз демонстрантів в один із під'їздів, поспішаючи в глибину двору тильної сторони Адміністрації Президента.

Мабуть, демонстранти, які охороняли під'їзди, мали певні вказівки не вступати в суперечки з озброєними загонами, щоб не спричинити невинуватих провокацій, а тому озброєний загін мирно, але дуже квапливо пройшов у глибину двору Адміністрації. Однак очевидці появи цього загону були здивовані, що загін швидко промчав повз демонстрантів, солдати бігли з опущеними головами і ніхто з них не промовив жодного слова. Українські вояки час від часу піднімали голови, дружелюбно дивилися демонстрантам у вічі, хоча здебільшого мовчали, і всі розуміли, що у них служба, і їх навіть поважали. Тут і пригадалися чутки про російський спецназ, бо поведінка загону була дуже дивною, контрастною з діями інших бійців спецпідрозділів «Барс», які оточували президентську резиденцію, а тому складалося враження, що вони, неначе чужинці, потрапили на територію ворожого стану.

Серед демонстрантів на Банковій поширилися чутки, що Ю. Тимошенко, О. Зінченка і ще когось із лідерів пропустили

всередину Адміністрації, де вони мали намір домовитися з командирами силових загонів дозволити демонстрантам ближче підійти до будівлі Адміністрації Президента. Говорили, що Ю. Тимошенко та її супутники побачили там озброєних людей і з їхньої поведінки зрозуміли, що ті здатні стріляти, і саме це змусило лідерів революції йти на компроміс і повернутися назад. Вийшовши з приміщення, Ю. Тимошенко сказала, що український міліціонер, який ніс службу в будинку, повідомив про переодягнений в українську форму російський спецназ з кулеметами і автоматами.

Розпочалась багатоденна облога резиденції глави держави: безліч демонстрантів, намети, польові кухні, прапори, помаранчеві стрічки та осяйні обличчя. У дні тривожно-піднесеного стану після голосування все цікаве, важливе і доленосне можна було побачити і почути. Буквально вже в наступні години в пресі можна було прочитати і побачити, що в нічний час перед адміністрацією Президента, поклавши руку з гвоздику на щити спецназу, з величаво радісним обличчям стояла Юля Тимошенко²⁹. Про неї дізнався весь світ.

Билась в агонії влада, напружила свої сили опозиція, затамував подих народ на Майдані та в наметах навколо Адміністрації Президента і Кабінету Міністрів. У цих двох адміністративних спорудах ще з минулого залишилося багато негативної енергії. Будинок Адміністрації Президента на Банковій — уламок останнього бастиону колишньої імперії, цитадель зниклої комуністичної партії, місце адміністрації двох останніх президентів України — колишніх секретаря республіканської організації комуністичної партії Кравчука і секретаря парткому великого підприємства Кучми. У ньому витає дух гноблення української нації, адже спочатку будівля була призначена для військових і в ній дислокувалося командування Київського військового округу.

Будинок Адміністрації Президента під час його облоги демонстрантами був свідком багатьох цікавих подій. Перед центральним входом до Адміністрації Президента — залізна огорожа, обабіч неї — молоді люди віч-на-віч на відстані менше двох метрів; за огорожею — охоронці зі щитами і кийками, а перед нею, обличчям до охоронців, — усміхнені хлопці і дівчата з помаранчевими стрічками. На залізній огорожі взимку «розпустилися» квіти. Коли стало зрозумілим, що влада свої позиції здає, до Адміністрації прийшли хлопці з механічним різакон і почали пиляти залізну

²⁹ Вечірні вісті. — 2006. — 26 листопада — 2 грудня. — С. 5.

огорожу перед охоронцями, які зразу ж підняли щити для захисту. Вони, такі молоденькі, мов діти, інстинктивно захищалися синтетичними щитами від механічного різачка, від якого летіли яскраві іскри. Демонстранти переконували цих молодих охоронців, що ніхто на них не буде нападати і бити, ті повірили, опустили свої щити, стали веселішими, а з їхніх облич зник страх. Усі порозумілися, кожен знав, що бійців спецпідрозділів змушує тут стояти службовий обов'язок, демонстрантів же привів сюди вітер свободи, з обох боків відчувалося, що й охоронці й демонстранти незадоволені владою.

Наступного дня було оточено будинок Кабінету Міністрів, що на розі вулиць Грушевського і невеличкої Садової. Вулицю Садову повністю заблокували демонстранти, і пройти до відомого 6-го під'їзду урядового будинку, через який проходили більшість працівників Секретаріату Кабінету Міністрів, Міністерства економіки і Міністерства фінансів, можна було тільки з дозволу командира групи демонстрантів, які суцільним ланцюгом перекрили всю вулицю. У перші дні оточення адміністративної будівлі Уряду всяка діяльність важливих управлінських урядових структур майже завмерла.

З боку вулиці Грушевського перед центральним входом до урядового будинку поставили намети, під'їзд будь-яким урядовим автомобілям перекривав суцільний ряд автобусів, у яких демонстранти зігрівались і зберігали їжу, перед в'їздом у двір стояло живе кільце демонстрантів з прапорами і транспарантами. Демонстрантів було сила-силенна, вони рухалися повз будівлю з боку Майдану і назад. На протилежному боці вулиці Грушевського перед урядовим будинком на парковому схилі було розстелено на снігу величезний транспарант, на якому було зображено на весь зріст лідера опозиції В. Ющенка. Урядовий будинок з боку Музейного провулку, з якого можливий під'їзд до урядового будинку, також було заблоковано автомобілями і демонстрантами. Саме на цій тихій вуличці був розташований підпільний штаб кандидата від влади В. Януковича.

Незважаючи на параліч управлінської діяльності важливих державних структур, розташованих в Адміністрації глави держави та урядовому будинку, Президент не йшов ні на які поступки, щоб відновити їхню роботу, він відхилив будь-які вимоги демонстрантів та опозиції.

Будинок Кабінету Міністрів має ще більше негативної енергії, ніж Адміністрації Президента. Споруду звели на вимогу сталінської влади для потреби репресивних органів — республікансь-

кого Комітету державної безпеки. Через невеликий проміжок часу будинок передали українському урядові, після війни у ньому розмістились органи директивного управління: Рада Міністрів, Держплан і Міністерство фінансів. Будівлю зовні пофарбували в темно-сірий колір, в її підвалах кілька поверхів, безліч темних кімнат без вікон, але з металевими дверима для допитів в'язнів та їх утримання. Нині ці утаємничені приміщення використовують для господарських потреб, хоча там не все вивчено до цього часу. Навіть тепер, коли потрапляєш у ці каземати, то огортає якась непевність, острах і бажання скоріше залишити ті похмурі місця. Українська революція стала очисною літньою грозою для зимового похмурого зрадницького режиму кучмізму.

VIII

ГОМІН НА УКРАЇНСЬКИХ МАЙДАНАХ СКОЛИХНУВ СВІТ

Прикмети настрою і життєдіяльності майдану Незалежності в найбільш напружені дні демократичних революційних подій після 21 листопада 2004 року будуть складати важливі елементи гордості нащадків українського народу про героїку свого славного минулого на шляху до незалежності української нації і здобуття свободи. На Майдан кияни поспішали до і після роботи, пенсіонери ж у будь-який час з'являлися серед демонстрантів, а ті, хто приїхав до столиці, перебували там постійно, вирушаючи на короткий відпочинок у відведені місця чи до гостинних киян.

Простежується дивовижна закономірність усього, що здійснює український народ впродовж історії захисту своєї вітчизни. Щовечора після роботи кияни, щодня різноманітними видами транспорту з усієї країни українці добиралися на київський Майдан, щоб хоч трохи вдихнути того благословенного повітря і нести його в свої оселі, регіони, міста і села знедаланої України. Це нагадує, як на початку вересня 1944 року українські воїни, які звільняли Київ від гітлерівської нечисті, спішили зачерпнути каскою води з Дніпра, щоб набратися сили, так рівно через 60 років українці йшли на київський Майдан, щоб вдихнути повітря свободи, щоб очиститися від внутрішнього і зовнішнього бруду та скинути столітні кайдани.

Відчувалося, що народ нетерпляче очікував відповіді влади на свої вимоги, у людях прокинувся дух вольності святої старовини,

груди переповнювало відчуття ганьби за нікчемну бідність і постійне перебування в чужому ярмі. Зовні здавалось, що народ спокійний, але за світлими обличчями крилися у літніх людей тривога, а в молоді — обурення, у людських душах причаїлось полум'я, яке здатне було розгорітися пожежею миттєво.

Гомоніла Україна,
Довго гомоніла...³⁰

Багатолітню зневагу до українського народу треба було зупинити. Відомі українські політики, національна інтелігенція поділяли народне занепокоєння за долю країни. Їхні слова надихали, їх сприймали як програму дій. Ю. Тимошенко: «Земля горітиме під їхніми ногами»; О. Мороз: «Ми змусимо владу шукати компроміс»; В. Кличко: «Я душею і серцем за помаранчевих!»; Ю. Рибчинський: «Ніхто не буде працювати на бандоків Януковича»; лідер гурту «Тартак» С. Положинський: «Слід страйкувати і перетягувати на бік народу силові структури»; А. Роговцева: «Страйк потрібен, щоб влада сказала правду»; М. Бурмака: «Коли зупиниться транспорт, вони нарешті розплющать очі!»; Р. Чайка, ведучий на 5 каналі: «Страйк примусить їх скласти владу»; Б. Бенюк: «Виставу “Швейк” ми гратимемо не в Мінську, а на майдані Незалежності»; Р. Пономарьов: «Мені навіть погрожували»; О. Сумська: «Діти душею і серцем відчувають правду»; О. Лужний, футболіст: «У Лондоні відбувся мітинг на підтримку Ющенка»; Є. Сверстюк: «Те, що відбувається, мені нагадує крилате слово П. Тичини “Над Києвом — золотий гомін”»; М. Мозговий: «Народ зробить те, чого прагне».

Кияни і прибулі до Києва українці з усіх куточків країни та зарубіжні гості щовечора очікували представників Комітету національного порятунку України і, звичайно, В. Ющенко та Ю. Тимошенко. За В. Ющенка, якого влада намагалася отруїти, народ молився Богу, проповідуючи, що він врятований від ворогів і загибелі вищими силами та посланий, щоб стати на захист українського знедоленого і скривдженого народу. В усі часи розвитку людської цивілізації попереду були окремі особи, а за ними йшли інші, які усвідомлювали їхні ідеї.

До Комітету національного порятунку України входили: В. Ющенко, Ю. Тимошенко, О. Зінченко, Р. Безсмертний, М. Бродський, В. Брюховецький, С. Вакарчук, Й. Вінський, А. Деркач, О. Домбровський, Д. Жванія, О. Івченко, А. Кінах, В. Кличко, Л. Костенко, Ю. Костенко, Ю. Луценко, М. Мартиненко, А. Матві-

³⁰ Шевченко Т. Кобзар. — К.: Дніпро, 1971. — С. 86.

енко, О. Мороз, В. Пинзеник, І. Плющ, П. Дорошенко, Б. Тарасюк, І. Тинюх, В. Тополов, М. Томенко, О. Третьяков, О. Турчинов, Є. Червоненко, С. Шевчук, В. Шкляр. Яскравими особистостями, лідерами і фактичними керівниками Помаранчевої революції стали В. Ющенко і Ю. Тимошенко.

Член Комітету національного порятунку України Ющенко Віктор Андрійович народився 23 лютого 1954 року в селі Хоружівка Недригайлівського району Сумської області. Закінчив Тернопільський фінансово-економічний інститут. Після закінчення інституту працював заступником головного бухгалтера колгоспу на Івано-Франківщині, звідки 1975 року був призваний до війська. Після повернення з армії працював у банківській системі: економіст відділу Держбанку СРСР в смт Улянівка Білопільського району на Сумщині; з липня 1985 року — заступник начальника управління кредитування і фінансування агропідприємств Держбанку СРСР Сумської області; з 1986 року — заступник начальника управління кредитування сільського господарства республіканської контори Держбанку СРСР; праця в республіканській конторі Агропромбанку СРСР. З 1993 року очолював Національний банк України, наприкінці 1999 року В. Ющенко став Прем'єр-міністром України. У квітні 2001 року Уряд В. Ющенка пішов у відставку під тиском тодішнього Президента і парламентської більшості. З цього

часу В. Ющенко зайнявся політичною діяльністю і невдовзі заявив про створення політичного блоку «Наша Україна».

Особливо яскравим членом Комітету і його лідером стала Ю. Тимошенко, що народилася 27 листопада 1960 року в м. Дніпропетровську, за освітою економіст, кандидат економічних наук. 1997-го і 1998 року Ю. В. Тимошенко обирають до парламенту. За сфабрикованими режимом звинуваченнями Юлію Володимирівну було ув'язнено. Після звільнення з-під арешту Ю. Тимошенко стала провідним лідером опозиційних демократичних сил України, очолила Форум національного порятунку й ініціювала проведення Всенародного референдуму для усунення з посади Президента України Л. Кучми, ініціювала проведення Всеукраїнської акції протесту «Повстань, Україно!». З 1999 р. вона голова партії «Всеукраїнське об'єднання “Батьківщина”», а в 1999—2001 роках обіймала посаду віце-прем'єр-міністра України. У липні 2004 року Ю. Тимошенко стає співголовою коаліції «Сила народу» і разом з В. Ющенком очолила переможну Помаранчеву революцію в Україні. З лютого 2005 року Ю. В. Тимошенко —

Прем'єр-міністр України. Народ покладав на неї великі надії, сподіваючись здобути реальну свободу і процвітання.

Після фальсифікації виборів і несправедливого рішення ЦВК Київ став центром революційних подій у країні, епіцентр яких знаходився в центрі міста на майдані Незалежності. Загальний вигляд епіцентру Помаранчевої революції з 24 листопада 2004 року можна схарактеризувати з погляду безпосереднього учасника подій так: на Майдані цілодобово перебували сотні тисяч українців з усіх земель країни. Від Майдану в напрямку Бессарабської площі до вулиці Б. Хмельницького розгорнулося наметове містечко зі своїм внутрішнім розпорядком, а в напрямку Європейської площі плинув суцільний потік демонстрантів з прапорами і помаранчевими стрічками. У багатьох адміністративних будинках і культурних центрах навколо Майдану розмістились учасники демонстрацій для відпочинку та харчування: у Київській мерії на Хрещатику, будинку профспілок на Майдані, Українському домі на Європейській площі, колишньому Жовтневому палаці на Інститутській, навіть у Будинку офіцерів на Грушевського.

Від Майдану вгору вулицею Інститутською повільно рухалися демонстранти з прапорами і помаранчевими атрибутами. Направо від Інститутської знаменита вулиця Банкова, де розташована Адміністрація Президента і яка аж до вулиці Лютеранської заповнена людьми з помаранчевими стрічками і прапорами, тут і намети, і польова кухня, посеред вулиці, якраз перед будинком Адміністрації, стояли зі щитами, але досить миролюбно військовики ЗМOPу, відгороджені від демонстрантів низьким залізним парканом та величезними вантажними автомобілями з піском і водою.

Наліво від Інститутської, за Національним банком, невеличка вулиця Садова перпендикулярна вулиці Грушевського, забарикадована з обох боків вантажними машинами та великою кількістю демонстрантів, які контролювали вхід до 6-го під'їзду урядового будинку. До будинку, у якому розмістилися комітети Верховної Ради, народних депутатів пропускали без затримки. Від Європейської площі вгору вулицею Грушевського до будинку уряду і Верховної Ради також рухався суцільний потік демонстрантів з прапорами і помаранчевими атрибутами.

Резиденцію глави уряду за роки незалежності перефарбували з темно-сірого кольору в білий. Усі входи до будинку охороняються народом і забарикадовані автобусами, які водночас використовували для обігрівання та відпочинку демонстрантів. Навпроти урядового будинку в Маріїнському парку кілька наметів прихильників опозиції і десятків зо два залізних барабанів, які постійно гриміли.

Трохи вище вулицею Грушевського зліва вписаний у Маріїнський парк будинок Верховної Ради України. Цей будинок не взяли під свій контроль демонстранти, але неподалік, у тому ж парку, ближче до Міністерства охорони здоров'я, розташувалося наметове містечко в якому господарювали активісти громадської організації «Пора» зі своїми прапорами, польовими кухнями, інфраструктурою та жорстким внутрішнім розпорядком.

Навколо адміністративних будинків влади — Адміністрації Президента та Кабінету Міністрів — розставлено пікети в усіх прохідних пунктах, групи демонстрантів там перебували цілодобово, їм приносили харчі, а для відпочинку встановлено черговість перебування на контрольному пункті. У перші дні пікети були також біля Національного банку, але, мабуть, для охорони, бо на вікнах цієї установи майоріли помаранчеві прапори, а це свідчило, що працівники не поділяли дій на той час керівника С. Тігіпка, який очолював виборчий штаб кандидата від влади.

На Майдані було споруджено сцену, на якій перед народом вранці і пізно ввечері щодня виступали з промовами, порадами, звітами про поточну ситуацію і проведену роботу, з планами на найближчі години і дні лідери революційного руху — В. Ющенко, Ю. Тимошенко, О. Зінченко, О. Мороз, М. Томенко, А. Кінах, Ю. Луценко та інші, а також іноземні гості, які приїздили підтримувати повстанців. На сцені виступали артисти, звучала музика, народ не залишав Майдану ні на хвилину цілодобово.

Не було залишено без страйкової уваги і «гаранта» Кучму, який відсиджувався за містом. Громадянська кампанія «Пора» встановила постійне пікетування його заміської резиденції в Кончі-Заспі: там були намети, мітинги і навіть залізні бубни. У «гаранта» нерви з міцного дроту, адже він виявився людиною, яка, очолюючи країну тринадцять років, знехтувала потребою вийти до народу і якимось йому допомогти, заспокоїти у важку годину.

Загальнонаціональний страйк, сепаратистські намагання розірвати Україну на шматки і приєднати деякі області до сусідньої держави, заклики народів світу, приїзд керівників європейських держав, мітинги сотень тисяч людей на майданах країни впродовж більш як двох місяців так і не викликали якихось людських почуттів у Л. Кучми. Воістину, технократи — особливі люди, вони твердої дубової породи. Та й чи можна вважати Л. Кучму справжнім Президентом України? Мабуть, після всіх фабрикацій і зловживань владою він морально втратив це право, однак це справа суто юридична.

Народ ніби на замовлення і наперекір владі демонстрував без команд величезну самоорганізацію та самодисципліну. Ще напе-

редодні активісти громадянської кампанії «Пора» провели антиалкогольну акцію під гаслом «Ні каплі до перемоги».

Запорозькі козаки, які любили випити, пропивали навіть коня, у складні для країни часи, під час військового походу не пили, ніхто навіть не згадував про алкоголь — це був неписаний закон. Козаки одним з найбільших злочинів вважали пияцтво під час походів на ворогів, за нього жорстоко карали. Помаранчева революція була схожа на похід козацького війська на ворогів, і тому якась внутрішня самодисципліна кожного українця спонукала дотримуватися звичаїв старовини — не пити на майданах.

Громадянська кампанія «Пора» з весни 2004 року не припиняє боротьби з владою, вона була однією з найвагоміших складових Помаранчевої революції і залишилась дієвим інструментом у зміні суспільного ладу в Україні. Кампанія «ПОРА» сформувалась як структура молодих людей, які поставили за мету здійснити ненасильницьку революцію і перетворили її на реальність. Як суспільне явище кампанія «Пора» оформилась під час мукачівських подій у квітні—травні 2004 року, вона стала авангардом та провідником громадянського суспільства, якого так довго очікували.

Деякі сили намагаються приписати цій громадянській кампанії методи опричнини часів І. Грозного, забуваючи, що в українців є свої методи організації громадянського суспільства ще з часів Січі. Явище «Пори» має власне національне коріння — запорозьке козацтво. Саме козаки на Січі вирішували свої справи, а не старшина, яку вони обирали на рік і яка не мала права відхилитися від того, що заповідали їй козаки.

На Майдані, де були представлені всі верстви українського народу, нащадки козаків обрали кошового, тобто президента, делегували йому владу. Далі формується в повній своїй величчї громадянське суспільство, у якому одну із суттєвих функцій відіграє кампанія «Пора». Президент України, які колись кошовий Січі, — делегат громадянського суспільства, і чим воно сильніше, тим сильніший його перший представник у владі.

Для такої кількості людей, які зібралися на київському Майдані, а їх було не одна сотня тисяч, потрібне було матеріальне забезпечення: спочатку кияни несли їжу і речі, яких згодом уже не було куди дівати; компанії — члени Українського союзу промисловців та підприємців — закупили для учасників акції на Майдані в Києві близько 12 тонн теплого одягу та понад 150 ящиків медикаментів, щодня закуповували продукти харчування.

Вийшовши з-під впливу Польщі, з часів Б. Хмельницького запорозькі козаки не визнали судові й адміністративні писані зако-

ни литовського статуту і німецького магдебурзького права, які не відповідали духу українського народу, вони замінили їх «здравым рассуждением и введенными обыкновениями». Чи не це ми спостерігали в усі дні Помаранчевої революції, коли були порядок, самоорганізація, толерантність і тверді вимоги до влади. Закони тут були не писані, але не було тяганини і свавілля.

Люди, які були на Майдані, а також ті, хто дивився п'ятий канал удома, вдивлялися в обличчя членів надзвичайного Комітету, вони з нетерпінням виглядали Юлію Тимошенко, і коли її не було на трибуні, то в усіх прихильників помаранчевих виникала якась підсвідома тривога за стабільність революційного процесу. Поява на трибуні кумира публіки Майдану викликала полегшення в усіх: на неї покладали великі надії. Її заклик йти і займати президентську резиденцію та приміщення уряду було сприйнято з ентузіазмом, та ще й з таким піднесенням, що треба було тільки милуватися радісними обличчями сотень тисяч маніфестантів. Невеличкою зросту молода українська провідниця Юлія була врятована від підступних ворогів, які ув'язнили її і намагалися зламати її волю та знищити фізично. Вона витримала, щоб наперекір ворогам захистити Батьківщину та повернути волю своєму народові.

Народ надзвичайно довірливо, з повагою і добротою сприймав у рядах своїх захисників О. Зінченка, бо це був член старшини, якому також вірили нащадки козаків запорозьких, без будь-якого сумніву. Його сприймали як розсудливого аналітика, виваженого державного діяча. Деякі люди на Майдані говорили, що його також захистив Бог для того, щоб він рятував Україну, і це була істина.

Проти фальсифікації виборів виступили всі верстви суспільства, не були осторонь і науковці. Після оголошення ЦВК сфальсифікованих на користь В. Януковича результатів виборів у другому турі багато провідних науковців Національної академії наук підписали й опублікували лист з осудом влади і на підтримку опозиції. У зверненні членів Національної академії наук України до громадян України зазначено: «Ми, члени-кореспонденти та дійсні члени НАН України, зазначаємо, що політичні кола, які в останні роки мали необмежену владу в нашій державі, завели Україну в стан глибокої кризи.

Підготовка та проведення виборів президента України відбувалися в атмосфері нечуваного адміністративного тиску та інформаційної блокади, результати виборів сфальсифіковано. По суті, у ході і внаслідок виборів владні кола вчинили державний переворот, який вів до встановлення тотальної олігархічної диктатури з кримінальним забарвленням.

Україна опинилася перед загрозою повної втрати свободи та національної незалежності. Ми заявляємо, що в цю критичну для нашої Вітчизни хвилину члени Академії — на боці народу, могутній рух якого зірвав плани антинародної влади. Ми підтримуємо дії Комітету національного порятунку, очолюваного переможцем виборів Президента України — Віктором Ющенком»³¹.

Звернення власноруч підписали багато відомих членів Національної академії України:

академіки НАН України: Березанський Ю. М., Бродин М. С., Вишневецький І. М., Возіанов О. Ф., Голубець М. А., Грінченко В. Т., Гродзинський Д. М., Дзюба І. М., Жулинський М. Г., Затонський Д. В., Івасишин О. М., Ісаєвич Я. Д., Кислий П. С., Комісаренко С. В., Костюк П. Г., Кубенко В. Д., Кулик М. М., Кухар В. П., Луковський І. О., Моргун В. В., Находкін М. Г., Новіков М. В., Панасюк В. В., Попович М. В., Самойленко А. М., Сергієнко І. В., Ситник К. М., Шалімов О. О., Шидловський А. К., Юхновський І. Р., Яцків Я. С.;

члени-кореспонденти НАН України: Акімов І. А., Баран В. Д., Білорус О. Г., Бурак Я. Й., Головко М. Ф., Горбачук М. Л., Григорюк І. П., Гула Н. М., Гундорова Т. І., Дідух Я. П., Дончик В. Г., Загородній А. Г., Зозуля Ю. П., Ільницький М. М., Кіт Г. С., Литовченко В. Г., Ляшко С. І., Назарчук З. Т., Наливайко Д. С., Одулов С. Г., Портенко М. І., Похмурський В. І., Пташник Б. Й., Птушинський Ю. Г., Рябченко С. М., Сивокінь Г. М., Скляренко В. Г., Скрипник Г. А., Стасюк І. В., Степанець О. І., Тронько М. Д., Фомін П. І., Хорошун Л. П., Шарковський О. М.

У ці складні для країни часи в апараті Президії Української академії аграрних наук, розташованій на вулиці Суворова, 9, саме напроти штабу В. Януковича, знайшлися прогресивні і сміливі люди від простих спеціалістів до академіків, які також зібралися, щоб осудити сфальсифіковані підрахунки. Серед присутніх — академіки УААН М. В. Роїк і В. П. Буркат, народний депутат України В. Б. Шкляр, директор Інституту бджільництва ім. Прокоповича Л. І. Бондарчук, генеральний директор Інституту інноваційного провайдингу С. А. Володін, начальник відділу наукових кадрів УААН В. І. Юрчик, голова профспілки Президії УААН О. Попов, науковці і працівники Президії Української академії аграрних наук. На терміново проведених зборах трудового колективу прийняли революційне рішення та направили його всім науко-

³¹ Сільські вісті. — 2004. — 30 листоп.

во-дослідним установам УААН, ряду трудових колективів, ученим за підписом голови зборів:

«Вибори Президента України, як визнано широкою громадськістю, політиками, міжнародними спостерігачами та світовим співтовариством, відбулися з грубими порушеннями норм Конституції та Закону України «Про вибори Президента України».

Результати, які оголосила Центральна виборча комісія, сфальсифіковано. Масштаби цієї фальсифікації настільки великі і цинічні, що є всі підстави розглядати це питання у контексті державного перевороту. Тобто здійснено спробу незаконного захоплення влади, створено істотну загрозу повалення конституційного устрою держави, його демократичних засад через знехтування прав громадян України на вільне волевиявлення.

Ураховуючи напружену, драматичну соціально-політичну ситуацію в суспільстві, трудовий колектив Президії УААН вважає своїм громадянським обов'язком заявити про таке:

підтримати Комітет національного порятунку на чолі з Віктором Андрійовичем Ющенком;

рекомендувати трудовим колективам науково-дослідних установ УААН підтримати Комітет національного порятунку на чолі з Віктором Андрійовичем Ющенком та оголосити політичний страйк до повної передачі йому повноважень Президента України.

Рішення зборів трудового колективу апарату Президії УААН негайно довести до відома всіх трудових колективів науково-дослідних установ Української академії аграрних наук».

Навпроти будинку Президії УААН у кінотеатрі «Зоряний» розміщався штаб провладного кандидата В. Януковича, і тому не стало дивом, що під час проведення зборів хтось направив працівників СБУ, які терміново прибули, але виявилися розумнішими від тих, хто їх направив до науковців, коректно поговорили з одним з академіків та й відбули з усмішкою. Рішення трудового колективу навіть у вихідні дні надсилали в усі куточки країни. Керівники науково-дослідних установ УААН сприйняли одержані відозви схвально, хоча деякі у східних і південних областях, з відомих причин, висловлювали деяке здивування.

Помаранчева революція розпочалася як опір намаганням влади на чолі з Л. Кучмою вчинити блакитний переворот за допомогою фальсифікації виборів. Над Україною витав дух свободи, повсюдно на майданах було видано вогненні кольори, усмішки, позитивну енергетику, ауру доброти. Порив до свободи об'єднував фантастично різних людей — бізнесменів, робітників, службовців, науковців, митців, військових, міліцію, студентів, пенсіоне-

рів, малих дітей. Влада відчула енергію народного духу, не керована адміністрацією ситуація на просторах країни налякала її, і вона, сутужно думаючи, покvapливо намагалась щось вдіяти, а коли влада квапиться, то вона може скоїти щось непоправне.

Зранку 27 листопада перед вікнами Кабінету Міністрів з протилежного боку вулиці Грушевського у парку чутно звуки ударів об тверді предмети, мовби об залізні барабани. Створювалася така какофонія, яка збуджувала всіх, хто був між будівлею Кабінету Міністрів і парком. У парку на підвищенні розташувалось на дерев'яних колодах близько двадцяти хлопців, перед ними стояли барабани з навпіл розрізаних залізних бочок, невідомо для чого привезених прихильниками кандидата від влади. Перед барабанами вместилися демонстранти і залізними прутами в такт цілодобово б'ють у них, підбираючи якийсь такт, що відповідав революційному духові демонстрантів, типу «Ющенко — наш Президент». Після закінчення виборчої кампанії можна було побачити стан цих залізних барабанів, у які вкладали свою молоду енергію повстанці — барабани були так пошматовані, мовби вони не залізні, а паперові.

Походження цих ударних інструментів досить цікаве. Треба мати на увазі, що влада не сиділа склавши руки, вона шукала своїх прихильників. До Києва щодня автобусами, поїздами й літаками звозили безліч людей, які прапорами, гаслами, спеціальними наметами засвідчували свою підтримку кандидата від влади В. Януковича. На тому місці, де з 27 листопада ці барабани звучать у Маріїнському парку уже на підтримку опозиції, ще 24 листопада було поставлено намети з двома польовими військовими кухнями для прихильників В. Януковича.

Намети були для антуражу і бутафорії, бо ніхто в них не збирався ночувати, а для зігрівання і відпочинку неподалік стояли теплі автобуси, для обігріву людей на повітрі владні загони привезли розрізані навпіл залізні бочки для розведення в них багаття, неподалік лежали дрова, які мали підтримувати тепло для пікетників. До них не підходили люди, їх сторонилися демонстранти з помаранчевими стрічками і прапорами. Біля наметів, на кожному з яких яскравіло промислового виготовлення гасло «За Януковича», товклася невелика група людей, частина з яких була в якомусь, здавалося, бутафорному одязі. Ночували ці мешканці в автобусах, а вдень скромно стояли неподалік від наметів.

У парку перед Кабінетом Міністрів біля наметів «За Януковича» було трохи більше десятка людей у формі козаків, які називали себе запорозькими, серед них був навіть генерал у розкішній

театральній формі. Нижчі чини також у непоганій формі з певними відзнаками, добре запам'яталися батоги за халявами чобіт цих «артистів», бо уявляли вони себе мовби на сцені театру. На самому краю парку, над дорогою, обличчям до урядового будинку, а спиною до наметів стояло десь близько двадцяти хлопців, мабуть, студентів, які за дві сотні гривень, як вони повідомили, ніяковіло і невпевнено вигукувати «Янукович — Президент».

За їхніми спинами ходив осавула, який час від часу просив хлопців «давай ще раз», «давай ще раз», хлопці знехотя щось вигукували, бо треба було відпрацювати платню. Їхні невиразні вигуки невідомо куди долинали, бо внизу під їхніми ногами вулицею Грушевського йшли маніфестанти з помаранчевими стрічками і все заглушало своїми гучними, погрозливими і впевненими гаслами: «Ющенко — наш Президент!», «Так, Ющенко!», «Нас багато, і нас не подолати!», «Так далі жити не можна!». Простояли бутафорні намети, польові кухні і пікетники недовго, через два дні одного чудового ранку всього цього не стало, десь поділись козацькі командири, зникли непомітно, «як роса на сонці».

Надвечір у Маріїнському парку проти урядового будинку стояло десь більше двох сотень середнього віку чоловіків, які прибули з Донеччини і Луганщини. Вони трохи постояли і парковою дорогою поволі спускалися до стадіону «Динамо». Пізній вечір. При вході до стадіону багато народу, виділялись прихильники кандидата від влади, які були без прапорів та інших атрибутів, з ними розмовляють люди з помаранчевими стрічками.

Неподалік автомобіль з відкритим багажником, у якому стояли великі термоси з гарячою вечерею, біля автомобіля з мискою і ополоником вродлива дівчина очікує охочих підкріпитися теплим супом, але уже всі ситі, гості з Донеччини та Луганщини також задоволені. Один поважний чоловік підійшов до гурту, де жваво про щось розмовляли, і йому зразу ж запропонували, якщо він ще не вечеряв, підійти до тієї дівчини. Чоловік відповів, що він місцевий, а тому не може йти їсти. З гурту хтось сказав, що і вони всі кияни, але підкріпилися, бо зранку тут на площі і вулицях, та ще довго доведеться не залишати цих місць, аж до перемоги.

Люди зі Сходу побачили національне піднесення ідеалів українців, і в них пробуджувалася гордість за своїх предків, а тому вони наділи помаранчеві стрічки і розчинилися серед помаранчевих прихильників. Таке можна пояснити не чим іншим, як покликом предків, адже на будівництво шахт і видобуток вугілля у післявоєнні роки направляли українців із Львівщини і Тернопіль-

щини, Вінниччини і Хмельниччини, Рівненщини і Полтавщини, Івано-Франківщини і Буковини, а це регіони, у яких народ голосував за Свободу і Незалежність свого краю. Ось причина того, що були випадки, коли тільки в один день тридцять молодих людей, які підтримували Януковича, перейшли на бік Ющенка, спаливши символічну стрічку кандидата від влади.

З усієї тієї бутафорії, виставленої прихильниками провладного кандидата у Маріїнському парку напроти урядового будинку, залишилися розрізані навпіл бочки і паливо для них. Спочатку бочки використовували хлопці і дівчата для обігрівання у вечірній і нічний час, а вже через день-другий їхні частини слугували залізними барабанами, об які били також залізними прутами, зробленими із розрізаних конструкцій бутафорних наметів кандидата від влади.

Хлопці і дівчата своєю переможною музикою зігрівали душі людей, які проходили вулицею Грушевського назустріч волі, до якої йшли століттями їхні діди і батьки. Під звуки залізних барабанів усидіти в кабінетах урядового будинку було занадто важко. Кияни, які працювали в цьому будинку, з його вікон бачили демонстрації в осінні дні 1990 року під гаслами «Геть Масола, Кравчука!» і тепер, 2004 року, внутрішньо відчували потребу брати участь у таких історичних подіях. Було добре зрозуміло, що сила народу зростає, адже через чотирнадцять років заходи протесту поширилися і набули більш глибокого змісту.

Поступово протестанти займали будівлі для перебування в теплі, ночівлі і харчування: Український дім, Будинок профспілок, два поверхи Київської мерії, Будинок офіцерів, Жовтневий палац. В усіх цих будівлях було багато людей, переважно молоді, вони там харчувалися, спали, зігрівалися, відпочивали, приймали рішення, дискутували, звідси йшли на майдани і до урядових будівель для чергування. Адміністрації Президента і Кабінету Міністрів після середи 24 листопада 2004 року були повністю оточені, всі виходи і входи заблоковано автомобілями і пікетами протестантів.

Цікаво ще й те, що блокували переважно не кияни, а багато людей, які приїхали з інших міст України. Там, де вони чергували, вивішували свої плакати з назвою місцевості, звідки вони прибули, і з того можна було побачити, що оборону тримало населення західних і центральних земель та Поділля, зі Сходу і Півдня також було чимало людей. Направляли своїх представників села, селища, районні центри, великі і середні міста.

Ось, наприклад, з Вінниччини прибули мої земляки з Хмільника, Калинівки, села Кордилівка, щоб підтримувати революцію, а також

свого народного депутата України, відомого діяча помаранчевих революційних подій, юриста Миколу Катеринчука. Такі групи прибували з багатьох населених пунктів усієї Батьківщини. Проте найбільше представників можна було зустріти із Львівщини, Тернопільщини, Волині, Івано-Франківщини, Хмельниччини, Київщини, Житомирщини, Полтавщини та інших регіонів.

Учасники Помаранчевої революції, які прибули з різних куточків країни, а це були переважно молоді люди, розміщувалися не тільки в будинках, які самі займали чи з дозволу їхнього власника, але й у наметах, розставлених на Хрещатику та на майдані Незалежності, а також біля Адміністрації Президента, Кабінету Міністрів, Верховної Ради. Найбільше наметів було на майдані Незалежності і Хрещатику — від поштамту до центрального універмагу суцільне містечко з наметів, там працювали польові кухні, харчові блоки, безліч людей повноцінно жили своїми страйковими турботами.

Все було організовано добре, кияни масово забирали на ночівлю приїжджих демонстрантів. Про добру організацію нагадує і те, що поруч були навіть біотуалети. Учителю з Умані, який приїхав до Києва разом зі своїми учнями, говорив: «Імо, як у ресторані. Сьогодні пообідали гарячим борщем, ось шиночка є, хліб. Фруктів більше, ніж на базарі. З такими харчами ми і місяць тут проживемо».

Скрізь видно, що їжу готують у польових кухнях, а принесену киянами підігрівали на буржуйках і споживали біля імпровізованих пунктів роздавання їжі. Для тих демонстрантів, які перебували за межами наметового містечка, зокрема пікетували у визначених пунктах біля державних установ, доставляли харчі, особливо гарячі напої, безпосередньо до місць чергування. Автомобілі з гарячими супом і борщем можна було побачити на Європейській площі, біля стадіону «Динамо», урядового будинку і будинку Верховної Ради, їх могли отримати як прихильники опозиції, так і прихильники кандидата від влади, яких ще більше запрошували, бо влада за них не дбала, і це була одна із примітних рис людської толерантності української Помаранчевої революції.

В усіх будинках, у яких мешкали демонстранти, було набагато більше кольорів, виру людського почуття, філософського осмислення тогочасних подій, ніж у фільмах про так звані буремні роки перевороту 1917 року. У тодішніх постановників фільмів не доставало навіть фантазії для відтворення подій у ті роки, а нині дивом дивуємося полум'яним подіям, які дійсно відбувалися в кож-

ному будинку, де розмістилися повстанці 2004 року, відстоюючи незалежність України і свою свободу.

Хто приходив до Українського дому на Європейській площі, мав змогу побачити вирування людського буття. Перед входом у будинок стоїть польова кухня, територію блоку харчування обнесено невисокою огорожею, за якою готують їжу і роздають усім, хто підходить, бутерброди, гарячі страви, чай, воду. До приміщення доступ був вільний з вказівкою про напрямок «вхід» і «вихід», але заподіяти якусь шкоду там, мабуть, було складно, бо кожен здатен був виявити зловмисника, який там не вписувався в загальну революційну палітру навіть своєю зовнішньою поведінкою.

Усередині приміщення на першому поверсі величезна маса народу, тут можна побачити все те, що людину оточує у повсякденному житті, — знову ж різноманітне харчування, сон прямо на долівці під стінами, заряджання мобільних телефонів, роздавання помаранчевих стрічок і хустинок, прийом грошей, різноманітних харчів та одягу від киян та гостей під розписку, допомога з проживанням, пошук тих, хто загубився, здача знайдених загублених речей і документів, різноманітні довідки. На другому поверсі переважно відпочивали за розмовами та спали міцним молодецьким сном, готуючись до нічної зміни пікетування урядових будинків.

Проблемою було збирання сміття, його прибирали, але скрізь можна натрапити на неприбраний разовий посуд і залишки їжі, все-таки величезна скупченість людей не дає можливості стежити за своєчасним прибиранням. У приміщенні скрізь майорять помаранчеві прапори, стрічки і хусточки, але вже на дев'ятий день після 21 листопада ентузіазм демонстрантів спадав, значно менше людей, знизилось пошвавлення, відчувалося, що люди втомилися фізично і духовно, вони потребували невеликого відпочинку.

Будинок Київської мерії на Хрещатику, у якому перший і другий поверхи з дозволу адміністрації було віддано маніфестантам, був переповнений вщент. Там творилась новітня історія України, відбувалась боротьба світлих і чорних сил. Після чергування в місцях пікетування молодь спала козацьким сном на товстих матрацах, поряд стояли ряди мовби музейних стільців, на яких кілька днів до цього сиділи на своїх засіданнях депутати Київради, їх не займали, вони навіть були прикриті чистою тканиною, щоб після завершення революції слугувати законодавцям.

На підвіконнях скрізь залишки їжі з разовими ножами, ложками, склянками і виделками — бракувало прибиральників. Мер Києва О. Омельченко, на відміну від тодішнього Президента кра-

їни, ввійде в історію людиною, яка на вимогу киян і під дією демонстрантів врешті-решт стала на бік світлих сил, хоча, нема де правди діти, у нього було багато проблем з підтримкою демонстрантів під час революційних подій, які не так швидко забуваються. Народ український ітиме Божою дорогою і буде прощати, бо «немає людини праведної на землі, що робила б добро й не грішила»³².

Про події, які відбувалися за межами Майдану, повідомляли миттєво, чутки поширювалися блискавично. Серед народу на Майдані та навколо всіх адміністративних будинків поширилося повідомлення від мешканців приміських територій, що біля Києва стоять потяги з якимись людьми, вони рубають дерева, обігрівають вагони, скаржаться, що в них немає харчів, у безвиході вони постійно випивають. Це була гірка правда, бо наступного дня біля стадіону «Динамо» з'явилися близько трьохсот мешканців цих потягів без прапорів, гасел, підтримки свого кандидата, вони похмуро поглядали на величезну кількість радісних людей з помаранчевими стрічками.

Це були шахтарі з Донеччини, і на запитання про їхні плани та дії вони відповідали, що нічого не відають. Без будь-якої команди серед них з'явилось багато агітаторів з помаранчевими стрічками і прапорами, вони з добрими намірами запитували і щось пояснювали, і вже незабаром йшла дружня розмова про складний час і про якісні характеристики обох кандидатів. З'явилися куховарки із залізними термосами, і шахтарям, та й усім присутнім запропонували гарячі харчі в разових мисках, народ і його думки потеплішали.

Згодом кілька сотень людей із потягів біля Києва десь розчинилися серед помаранчевого люду, а другого дня їх взагалі ніхто не бачив. Це дало привід В. Ющенку в одній зі своїх промов звернутися до свого конкурента з проханням прислати побільше людей зі східних територій для участі в революції. Мабуть, влада зрозуміла свою помилку, що народ не обдурити, оскільки більше ніхто не прислав такими великими групами народ до Києва. Приїздили, але невеличкими групами, та ще й під контролем заядлих противників опозиції.

Адже люди зі східних і південних областей, побувавши на Майдані, невдовзі добре усвідомили, що влада їх ошукала, і приєднувалися до демонстрантів. Влада дійшла тям, що направляти на Майдан шахтарів все одно, що сприяти опозиції і підтримува-

³² Біблія. Екл. 7(20).

ти Помаранчеву революцію. Великі бюджетні кошти витрачено на масові перевезення людей, використано державний рухомий склад залізниць для особистих потреб влади.

Влада чинила шалений тиск на місцевих керівників усіх рівнів, особливо сільських, а їм, позбавленим фінансових і матеріальних ресурсів та й юридичних прав, нічого не залишається, як слухатися владу, виконувати її не завжди розумні вимоги. У багатьох селах Вінниччини немає газу, у селян немає роботи, вироблену продукцію за безцінь забирають посередники для перепродажу чи різні покупці для переробки, зникла соціальна турбота про селян, особливо медичне обслуговування, молодь тікає із села. Селянин вірить на слово, що хтось допоможе, а його постійно ошукують. Ніхто не хоче зарадити бідному селянинові.

Через кілька днів було повідомлення із села, що посланці, які побували на Майдані, побачивши революційні події в Києві, патріотичне піднесення киян і гостей, знову побували в моєму селі для продовження агітації серед селян, аби не допустити помилок минулого в другому турі голосування і під час переголосування. Прогресивні сили народу не давали спокою в усіх куточках України тим, хто намагався нести старе і протухле в майбутнє. У другому турі і під час переголосування мої односельці з Лозни не дозволили себе обманювати і всі проголосували за помаранчеві ідеї, за що вони заслуговують шани, щастя і здоров'я. До речі, весь народ славного Поділля, зокрема Вінниччини, Хмельницького району, завжди, а саме 1994-го, 1999-го і 2004 року, голосував проти Л. Кучми і його оточення, а за народного кандидата 2004 року віддавав свої голоси в усіх турах. Скільки було там героїв у борні за волю?

Київ консолідував усю українську громадськість Сходу і Заходу, Півночі і Півдня, на таке піднесення киян і всього українського народу влада не розраховувала. Усім надавали їжу, притулок для відпочинку, до кожного виявляли толерантне ставлення.

Учасники Помаранчевої революції з усіх регіонів, різних вірувань та ставлення до основних претендентів на посаду глави держави, які прибували до столиці з різними, нерідко протилежними, намірами, одержували позитивний заряд національної гордості, доброти і величі, поверталися до своїх домівок з намірами єдності та боротьби за кращу долю українського народу. З піднесеним духом і зміцненою волею учасники Помаранчевої революції несли до українського народу в усі куточки Української держави позитивну енергію гордості за незалежність і здобуту волю.

Учасники подій на київському Майдані залишали для історії свої автографи, думки на стінах будинків, колонах та спорудах. Про визначну подію, яка відбувалася в Києві і в усій країні, свідчить настінний живопис. Революційні малюнки і написи на стінах будинків на Хрещатику і Банковій, Кабінету Міністрів, Головопоштамту нагадували Берлін і Рейхстаг 1945 року. Тут можна було ознайомитися з географією революційних зв'язків, з усіма куточками України. На стінах — назви сіл, селищ, містечок, міст, райцентрів, підприємств.

При вході до Головопоштамту бачимо напис одеситів: «15 суток стояли и ночью и днем, и шаг за шагом шли к победе, к победе демократии». Хто може після цього говорити, що Південь не підтримував опозицію? Так, були інші думки, дехто мав іншого кандидата, але на це і є демократія. Серед величезної кількості написів на будівлях не було помітно жодного лайливого слова на адресу провладного кандидата чи Кучми. Навпаки, про написи, якими суцільно вкриті колони і стіни підземного переходу на майдані Незалежності, у народі званого «трубою», соромно писати, вони не стосувалися політики і виборів.

Майдан був під пильною увагою влади, відчувалось очікування нападу, розгону, бо такої свободи за всі столітні поневіряння українці не мали і вони були готові протистояти всім владним заходам. Про те, що влада щось затівала проти Майдану і майданів країни, свідчили дії органів внутрішніх військ Києва. Пізніше капітан Владлен Орлов розповів, що другого дня після виборів його викликали на Володимирську і доручили зробити схему і фотографію наметового містечка, назвавши його «місцем події», учасники якої заблокували транспортний проїзд Хрещатиком. У разі порушення карної справи проти демонстрантів наряди міліції мали за десять хвилин відтіснити мешканців наметового містечка і посадити їх у машини, а саме наметове містечко бульдозерами знести, всю операцію провести миттєво.

Практичні тренування стара влада уже провадила в період акції «Україна без Кучми», яка відбувалася ще 9 березня 2001 року. На жаль, тоді у народу ще бракувало згуртованості і рішучості для перемоги. Однак саме події 2000—2001 років ретельно підготували українську демократичну революцію 2004 року.

Зимова холодна ніч, освітлений потужними ліхтарями київський Майдан, променями людської енергії сотні тисяч очей зігривають кілька промовців на естраді. В усьому лунав єдиний порив, у кожному погляді можна було відчутися неперехідну основу національної ідеї і заповітну гордість: «Українець — це я».

Його величність народ цим самим брав на себе відповідальність за свою сім'ю, село, містечко, місто, район, область, країну. Ні, енергія київського Майдану та майданів усієї країни ніколи не зникне, вона уже зафіксована в інформаційній системі Всесвіту і повертатиметься до українського народу всякий раз у важкі хвилини.

ІХ **СТУДЕНТСТВО В РЕВОЛЮЦІЇ**

Помаранчева революція не залишила байдужим жодного українського студента. Обидва кандидати у Президенти України знайшли прихильників як серед студентів, так і серед професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів України. В окремих вузах країни допускався тиск на студентів з боку регіональної адміністрації через ректорів, але студенти чинили відчайдушний супротив і їхня протидія висвітлювалася в засобах масової інформації та на телебаченні. У більшості вузів країни до студентів поставилися демократично і толерантно, з виховання і громадянської позиції.

Київський національний економічний університет, столітній ювілей якого було відзначено 2005 року, багатий своїми демократичними національними традиціями. Ще в 20—30-х роках минулого століття в тодішньому Київському інституті народного господарства приймалися історичні рішення для української нації, зокрема впровадження української мови в навчальний процес. Рішення стосувалося: викладання української мови і літератури та українознавства, включаючи вивчення історії українського народу; вивчення історії революційного руху в Україні; здійснювати викладання всіх предметів українською мовою та забезпечити навчальний процес літературою, виданою українською мовою.

Не дивно, що і в період Помаранчевої революції 2004 року атмосфера й офіційна позиція в університеті була демократичною — кожен мав право на власну політичну симпатію, право на захист свого вибору та вільне волевиявлення. Відповідно до цього 25 листопада вчена рада університету прийняла ухвалу: не чинити будь-якого тиску на студентів, які з власної ініціативи відвідують всенародну акцію протесту, та дозволити їм безперешкодно відпрацювати пропущені заняття³³.

³³ Економіст: Газета КНЕУ. — 2004. — № 33—6. — С. 2, 10.

Після оголошення 23 листопада 2004 року в країні Всеукраїнського страйку проти масових фальсифікацій на виборах сотні тисяч людей вийшли на київський Майдан і головні площі міст України, аби сказати «ні» нахабному ігноруванню їхнього вибору. На майдани йшли робітники і службовці, військові і правоохоронці, бідні і багаті, підприємці і безробітні, студенти і викладачі, школярі і вчителі.

Не були винятком і студенти та викладачі Київського національного економічного університету. Як повідує студентка Т. Пономарь, з перших же днів оголошеного страйку більшість студентів університету, обвішані помаранчевою символікою, замість лекцій пішли на Майдан. У наметовому містечку на Хрещатику було розбито три намети під прапором КНЕУ. За порядком у містечку стежили спеціально обрані люди з добровольців. Вони слідували за порядком, зокрема, щоб на території містечка не було людей у нетверезому стані, а це було категорично заборонено правилами, які діяли на території, де розташоване наметове містечко.

Недоброзичливі намагалися говорити про негативні риси, які мовби були в наметових містечках, але безпосередній учасник наметового містечка — студент юридичного факультету Ярослав, відповідаючи на запитання кореспондента, розповів багато цікавого. У наметових містечках діяли жорсткі правові закони, доброзичливість і толерантність, ентузіазм і національна відданість своєму народові, своїй батьківщині, своєму колективу і своїй сім'ї.

Щоб поставити намет, треба було зареєструватися, а після його встановлення зразу ж складала графік чергувань. В одному з наметів КНЕУ чергувало близько 25 осіб з різних факультетів. Багато студентів познайомились тільки в містечку, а дві пари страйкарів навіть почали зустрічатися. Цікаво, що люди в наметовому містечку були різного віку і мали різний соціальний статус, але атмосфера була невимушеною.

Багато киян підходили і пропонували студентам гроші, їжу, теплий одяг. Грошей не брали, а теплі речі передавали іншим учасникам страйку, яким вони були потрібніші. Чимало людей підходили і просили написати побажання на помаранчевих прапорах, хустках та інших речах, і студенти робили це з великим задоволенням.

На запитання: «Чи правда, як дехто каже, що, мовляв, багато хто оселявся у наметовому містечку не за ідею, а заради пригоди чи цікавості?» — студент КНЕУ відповідав: «На мою думку, мало хто просто заради цікавості довго витримає у наметі під час холоду, адже вночі температура знижувалася до -10 градусів. Сту-

денти нашого університету пробули на Майдані з 24 листопада до 9 грудня і вийшли туди не заради цікавості, а виключно, щоб відстояти своє право на вільний вибір, зробивши це цілком свідомо. Кожен студент вважав своїм обов'язком допомогти рідному народові відстояти власний вибір, власне волевиявлення, а від цього вибору залежить майбутнє молоді, їхніх батьків і всього народу».

Студенти і викладачі КНЕУ, як і громадяни всієї країни, досягли своєї мети — результати сфальсифікованого голосування було скасовано. Всі повернулися до навчального процесу, наближався відповідальний час — сесія. Впродовж страйкових тижнів студенти жили подіями, які відбувалися на Майдані і в країні. Студенти разом з народом вголос на весь світ проголосили: ми — громадяни України, ми — європейський народ, разом — ми сила, а тому з нами треба рахуватися. Залишаючи наметові містечка, студенти з гордістю говорили, що мета досягнута, але якщо буде потрібно, то всі без вагань знову вийдуть на Майдан, щоб відстояти свої права, як це робили їхні горді далекі предки.

Х

ВЛАДА В РОЗПАЧІ І ПРОСИТЬ ДОПОМОГИ

Збагнувши потужну силу народної непокори, фальсифікатори метнулися робити все, щоб якимось налякати опозицію, а тому вдалися до крайніх заходів — державної зради, намагаючись розділити країну і віддати її частину Росії. Уже 25—26 листопада 2004 року керівники деяких областей Сходу і Півдня: Донецької, Луганської, Харківської, Дніпропетровської — закликали створити якусь Південно-східну автономію. Біда!!! Україну, яку вдалося хоча б трохи об'єднати зусиллями багатьох поколінь упродовж століть, можна було втратити. Страшно! Україна постала перед небезпекою розколу.

Державу зрадили Є. Кушнар'ов, Р. Боделан, А. Близнюк, О. Єфремов, С. Ківалов, Р. Богатирьова, але в цьому шабаші глава держави Л. Кучма знайшов привід звинуватити опозицію. Прогресивні сили вдарили на сполох, якась надприродна енергія мобілізувала всю можливу і неможливу внутрішню волю українців, їхні провідники розробляли план термінових дій захисту прав громадян у виборчій кампанії, а в остаточному підсумку єдності і неподільності держави, свободи народу.

З преси і «народного радіо» стало відомо, що десь 23 листопада влада планувала ввести надзвичайний військовий стан і винесла такі плани на обговорення Ради безпеки, але хто вносив таку пропозицію і вимагав таких дій, українці ще так і не довідалися, хоча стало відомо, що не всі підтримували таку пропозицію. Уже пізніше стало відомо, що і губернатор Сумщини Щербань, і претендент від влади В. Янукович вимагали ввести надзвичайний стан (що означало заборону мітингів і маніфестацій), йти проти народу на Майдані танками. Про це учасники тієї наради не хотіли повідомити пресу, але народ відчував фальш у їхніх вустах. Доходили чутки, що спікер парламенту не підтримував такої думки. Говорили, що і міністр оборони, хоча на нього, мабуть, у влади були великі надії, заявив, що не бачить підстав залучати до цього армію. Такої самої думки було і керівництво Служби безпеки, та й міліція не дуже була налаштована стати карателями свого народу. Хтось навіть висловив думку, що може статися так, що тих, хто введе надзвичайний стан, буде відсторонено, а здійснювати його стануть зовсім інші, а це небезпека для всіх.

Надзвичайний стан не було введено, ймовірно, і тому, що Кучма не хотів гарантувати президентське крісло провладному кандидатові.

Кандидат від влади почав здогадуватися, що його тільки використовують, і повернувся спиною до чинного Президента. Президент був переконаний, що претендент від влади, у свою чергу, у разі обрання його на президентський пост, не гарантує йому прем'єрської посади.

Кучма нікому не довіряв, запровадив візантійську атмосферу взаємних доносів, намагання завоювати прихильність владики, піднесення подарунків і знищення непокірних. Механізм утримання влади він розробляв самостійно й особисто приймав рішення, а тому не було підстав робити висновки, що хтось зробив послугу Україні, перешкодивши Кучмі ввести в країні надзвичайний стан.

Водночас реальним стримувальним фактором було те, що багато командирів правоохоронних органів і армії своїми помислами були на боці революції, а деякі фактично перейшли на бік демонстрантів, про що гаранту було відомо. Працівники столичної міліції майор Кривобок, капітани Орлов і Стригун після другого туру виборів відкрито стали на бік народу, хоча й поплавилися своїми посадами в органах.

Перший — за те, що стояв біля мера Києва О. Омельченка та ще й заявив, що він голосував за Ющенка і хоче бути з народом;

другий відмовився креслити схему наметового містечка для розроблення плану нападу з боку влади і про це заявив на «5 каналі» телебачення; третій — за виступ зі сцени на Майдані про те, що міліція давала присягу народові і проти нього не піде, заявив про свою незгоду з керівництвом МВС, яке планувало якісь дії проти демонстрантів. Мабуть, такий зовнішній опір дав владі відчуття ще більший внутрішній, що і стримало її у спробі застосувати силу проти народу.

Тільки така ситуація стримувала Президента не вдатися до запровадження надзвичайного стану, не застосувати силу і не віддати владу не бажаному для нього провладному кандидатові. Саме через те, що стали зрозумілими наміри Кучми, Прем'єр Янукович перетворився на опозиціонера і практично ворога Л. Кучми, який не захотів виконати його вимоги, визнати сфальсифіковані вибори, силовим методом поставити крапку у виборчих перегонах.

Відмова від застосування сили була холодним душем для гарячих голів владних функціонерів. Крім цього, ті, хто пропонував таку авантюру, достеменно знали ще й те, що парламент її не підтримає, адже надзвичайний стан може бути введений Президентом тільки після ухвалення Верховною Радою, а це було малоімовірно. Проте напевно, що Президент Кучма не був переконаний, що В. Янукович, ставши Президентом, призначив би його Прем'єром, і тоді було б все, як було. Якби такі сумніви його не стримували, він знайшов би методи впливу на силовиків, щоб послати загони для очищення Майдану в Києві і в усій країні, не задумуючись, заради своєї вигоди. Ось до якого краю прірви і торгів долею українського народу дійшла корумпована влада лише з однією метою — не віддати владу опозиції, не змінити східний курс на західний, не дати народові свободи.

Про наміри української влади ввести надзвичайний стан у країні зразу стало відомо за кордоном, а український народ дізнався про це значно пізніше з вуст спікера парламенту, бо опозиції ще не давали часу в ефірі. Світ, і особливо Європа, пильно стежили за складними подіями в недостатньо відомій їм країні на європейському континенті. Мабуть, їх найбільше турбували авантюрні дії влади, здатної на все в період своєї агонії. Дії української влади засудив колишній Президент СРСР М. Горбачов, підтримав непокору в Україні і передбачив, що «стіна впала вдруге». Справді, епохальне передбачення, адже між Україною і Європою стояла висока, нездоланна стіна, яку ще й підтримувала Росія.

Верховний комісар ЄС, довідавшись про наміри вдатися до застосування сили, невідкладно переговорив з Л. Кучмою, В. Януко-

вичем, а також В. Ющенком і закликав їх «не скочуватися до насильства». Кучма запевнив його, що «сила застосовуватися не буде», хоча, як пізніше стало відомо, претендент від влади настійно вимагав увести надзвичайний стан у країні. Тільки влада, яка втратила всяку повагу до себе і свого народу, може опуститися до такого низького рівня, щоб народи інших країн і їхні керівники слізно просили злочинну владу не стріляти у власний народ.

Про те, що українська влада, особливо претендент на президентське крісло, налаштувалась воювати зі своїм народом, свідчила преса багатьох країн світу³⁴. Польська газета «Wprost» ставила запитання: «Що тепер очікує Україну? Чи є шанс на безкровну революцію? ...Мабуть, ні. Найімовірніше, київський майдан Незалежності перетвориться на другий Тяньаньмін... Якщо влада не боялася вбивати своїх противників поодинці, як, наприклад, незалежного журналіста Гонгадзе, то невже вона зупиниться перед тим, щоб скинути танки на тисячі людей? Тим більше, що смерть однієї людини — трагедія, а коли гинуть мільйони — це всього лише числа». Німецька газета «Frankfurter» писала: «...якщо влада України вдасться до використання міліції, до використання сили зброї, а Путін при цьому не буде заперечувати чи — ба більше — підтримає таке, то країни ЄС повинні будуть одразу ж відкинути свою благородну стриманість». Газета «The Boston Globe» (США) аналізувала: «Україна... — це межа не тільки між Сходом і Заходом, але й між несумісними поняттями демократії й авторитаризму. Понад сто тисяч українців, які, незважаючи на холод, вийшли в Києві на демонстрацію протесту проти фальсифікації результатів президентських виборів, ...виступають за справді представницьку владу. Вони заслуговують твердої підтримки співдружності демократичних держав».

Газета «The Guardian» (Великобританія) рекомендувала: «...українцям самим треба знайти мирне рішення, однак західна демократія повинна їх у цьому підтримати і не думати про те, що у Європі знову доведеться опускати завісу «холодної війни». Газета «The Times» (Великобританія) констатувала: «Революцій не буде», — сказав Кучма. У цей час чиновники його уряду намагалися переконати українців у тому, що людина, яку Президент України два роки тому призначив Прем'єр-міністром, перемогла на виборах і стала Президентом. Десятки тисяч протестантів в оранжевому заявили вчора, що Кучма не має рації. Однак добре

³⁴ Експрес: Спецвипуск. — 2004. — 26—28 листоп.

сміється той, хто сміється останнім. А Кучма ще може наостанок посміятися з усіх». Усі англійські газети наголошували: «Народ вийшов захищати свою свободу».

У четвер 25 листопада до Києва прибули Хав'єр Солана — міністр закордонних справ Європейського Союзу, Олександр Кваснівський — Президент Польщі, Ян Кубіш — Генеральний секретар ОБСЄ, Валдас Адамкус — Президент Литви для допомоги командам опозиції і влади провести 26 листопада переговори за «круглим столом». Переговори від В. Ющенко очолив І. Плющ, а від В. Януковича — Л. Кравчук. Минав час, протистояння тривало, але група Януковича так і не розпочала переговорів, пояснюючи це тим, за словами Л. Кравчука, що їм ні з чим іти на переговори. Іноземним посередникам довелося залишити український виборчий процес сам на сам.

Влада, а особливо Прем'єр і його команда, робила все, щоб закріпити результати сфальсифікованого підрахунку голосів другого туру виборів. До центральних газет було терміново передано тексти повідомлення рішення ЦВК, і вже в день появи в пресі цих матеріалів В. Янукович ставав би президентом. Щоб запобігти такому перебігу подій, у п'ятницю 26 листопада Верховний Суд виніс рішення про заборону друкувати повідомлення про рішення ЦВК на користь В. Януковича до розгляду скарги представника опозиції. Все вирішували години, доля народу балансувала на грані катастрофи.

У суботу 27 листопада 2004 року Верховна Рада під тиском міжнародних спостерігачів, а також міжнародних посередників Х. Солани, О. Кваснівського, Я. Кубіша, В. Адамкуса та інших, а також сотні тисяч миролюбних демонстрантів під стінами парламенту прийняла рішення провести переголосування другого туру виборів, визнала суцільну фальсифікацію виборів у першому і другому турах, висловила недовіру ЦВК і зобов'язала Президента затвердити нову комісію для виборів, забезпечити рівні умови у виборчій кампанії для кожного з кандидатів. Президент Кучма цього вперто не виконував, бо в нього були власні плани і надії, про що навіть його прибічники не здогадувалися.

Коли 29 листопада Верховний Суд розпочав слухання позову представника опозиції про фальсифікації підрахунків голосів з боку провладного кандидата, влада зрозуміла, що вона втрачає можливість контролювати ситуацію.

Тим часом ситуація в Україні ще більше загострилася, і невдовзі іноземні посередники приїхали знову. У середу 1 грудня 2004 року вдруге приїхали ті самі посередники — Хав'єр Со-

лана, Олександр Квасневський, Ян Кубіш, Валдас Адамкус — вмовляти Л. Кучму йти у відставку і дати народові вільно дихати. Постійно був присутнім і російський представник. Але Л. Кучма та його оточення — Медведчук, Суркіс, Янукович — не рахувалися з міжнародними представниками, а тому «гарант» не виконав домовленостей, досягнутих за «круглим столом».

Саме в цей час Л. Кучма зібрав своїх поплічників у Кончі-Заспі і мовби з турботою про державні справи сказав керівникові виборчого штабу В. Януковича Тігіпку повертатися на роботу до Національного банку. Наступного дня С. Тігіпко, не з'явившись на жодне з робочих місць, подав у відставку з обох — поста голови Національного банку і керівника виборчого штабу провладного кандидата, хоча вибори ще тривали. Подав у відставку і С. Гавриш з посади представника провладного кандидата у ЦВК. І тут зразу ж з'явилися двоє, як їх можна назвати, яничар: штаб кандидата від влади очолив Т. Чорновіл, а його представником у ЦВК став Н. Шуфрич, обидва народні депутати парламенту.

Про ці особистості та їхні дії у виборчий період ще буде говорити історія, особливо судова. Мабуть, людського, Божого і юридичного осуду зазнає Тарас Чорновіл, який перейшов у ворожий до свого батька табір, але не змінив його прізвища, він зневажив імення українського пророка Тараса, а це, як стверджують, великий гріх, який нічим не спокутувати. Йому і подібним до нього немає місця в політиці, оскільки будь-яка влада відмежовується від таких людей, адже вони зрадники за своєю суттю.

Після таких структурних змін стало зрозуміло, що В. Януковича вже скинули з рахунку, влада перейшла до боротьби за проголошення нових виборів і одним із провладних кандидатів мав стати С. Тігіпко, про що він під час повідомлення про відставку прозоро натякнув. Президент робив усе, щоб не допустити перемоги ні В. Януковича, ні В. Ющенко, і це свідчить про те, що він страшенно боявся нової влади, а в старій не подобався сам амбіційний претендент. Президент був упевнений, що нова влада розгляне всі злочиння, вчинені за десятиліття колишнім директором заводу і секретарем комуністичного парткому, який під натиском І. Плюща, тодішнього голови Верховної Ради, та Л. Кравчука, тодішнього Президента України, забрався на олімп держави і наробив багато шкоди. Тепер сталося так, що ті, хто привів до влади директора заводу, опинилися по різні боки барикад: І. Плющ — на боці помаранчевих, Л. Кравчук — на боці влади, проти якої виступає народ.

Якимось чином на хвилі народного піднесення 1998 року Інститутіві міжнародної економіки та фінансів МАУП було присвоєно ім'я першого Президента незалежної України Л. Кравчука, який ще до цього почав руйнувати державу та фактично знищував її незалежність. У період Помаранчевої революції студенти і викладачі, які приєдналися до загальнонаціонального страйку, закликали керівництво МАУП прибрати ім'я колишнього глави держави з назви інституту за те, що він «перейшов на бік корумпованої влади і став рупором антинародного і антиукраїнського режиму». Дочекався перший президент України — президія МАУП задовольнила прохання студентів³⁵.

В останні роки посилилася ворожнеча в суспільстві. Не треба запліщувати очі на існування в українському суспільстві політичних сил, які розпалюють ворожнечу між двома найчисленнішими націями в країні — українською і російською, щоб використовувати протистояння у власних вузькопартійних інтересах. Дехто вважає, що лінії суспільного поділу, які окреслювалися під час президентських виборів 2004 року, не зникли і продовжують існувати, і це українська реальність. Що це за лінії, які поділяють українське суспільство навпіл?

Насамперед суспільство поділене за конфесіями, але це не стільки релігійне розмежування, скільки політичне. Однак держава має виходити з того, що українське суспільство поділене за трьома ознаками, які тісно переплелися: національною, релігійною і політичною. Вирішувати проблеми розмежування в суспільстві треба комплексно, аж ніяк не відокремлено.

Ці три сегменти можна характеризувати так: частина віруючих дотримується канонів московського патріархату, а решта — українського православного патріархату; національний поділ існує тільки між українцями і російськомовним населенням — українці за незалежну державу, а переважна частина російськомовного населення тільки за союз з Росією, українці за єдину державну мову — українську, російськомовне населення — за дві державні мови; політичний поділ — частина населення мешкає в незалежній Україні, а решта ще в колишньому Радянському Союзі, одні очікують допомоги від Заходу, інші зі Сходу.

Саме держава зобов'язана допомогти суспільству знайти шляхи до об'єднання. Тим часом прихильники тих чи тих інтересів народу, прийшовши до влади, ще більше поглиблюють розмежування в суспільстві.

³⁵ Сільські вісті. — 2004. — 27 листоп.

Колишній керівник Адміністрації Президента, а під час революції глава Харківської облдержадміністрації Є. Кушнарєв з перекошеним обличчям заявляв про те, що до Києва далеко, а до Росії чотири десятки кілометрів, що могло означати не що інше, як проситися до сусідньої держави в прийми. Не хто інший, як цей «державний діяч» погрожував розкольніцькими діями в разі перемоги опозиції. Він закликав Харківську та інші області домогаться автономії, навіть дав розпорядження не перераховувати до державного бюджету коштів платників податків області.

Ті, хто бачив на телеекрані виступ Є. Кушнарєва, однієї з впливових фігур з оточення колишнього президента, відчували холод на шкірі і страх при згадці, що такі люди керували країною та вирішували долю українського народу. Він та йому подібні, представники п'ятої колони, були повністю проти українського народу і займали сторону сусідньої держави, служили її інтересам.

Скільки демократії треба ще вимагати для держави? За такі слова, навіть десь на кухні, в недалекому комуністичному минулому вже знищили б або заслали навіки до Сибіру. Тут же — заклик до руйнації держави з телеекранів, внесення розбрату в суспільство, але Президент Л. Кучма мовчав. Це вже межує зі зрадою інтересів народу і держави.

XI

СУДОВА ВЛАДА СКЛАДАЄ ІСПИТ ПЕРЕД НАРОДОМ

Тепер усі очікували рішення Верховного Суду, що також було непередбачуваним, бо опозиція на Майдані лише проголошує гасла В. Ющенка, а платить гроші тим, хто вирішує долю народу на прийдешні роки, все-таки влада. В українців завжди перемагала влада та її гроші, а тому і нині результат був занадто проблематичний, хоча ентузіазм, який народ виявив у Києві і в усій країні, величезний. Суд над фальсифікаторами був відкритим, вперше його показували по телебаченню, і вся країна стежила за судовим процесом. Представники влади мали жалюгідний вигляд: розумні спеціалісти і правники від неї відвернулися.

З усього було видно, що на дев'ятий день після 21 листопада народ стомився, адже криком нічого не вдієш, якщо довго тільки вигукувати, потрібні були дії, але з різних причин їх не було. Хо-

тілося легітимного приходу до влади, хоча всі: народ і влада, суд і засоби масової інформації, армія і міліція, іноземні держави та їхні уряди — знали, що вибори в Україні сфальсифіковано, але вдають, що нічого страшного не відбулося, переводили дискусії в інше русло, аби тільки не заявити на весь світ про ошукання народу. Було зрозуміло, що потрібне переголосування, але треба було поставити в рівні умови претендентів, що вимагало звільнення В. Януковича з владної посади. Проте ні Президент Л. Кучма, ні представники влади, ні депутати парламенту цього не бажали робити. Народ галасував, страйкував, голодував, співав, просив, а президент зі своїми поплічниками його гвалтував.

Після рішення Верховної Ради про недовіру до підрахунків голосів і проведення переголосування того самого дня на своєму засіданні ЦВК у старому складі відмінила прийняте раніше рішення про визнання виборів завершеними і розпочала вивчати протоколи, щоб якось пояснити ситуацію. Голова ЦВК Ківалов говорив про те, що декого буде звільнено з посад, звичайно, він мав на увазі тих членів ЦВК, хто не підписав попереднього протоколу. Проте події стрімко розгорталися зовсім в іншому напрямку. Ще в п'ятницю 26 листопада Верховний Суд своїм рішенням заборонив публікувати в офіційній пресі рішення ЦВК щодо визнання переможцем В. Януковича до перевірки заяв опозиції. Під тиском уряду повідомлення про рішення ЦВК уже було набрано в «Урядовому кур'єрі», але його випуск зусиллями опозиції і судової влади було зупинено, а частину віддрукованих номерів конфісковано. Затамувавши подих, народ з надією очікував винесення вердикту Верховного Суду щодо справедливості другого туру виборів, суд мав розпочатися в понеділок 29 листопада 2004 року.

Розпочалося слухання позову представника кандидата від опозиції народного депутата України М. Катеринчука до кандидата від влади. У перший же день з майдану Незалежності тисячі людей прибули на вулицю П. Орлика, де засідав найвищий орган судової влади країни. Саме на нього покладали останні надії і опозиція, і влада, адже рішення Верховного Суду оскарженню не підлягає — це остання інстанція. Там же, біля стін суду, зібралися представники кандидата від влади, але їх зібрали поспіхом, а тому їх було не так багато, їм роздавали прапори прямо на вулиці, а з окремих їхніх розмов ставало зрозумілим, що вони були рекрутовані з організацій і структур, підлеглих оточенню президента і всій іншій владній компанії, а також з участю комуністів.

Звичайно, ті хто був рекрутований з робочих місць, були спокійні, вони лише тримали прапори, бо їм було однаково — працювати чи тихо стояти з прапором. Однак деякі учасники, за походженням росіяни, були невгамовні. Досить агресивною виявилась одна росіяночка, «на алтарь отечества» вона привела навіть двох своїх синів, з її очей летіли іскри зневаги до тих, хто тримав помаранчеві прапори чи стрічки. Чоловік і жінка з помаранчевими стрічками пояснювали тим, хто агресивно себе поведив, що вони не враховували тієї обставини, що після розпаду СРСР російськомовне населення добре себе почуває до сьогодні тільки в Україні і Білорусі. У решті колишніх союзних республік переважна більшість росіян, які навіть там народилися і багато років мешкали, вимушені були назавжди залишити свої обжиті місця на вимогу місцевого населення, змінюючи теплі краї Кавказу і Середньої Азії на холодні куточки північної Росії. Це гіркі реалії Колишнього Союзу.

Провідники Помаранчевої революції, які закликали людей іти на вулицю П. Орлика, рекомендували дотримуватися гасла «Судді з народом». У залі засідань суду представник відповідачів С. Гавриш вніс пропозицію відвести демонстрантів від стін Верховного Суду, щоб вони не тиснули на рішення суду, але заступник Голови Верховного Суду А. Ярема відхилив таке клопотання, сказавши, що демонстранти не впливають на роботу та рішення суду. Суд тривав цілий день, та цього часу виявилось замало, засідання тривало й у вівторок, бо треба було заслухати багатьох свідків та вивчити матеріали. З боку позивача і відповідача виступили дуже досвідчені юристи, професіонали, а тому цікаво було слухати ще молодих, але виважених юристів, які не допускали розмов, що відхилялися від суті справи, як це буває у Верховній Раді. Суд велику увагу приділив заслуховуванню тих членів ЦВК, які відмовилися підписати протокол про результати голосування.

В Україні та й в інших країнах такого не було, щоб засідання Верховного Суду транслювало телебачення. Українська судова влада вперше показала, що такі гучні справи можна розглядати й на відкритому засіданні. Суть не в тому, яке рішення прийме суд, а в тому, що український народ більше відчував прояви демократії, українці прокидалися від столітньої сплячки. Проблема тільки в тому, чи надовго вистачить сил не спати, бо звичка байдужості дуже сильна і непереборна. Всі очікують рішення Верховного Суду, за роботою якого вся країна спостерігала у прямій трансляції з зали засідань.

П'ять днів (29 листопада — 3 грудня 2004 року) майже цілодобово Верховний Суд України розглядав позов довіреної особи кан-

дидата від опозиції народного депутата з Вінниччини М. Катеринчука, пояснення представників кандидата від влади і технічних виконавців фальсифікації виборів — членів ЦВК. Увечері 3 грудня було винесено остаточне рішення. Верховний Суд України встановив суцільне фальсифікування виборів, підтвердив неможливість справедливо підрахувати голоси виборців і визнав бездарною роботу Центральної виборчої комісії. Такі звинувачення змусили судову владу визнати недійсними рішення ЦВК щодо підрахунку голосів другого туру голосування 21 листопада, а також скасувати оголошене рішення ЦВК щодо перемоги В. Януковича.

Семигодинний обмін думками 21 судді уже на закритому засіданні дозволив Верховному Суду України винести вердикт: Центральній виборчій комісії організувати переголосування другого туру в усій країні через три тижні. Небачений до цього часу вердикт Верховного Суду України, що не враховував підступної волі глави держави та його російського покровителя щодо проведення нових виборів на користь провладного кандидата, свідчив про зростання правового рівня в українському суспільстві та започаткування верховенства права у великій європейській державі.

У процесі багатоденного відкритого судового розгляду справи щодо позову опозиції у вищій судовій інстанції було встановлено нечувану донині суцільну фальсифікацію підрахунку голосів і впливу влади на перебіг виборів як у першому, так і в другому турі виборів. У Донецькій області проголосувало більше людей, ніж було виборців у списку; головний консультант президентської адміністрації Л. Гребенюк засвідчила, що вся інформація про хід голосування спочатку надходила на Банкову, а вже після певних коригувань владою — до ЦВК. Демонстранти, які оточили Адміністрацію Президента, виліпили вантажну автомашину, яка вивозила з території президентської адміністрації начебто сміття, але під снігом були папери — протоколи всіх виборчих дільничних комісій про підрахунки голосів, частину їх уже було порізано, а частина ще цілісінька.

Комп'ютерну систему «Вибори» було перебудовано так, щоб можна було маніпулювати голосами, що письмово підтвердила Верховному Суду України керівник цієї системи Г. Мандрусова яку відсторонили від підрахунку голосів. На судовому слуханні було доведено, що крім дозволеної кількості відкріпних талонів ЦВК підпільно виготовила ще понад півмільйона, а може й більше; до урн одна людина опускала більше десятка бюлетенів; від

представників опозиції скарг про порушення на виборчих дільницях здебільшого не приймали ні міліція, ні суди.

Президент, який двічі неправедними методами добивався влади, був шокований таким рішенням Верховного Суду, він все зробив для утримання влади у своїх руках, а не Януковича, але не вдалося, бо він спротивив народові. Скінчилась епоха Кучми, коли він і його оточення впродовж тринадцяти років обкрадали народ. Президент сам зізнався, що *не знає*, яку державу будував. Саме нелюбов до Кучми привела народ на майдан Незалежності і майдани всієї країни. Колишній директор підприємства не зміг бути ефективним керівником держави, адже поводитися з народом так, як з працівниками цеху чи партійного комітету заводу в умовах адміністративно-командної системи, не можна.

Напрошувався тільки єдиний висновок, що не В. Янукович, а Л. Кучма стояв на чолі всієї фальсифікації виборів, оскільки саме він не підписав прийнятій Верховною Радою Закон про заборону у другому турі використовувати відкріпні талони; не бажав відправляти у відставку уряд після прийняття відповідної резолюції парламенту, як цього вимагає Конституція України; ухилявся підписати Указ про формування нової ЦВК, як цього вимагало рішення Верховної Ради; у його особистому складському приміщенні знайдено карту з розподілом України на дві частини; постійно консулювався з російським президентом і просив у нього допомоги; перетворився на залежного від росіян керівника Української держави; вперто ігнорував український народ в усьому; зухвало не прислуховувався до вимог багатоденних мирних демонстрацій і жодного разу не з'явився перед народом на Майдані; боявся народу, державу якого очолював майже десятиліття, за що заслужив тільки народну зневагу.

Події до виборів та під час їх проведення і поведінка глави держави засвідчили, що влада визначила явно непрохідну кандидатуру, пересічну особистість використали для складних політичних комбінацій досвідчені гравці на чолі з Кучмою. Мабуть, ці гравці не розраховували, що в певний час їхній же висуванець повернеться до них спиною, відмежується від них і розпочне жорстоку критику. Януковича бажали використати у власних цілях. Запізно зрозумівши це, Янукович сказав, що Президент недооцінив претендента, коли рекомендував йому подати у відставку.

Про глибинні мотиви у ставленні глави держави і його оточення до кандидата від влади можна було довідатися з багатьох джерел. Незадовго до рішення Верховного Суду про відхилення позову штабу кандидата від влади щодо незадовільних дій ЦВК і

невизнання результатів переголосування потаємні наміри Кучми оприлюднив В. Кирилов, який був довіреною особою В. Януковича на Луганщині: «...Л. Кучма ще не прийняв остаточного рішення, делать его главой государства или не делать»³⁶. Такі твердження збігаються з думкою самого гаранта, яку він висловив під час консультацій з В. Путіним.

Не випадково і Кучма, і Янукович постійно їздили до Білокам'яної для консультацій, і до України засилалось безліч зовнішніх консультантів. Не варто забувати, що головним консультантом під час українських виборів був президент Росії В. Путін, колишній дієвий працівник російської Служби безпеки.

Кучма неодноразово наголошував, що російський фактор постійно був негативно наявний у його діяльності на посту глави держави. Він жалівся, що в політичній та економічній діяльності йому буквально викручували руки, змушуючи робити так, як це вигідно російським інтересам, а сили духу протистояти такому натискові в тодішнього глави держави не було і зізнатися народів в цьому не вистачило волі.

Наприкінці виборів, особливо під час переголосування, окреслилися відносини гаранта з Прем'єром. Стало зрозумілим, що кожен із них грав свою гру, адже спочатку глава держави не розглядав керівника уряду як єдиного претендента на президентський пост. Під час переголосування В. Янукович заявив, що стає опозиціонером до влади: «Я — зовсім інша влада», намагаючись дати зрозуміти, що в політиці він недавно, а влада — це всі колишні прем'єри разом з Президентом Л. Кучмою.

Не слід сильно звинувачувати самого В. Януковича, історія врахує, що він, як і інші амбітні представники периферії, намагалися чогось досягти, зокрема й на олімпі влади. Трагедія таких людей полягає в тому, що їх зухвало використовували інші у своїх суто особистих цілях. Мабуть, історія ще доведе, що кандидата від влади, людину з периферії, використовували не тільки Л. Кучма, але й інші, які намагалися створити не що інше, як власний «системний бізнес», штучно стати знаменитими, одержати у власність національні цінності, прибрати до рук заповідні природні багатства. Відчувши нечувану зраду свого оточення, такі люди здебільшого розчаровуються у владі і переходять на бік народу.

З багатьох причин претендентові від влади не вдалося використати термінове відмежування від старої влади на свою користь проти опозиції, його технологи справедливо визнавали цілу низ-

³⁶ День. — 2005. — № 8. — 20 янв.

ку прорахунків у змаганні з опозицією³⁷: опозиція спиралась на західні і центральні території і молодь, а влада — на східні землі і людей похилого віку, в обох випадках методика опозиції була більш ефективною; оранжевий колір більш приємний, тепліший і єдиний, а біло-синій — холодний і подвійний; зіграли з претендентом від влади злий жарт і змагання кожної області в кількості повсюдно навипередки вивішених помпезних портретів В. Януковича зі словами «Тому що», на які народ нанизував багато неприємних епітетів; претендент від влади так і не заявив про себе як виваженого політика, дебати ж перед другим туром взагалі перетворили його на якогось прохача.

У поведінці Президента Л. Кучми виявилась українська споконвічна біда, коли в минулому гетьмани України переконували народ, що вони б'ються за свободу, за об'єднання і світле майбутнє, але це було маревом, якого ніколи не досягали, а в дійсності — за утримання своєї булави. Як писав М. Старицький: «И все из-за булавы! А каждый, кто тянулся к ней, кричал, что идет ради народного блага! Сначала один вырывал у другого булаву, а потом стали за нее хвататься по два разом, а потом и по три, и по четыре...»

Українське суспільство сколихнулося саме через те, що було зневажено справедливість під час виборчого процесу, а Верховний Суд своїм рішенням подав так довго очікувану надію. Тому люди з помаранчевими стрічками і прапорами після прийняття рішення прийшли знову на вулицю П. Орлика до будинку Верховного Суду, щоб віддати шану суддям за справедливість та започаткування в українському суспільстві верховенства права.

XII ОСТАННІЙ БІЙ З ВЛАДОЮ

У понеділок увечері 29 листопада на майдані Незалежності відчувалася повна впевненість опозиції в тому, що уряд приречений, або він сам подасть у відставку, або Верховна Рада змусить його це зробити, про що заявила під вигуки «Ющенко» відомий лідер опозиції Ю. Тимошенко. У вівторок 30 листопада на пленарному засіданні Верховної Ради виступив спікер В. Литвин і засудив наміри керівників Донецької, Луганської і Харківської областей розколоти Україну. Вони намірялися не багато і не мало, а одержати автономію та приєднатися до Росії. Після до-

³⁷ 2000: Еженедельник. — 2004. — № 48. — 26 листопада — 2 грудня. — С. А4—А5.

силь емоційної доповіді він же поставив на голосування законопроект про засудження керівників цих областей, звільнення їх з посад, притягнення до кримінальної відповідальності і запропонував відправити уряд у відставку.

Тут якраз і виявилася внутрішня сутність більшості представників народу в парламенті. Внесений на голосування законопроект набрав лише 196 голосів. Ба більше, провладні депутати були налаштовані на реванш. Зразу ж було внесено інший законопроект, який відміняв рішення Верховної Ради 27 листопада про те, що вибори сфальсифіковано, і про висловлення недовіри ЦВК. Його прийняли 236 голосами.

Отже, все закінчилося для опозиції крахом, адже парламентарі відмовилися засудити вияви сепаратизму, вони навіть відмовилися від свого попереднього осудження фальсифікації виборів. Народ має пам'ятати, кого і як треба направляти до парламенту. До цього часу не всі, мабуть, зразу збагнули глибину такого ганебного факту, коли з 450 народних депутатів не набралось і половини, які без сумніву відстоювали б неподільність своєї країни. Ба більше, народ, обманутий владою, не приховував свого гніву, а його обранці не зважали на таку зневагу, підтримавши збанкрутілий уряд.

Влада знову святкувала перемогу, сподіваючись, що опозиція спить. Найбільше зраджували комуністи, які тішились, що в країні безлад, а вони в цій стихії відчують себе господарями, вносячи якісь дебільні пропозиції. Лише наступного дня схаменувся один парламентарій, який не підтримав деструктивну політику влади. Це Борис Олійник — комуніст і поет.

Колотнеча парламентарів тривала і в наступні дні, а тому після винесення Верховним Судом вердикту про недовіру ЦВК та проведення переголосування влада, відчувши свою безвихідь, пішла в останній смертельний бій, залучивши всіх явних і таємних ворогів опозиції, аби її зламати. Розпочалась підготовка до переголосування, і потрібно було зосередити зусилля, щоб не допустити прорахунків. Ніби за помахом чарівної палички, раптово розворушилось осине гніздо, а тому для опозиції та її лідерів настали скрутні часи, чи не найскладніші за весь період Помаранчевої революції.

Верховна Рада прийняла резолюцію про недовіру уряду, але Л. Кучма не підписав відповідного указу, він же наклав вето на Закон про відміну відкріпних талонів, і в суботу 4 листопада 2004 року Верховна Рада зібралася, щоб подолати вето Президента 300 голосами. Тут вийшли на поверхню сили, які очікували слушного моменту для вирішення вузькопартійних інтересів. Тер-

міново було внесено пропозицію голосувати за подолання вето президента, щоб врятувати революцію, але в пакеті з політичною реформою щодо обмеження прав майбутнього Президента України. Працювали добу, але «Наша Україна» і БЮТ не погодилися голосувати в пакеті, і тоді соціаліст О. Мороз, який стояв поруч з В. Ющенком і Ю. Тимошенко на Майдані, засудив їхню позицію, і отже коаліція розвалювалась, хоча в усіх була надія, що вона відновиться. Як показала історія, опозиція з того часу так і не стала єдиною командою і через рік її не стало.

Депутати так ні до чого й не домовилися, спікер парламенту В. Литвин закрити засідання Верховної Ради аж до 14 грудня 2004 року. Вийшло так, що країна кипіла, йшла підготовка до переголосування, Президент Л. Кучма наклав вето на всі рішення парламенту, які стосувалися виборчого процесу. Але після перемоги революції й опозиції спікер парламенту постійно твердив, що тільки парламент був єдиною гілкою влади, яка нормально працювала. Але це була неефективна праця, народ бачив, що спікер видавав бажане за дійсне. Хитався і хитрував.

Треба сказати, що народ на Майдані і в наметах біля Верховної Ради, затамувавши подих, стежив за всіма перипетіями виборів, зокрема і за цією важливою подією, подією, яка була однією з основних у виборчому процесі. Благо, що на Майдані та в інших місцях транслювалися дебати в парламенті. Складалася надзвичайно непевна ситуація щодо кінцевих результатів складного виборчого процесу. У цей тривожний для країни час О. Білорус, один із лідерів опозиції, вніс для обговорення і прийняття Закон про відміну відкріпних талонів і недовіру уряду В. Януковича. У процесі дебатів щодо цих законопроектів люди оточили Верховну Раду і передали, що жоден депутат не вийде доти, доки не буде прийнято ухвалу про недовіру уряду і відміну відкріпних талонів.

Депутати від опозиції боролися за відміну відкріпних талонів, а решта, що підтримувала провладного кандидата, — за їх збереження. Депутати не прийняли ніякого рішення, і спікер швидко закрити засідання. Люди, які стежили за подіями, налаштувалися очікувати депутатів, які будуть виходити з приміщення, з намірами повернути їх до сесійної зали, аби розпочати нове засідання для прийняття рішення.

Дивувало, що вийшло лише кілька провладних депутатів та й ті повернули назад, коли їм сказали, що нікого не випустять, щоб обранці народу відновили засідання. Однак депутати-кучмісти більше не з'являлися, хоча світло в будинку невдовзі було вимкнено, а слуги народу десь зникли. Народ, який стояв і очікував

своїх обранців, не знав, що від будинку Верховної Ради є підземний хід, устелений килимами, через вулицю Грушевського до протилежного будинку, де розташовані Комітети Верховної Ради. Саме через це підземелля депутати, які підтримували владу, разом зі своїм спікером, якому Л. Кучма в останні хвилини свого володарювання присвоїв звання Героя України, спокійно вийшли, якщо не сказати втекли, і пішли вечеряти, залишивши своїх виборців і частину депутатського корпусу напризволяще.

Складалася напружена ситуація й у відносинах тих, хто брав участь у перших двох «круглих столах» і раніше заявляв, що після рішення Верховного Суду щодо переголосування відбудеться третій «круглий стіл». Іноземні учасники попередніх «круглих столів» мали намір у суботу 4 грудня 2004 року знову прибути до Києва, але ніхто так і не приїхав. Не було сумніву, що на таке рішення найперше вплинула відмова парламентарів подолати вето Президента Л. Кучми і намір зробити десятиденну перерву. Як результат, надзвичайно напружена і вкрай небезпечна обстановка склалася в Україні після 4 грудня 2004 року.

Центральну виборчу комісію старого складу все-таки відправили у відставку повним складом, але не постановою парламенту, а рішенням Верховного Суду про переголосування. Часу для підготовки до наступного виборчого процесу було вкрай мало, а тому нова, а точніше оновлена, ЦВК почала термінову підготовку переголосування. Незважаючи на це, у середовищі влади, яка втратила будь-яку підтримку народу, тривали маніпуляції і фальсифікації, аби якось утриматися, чіпляючись за відкріпні талони, голосування вдома та використання адмінресурсу.

Щоб не відправляти у відставку Уряд В. Януковича, Л. Кучма вигадав трюк, за яким глава уряду ніби пішов у відпустку, і, посилаючись на це, мав змогу не допустити відставки всього Кабінету Міністрів, і таки досяг свого, хоч ненадовго. Основна мета Л. Кучми була відома народові й опозиції — провалити переголосування та домогтися нових виборів, щоб посадити на престол або свою людину, або, що ще краще, зайняти його.

За кордоном побачили такий шалений опір Президента Л. Кучми й неоднозначну позицію спікера парламенту В. Литвина, подумали і знову приїхали в понеділок 6 грудня 2004 року всі ті, хто брав участь у перших двох засіданнях «круглих столів». Мабуть, у європейських лідерів іншого виходу не було, бо стало зрозумілим, що влада, комуністи і соціалісти не поступляться своїми цілями, а вони у кожного були виокремлені: Кучма за будь-яку ціну намагався утримати владу, комуністи — не допустити перемоги опози-

ції, а соціалісти — досягти своєї рожевої мрії — провести політичну реформу, що повністю відповідало інтересам Президента Л. Кучми, який хотів стати Прем'єром з диктаторськими повноваженнями.

За «круглим столом» втретє підписали звернення: голосувати за конституційні реформи в пакеті, відправити у відставку Уряд і всю Центральну виборчу комісію. Усі ці умови підписали, але Янукович свій підпис супроводжував застереженнями, що, мовляв, і Верховний Суд своє рішення прийняв під політичним тиском, а також поскаржився, що не розблоковано урядові будинки, написав й інші застереження. Сам же він пішов у відпустку для участі у виборах.

На вимогу депутатів від опозиції невдовзі було відновлено роботу Верховної Ради і після третього «круглого столу» розпочалася цілодобова робота депутатів, щоб виробити основи політичної реформи, відправити у відставку уряду і ЦВК. День і ніч тривала титанічна боротьба між владою, очолюваною ще чинним президентом Л. Кучмою, та опозицією, очолюваною В. Ющенком та Ю. Тимошенко.

Світ очікував силового втручання влади в ситуацію в Україні. Були достовірні чутки, що В. Янукович у розпачі підписав розпорядження про силове втручання в події на київському Майдані, але під дією європейських спостерігачів йому довелося скасувати таке рішення. За повідомленнями преси і з аналізу тогочасних інтенсивних переговорів, визначальну роль у запобіганні такому розвитку подій відіграли президенти Польщі Л. Валенса і О. Квасневський, не менш видатна роль й усіх інших представників демократії західних країн.

Упродовж 5—8 грудня 2004 року депутати інтенсивно обговорювали політичну реформу, якої добивалися багато політичних сил, кожна з яких вбачала в ній свій інтерес: Президент, соціалісти на чолі з О. Морозом, комуністи на чолі з П. Симоненком. Цього не бажала опозиція, бо їй потрібна була повна влада для нового Президента, щоб перетворити суспільство на громадянське та викорчувати продажну корумповану владу. Водночас зацікавлені особи з оточення Кучми відчували, що опозиції вкрай було потрібно не дати чинній владі залишити старий склад ЦВК й Уряд, які здатні продовжувати фальсифікацію в період переголосування.

За всім цим дійством стежили люди на Майдані та біля владних будинків і очікували від своїх провідників результатів переговорних баталій. Ситуацію погіршувала ще й міська влада Києва, очолювана О. Омельченком, вона вимагала згорнути наме-

тове містечко, бо треба ставити головну ялинку держави, а мітинги й намети заважатимуть людям святкувати Новий рік. На опозицію дивився світ і очікував результатів, а чинна влада і місцева київська адміністрація всілякими вигадками перешкоджали їй.

Складнощами опозиційних сил скористалися інші сили, щоб протягнути через парламент надуману політичну реформу: Кучма — щоб передати більшу частину президентських повноважень Верховній Раді та Прем'єру; комуністи, доводячи свій інтернаціоналізм, вимагали вивести українські військові частини з Іраку, а насправді хотіли зашкодити відносинам між Україною і США; соціалісти — щоб провести свою ідею політичної реформи, відібравши значну частину повноважень у Президента.

У кожного з політичних фігурантів були не національні, а суто особисті інтереси в цій жахливій боротьбі. Кучма, намагаючись відірвати частину президентських повноважень і передати їх урядові, сподівався знову потрапити у крісло Прем'єра після маніпуляцій з виборами. Соціаліст Мороз підкилимно хотів ще раз зайняти крісло спікера парламенту, але з розширеними повноваженнями. У свою чергу, опозиція намагалася не урізати повноваження Президента, щоб знищити метастази корумпованої влади.

Якщо влада на чолі з Кучмою, а комуністи із Симоненком відкрито протистояли опозиції, то соціаліст Мороз свої наміри трохи приховував, хоча йому нова влада обіцяла провести реформу через рік. Соціалісти заявили про підтримку опозиції, на Майдані Мороз разом з Ющенком співав Гімн України, виступав з промовами в перші революційні дні і критикував владу, а в найбільш критичні дні — в суботу 4 грудня 2004 року, коли представники депутатського корпусу від влади вимагали від опозиції термінового проведення політичної реформи, соціалісти на чолі з Морозом одразу приєдналися до них.

На пленарному засіданні Верховної Ради Мороз різко виступив проти опозиції, звинувативши її в небажанні проведення політичної реформи і зразу ж віддалився від опозиції. На тому ж засіданні некоректно, як для такого високого рівня, висловився проти Ю. Тимошенко, біля якої стояв на Майдані, а зовсім недавно ця людина вигукувала «Ющенко» і підписувала звернення до народу разом з опозицією.

Прикрі розборки відбувалися на очах у всього народу, який був здивований подвійним стандартом О. Мороза, хоча це не перший його відхід від соратників. Попри всі попередні зради соратників більшість людей вірили йому і раділи за нього, коли у важ-

кі години він приєднався до опозиції, але коли Мороз знову так підступно повівся в критичні для української нації часи, багато людей перестали вірити йому.

Через його дії в багатьох людей підвищувався артеріальний тиск, і про це соціаліст О. Мороз має знати. В інтерв'ю 9 грудня 2004 року 5-му каналу О. Мороз зізнався, що «було вдало вибрано час» для того, щоб здійснити свою давню мрію, а на думку народу на Майдані, обіцянку соратникам з опозиції, та й долю України, яка переживала складні часи, не зважав. Ніхто не заперечує проти вдосконалення системи державної влади, але час обрано невдало. Складається враження, що головному соціалістові все одно, що Україна, яку він так любить, ще не вийшла зі столітньої неволі і може далі перебувати в ярмі:

...Єдина твоє родина,
Любов єдина твоє,
Гниє в неволі в кайданах³⁸.

В принципі пропозиція О. Мороза вірна, але в Україні для неї ще не настав час: український народ більше як три з половиною століть не мав своєї державності; суспільство не структуроване; не сформовано розуміння свободи; глибока нестабільність економічних і політичних процесів. На такому ґрунті пропозиція і її практична реалізація може породити ситуацію обезцінення українського парламентаризму та втрати всього здобутого.

Вчімося хоча б на чужій історії, адже подібна ситуація уже мала місце в Німеччині, коли у липні 1919 р. була проголошена Веймарська республіка з парламентською демократією. Невдовзі демократичні паростки були пригнічені, на поверхні з'явилися ультра радикальні сили, які і викликали соціальний, економічний і політичний хаос. Ось якраз на цьому ґрунті втратив свою роль парламентаризм і до влади прийшов авторитаризм, який був уособлений гітлеризмом.

«Вдало» вибрав час не тільки Мороз, але і влада, яка за допомогою таких «соратників» опозиції та комуністів, якій вдалося викрутити руки провідникам Помаранчевої революції. Обравши слушний момент 8 грудня 2004 року, зі своєї замиської резиденції з тріумфом прибув до парламенту Л. Кучма. Депутати проголосували із трьох пакетних документів спочатку тільки за політичну реформу, і документ відразу підписав В. Литвин як постанову

³⁸ Шевченко Т. Кобзар. — К.: Дніпро, 1971. — С. 429.

Верховної Ради та Л. Кучма як указ Президента. Як радісно світилися очі в Л. Кучми та його колишнього помічника в Адміністрації В. Литвина, торжествували у Донецьку відпускник і кандидат на посаду глави держави від влади В. Янукович.

Причиною такого швидкого підписання стало те, що ніхто уже не вірив у чесність Кучми, бо Верховна Рада приймала багато постанов, зокрема й про відставку уряду Януковича та ЦВК, але він нічого не підписав, заховавшись у своїй замській резиденції. Та й керівництво Верховної Ради в особі президентського висуванця В. Литвина і комуніста А. Мартинюка було повністю зацікавлене в пакетному голосуванні, щоб протягнути політичну реформу.

У чому суть пакетного голосування? У пакеті було вміщено три документи-закони, які, з одного боку, вкрай потрібні опозиції закони про проведення виборів, які б унеможливили фальсифікації, зокрема щодо зміни ЦВК та використання відкритих талонів і голосування вдома, а з другого — документи про політичну реформу, які були потрібні владі, особливо Кучмі, а також тому ж таки В. Литвину, щоб відібрати повноваження у новообраного президента країни і передати парламенту.

Крім того, опозиція продовжувала наполягати на відставці Уряду і його керівника. До перерви депутати, які були противниками опозиції, виторгували політичну реформу, забрали повноваження у майбутнього президента, і тільки після перерви почалося голосування за відставку старої і формування нової ЦВК. Уряд так і залишився не відсторонений від влади, лише відправили у відставку Генерального Прокурора, якого уже звільнив суд. Не прийняли одного з пакетних Законів про заборону використовувати відкриті талони.

У кінцевому підсумку пакетного голосування виявилось, що депутати прийняли тільки Закон про конституційну реформу. Вирішення проблем виборчого процесу відбувалося уже не з волі парламентарів: формування нового складу ЦВК сталося в результаті рішення Верховного Суду України; відправили у відставку Генерального Прокурора, але тільки через те, що він подав прохання про це; відкриті талони залишилися в дії; Уряд не був відправлений у відставку і використовував адмінресурс у виборчому процесі. Отже, влада, Президент і парламентарі обдурили опозицію, яка мимохіть погодилася на пакетне голосування, але нічого з цього не одержала. З усього можна зробити єдиний висновок, що тільки народ, тільки демонстранти на майданах країни вирішили справу — замінили стару ненависну владу.

Влада маніпулювала намірами народу та його вимогами. Провладна частина парламенту обдурила опозицію, а тому не було

відомо, до кого звертався спікер В. Литвин, коли говорив, що той, хто думає маніпулювати думкою народу, не має майбутнього, адже народ не обдурити. Звичайно, якби не зрада в найбільш критичний момент соціаліста О. Мороза, то в опозиції були сто відсоткові шанси змінити ЦВК, скасувати застосування талонів та виграти вибори під час переголосування 26 грудня 2004 року і без прийняття Закону про політичну реформу. Уже після виборів, у спокійній атмосфері, можна було виважено провести політичну реформу, яку опозиція також вважала потрібною.

Про розбіжність думок і дій у стані опозиції свідчить той факт, що під час голосування 8 грудня 2004 року О. Мороз пішов за Л. Кучмою і комуністами, а блок БЮТ був єдиним блоком, який взагалі не голосував за політичну реформу. Виявилось, що і В. Ющенко не голосував за прискорену політичну реформу, хоча більшість блоку «Наша Україна» голосувала за неї. Лідер блоку Ю. Тимошенко заявила, що не погоджується з фактом, коли у новообраного Президента країни відібрано всі права і він не зможе навести лад після періоду кучмізму, а тому вона навіть дала обіцянку подати скаргу до Конституційного Суду про неправомірність голосування в пакеті про конституційну реформу перед президентськими виборами.

Отже, перед парламентським пакетним голосуванням і під час самого голосування 8 грудня 2004 року йшла боротьба за сфери впливу у майбутній владі України між кількома гетьманами: Кучмою, Литвином, Морозом, Ющенком, Тимошенко. Суто українська логіка — одного гетьмана в українській історії в той самий період ніколи не було. Як і в давнину, така ж підступність, змова, зрада, а в остаточному підсумку заслання в Сибір, на Соловки чи до маргінального смітника були в усі часи в Україні після так званої Переяславської ради 1654 року.

Аналізуючи ситуацію пакетного голосування, можна побачити багато складних, нерідко драматичних, доленосних подій, які загалом можна назвати контрреволюцією, вчиненою владою та окремими політичними партіями. Використовуючи надзвичайно драматичне становище опозиції, а також власну тимчасову причетність до неї, О. Мороз, спонукавши лідерів помаранчевої хвилі, хоча і не всіх, погодитися на пакетне голосування, практично не дав змоги народові довести розпочату революцію до повної перемоги.

Лідери Помаранчевої революції не зуміли протистояти єдиній людині, яка лише на деякий час і з наперед відомою метою приєдналася до опозиції, дозволивши їй завдати великої шкоди українській нації і державі. У результаті лідери опозиції не захотіли в

критичний момент своїх, хоча і ситуативних, прихильників перетворювати на заклятих ворогів і зазнали тактичної поразки у парламентській боротьбі під час пакетного голосування. Водночас у стратегічному розумінні опозиція розрядила кризову політичну ситуацію, не зупинила революційний порив мас у досягненні своєї довгоочікуваної мети.

Якщо поставити запитання про моральність так званих «контр-революційних» дій соціаліста О. Мороза, то можна відповісти деякими аналітичними роздумами. Народ, який віддав свій голос за В. Ющенка, не сприйняв пакетного голосування і тим більше вчинку лідера соціалістів. Всім уже було відомо, що лідер опозиції перемагає на перегонах президентських виборів, а тому підризувати йому крила могли тільки вороги. Адже було відомо, що опозиція не заперечувала потребу проведення політичної реформи, але були наміри здійснити її в спокійній атмосфері.

Соціалістам варто було б знати, що український народ йшов до своєї незалежності і свободи понад три з половиною століття, а тому зупиняти його ходу через якісь другорядні справи не було сенсу. Невже можна було ставити під загрозу втрати досягнення такої довгоочікуваної мети заради якихось вузькопартійних цілей і амбіцій однієї людини чи навіть партії, намагаючись пакетним голосуванням відібрати у всенародного Президента значну частину його повноважень?

Ті, хто пропонував забрати у народного Президента частину повноважень і передати Верховній Раді та Уряду в період, коли країна була охоплена спрутом корупції, поєднання криміналу і влади, коли більша частина економіки була в тіні, мізерний бюджет розкрадали, а місця в парламенті купували оптом і вроздріб, були нещирими і йшли проти народу. Чому? Олігархічний парламент як приймав, так і буде приймати закони та призначати уряд під свої інтереси, а коли збільшаться його права, то все опиниться в руках небагатьох олігархів. Народ же під час Помаранчевої революції обирав свого Президента, який перед усім цивілізованим світом давав клятву служити інтересам народу, а не олігархічного криміналу. Тому той, хто нав'язав пакетне голосування і реалізував його, виступив проти народу, його свободи і незалежності, захищав інтереси кримінального капіталу та старої влади. Проте справу зроблено, а тому справедливість рішення парламенту покаже майбутнє.

Імовірно, могло статися так, що опозиція не погодилася б на пакетне голосування, адже БЮТ не голосував, а це призвело б до зриву переголосування другого туру і призначення повторних виборів. Як результат, опозицію і народного кандидата було б відсторонено

від боротьби, влада залишилася б стара, а тому українцям не бачити європейського вибору, свободи і незалежності ще впродовж століття, а країна залишилася б колонією нової Російської імперії. Цього тільки і чекав Президент Л. Кучма та його оточення. Такого могли добиватися тільки ті, хто ненавидить свій народ і багатостраждальну Батьківщину, бажаючи проводити на теренах України страшні експерименти. Однозначно, що ні О. Мороз, ні його партія, ні його ідея разом узяті не можуть навіть порівнюватися з втратами української нації у боротьбі за незалежність і свободу впродовж трьохсот п'ятдесяти років (1654—2004 роки). Заради справедливості треба лише здогадуватися, що соціаліст Мороз боявся появи нового Кучми.

Чорну справу зроблено, урізано владні повноваження народного Президента, народ знову обдурений, а тому українська історія не простить ініціаторам парламентської контрреволюції в період Помаранчевої революції і національного піднесення народного духу в 2004—2005 роках. Світ аплодував героям української нації, захоплювався героїкою карнавальної, ненасильницької революції, спрямованої на усунення корумпованої влади, а тимчасові «соратники» опозиції протистояли народові і майбутній новій владі. Народ же, мабуть, ще скаже своє останнє слово в справі чорного дня 8 грудня 2004 року, а тому київський Майдан і майдани в усіх куточках країни можуть знову покликати народ, як це практикували в Запорозькій Січі в складні часи.

Чи не бачили соціалісти та їхні помічники в гіркий час пакетного голосування, що творила загнана народом у глухий кут кучмівська влада?! Для того щоб утриматися на владному олімпі, використовували все і навіть власне приниження перед своїм народом. Стало зрозумілим, чому Кучма не підписував багатьох прийнятих парламентом законів щодо виборів, а спікер Литвин мовчав, мовби нічого не відбувалося, бо вони знали про майбутні торги за булаву, а тому влада так і не визнала свою участь в організації фальсифікації виборів. Колишній Президент Л. Кравчук визнав, що влада фальсифікувала вибори, але дистанціював свого протеже Януковича від влади, пояснивши, що він тільки сподівався на допомогу влади, щоб осідлати її.

Влада та її прибічники боялися народу, а тому жоден її представник не з'явився за багато днів на Майдані перед народом. Особливо виявили свою сутність Л. Кравчук і Л. Кучма як «гаранти» Конституції, які твердо демонстрували свою неприхильність до опозиції, багатьма своїми діями завдали шкоди народові. Першому президенту Л. Кравчуку під час сфальсифікованих виборів уже не вдалося пройти між краплинами дощу і не промокнути.

Він так і не прийшов на допомогу народові з порадою, не з'явився на Майдані, не промовив доброго слова до нації в пресі.

Президент Л. Кучма не підписав прийняту Верховною Радою постанову про заборону відкріпних талонів, які використовували для фальсифікації; знехтував постановою парламенту про недовіру урядові, яка, згідно з Конституцією, означала його відставку, та про відставку ЦВК; не відправив у відставку губернаторів Харківської, Донецької і Луганської областей, які своїми сепаратистськими діями вели Україну до розколу і приєднання до Росії.

Може, саме в цей критичний час В. Ющенко і члени його команди пригадали нещодавню ситуацію, яка показала, що ніколи не треба залишати ворогові чи опонентові можливості передихнути. Був час, коли під гаслами «Повстань, Україно!» та «Україна без Кучми!», «Кучму геть!» народ хотів його вигнати. Нагадаємо, що соціалісти на чолі з О. Морозом тоді також були в опозиції. Треба було зробити лише один-два кроки до перемоги, але знайшлися технологи, які порадили деяким високопоставленим українським політикам і урядовцям звернутися до народу з проханням не чіпати Л. Кучму, бо це негативно вплине на суспільство.

Підготували лист-звернення до народу, і серед підписантів звернення були тодішні Голова Верховної Ради І. Плющ та Прем'єр-міністр В. Ющенко, підпис якого був одним із ключових, це в майбутньому йому дуже дорого коштувало. Підтримка Л. Кучми в скрутну хвилину всупереч інтересам народу може повторитися в майбутньому, адже помилки, на жаль, мають здатність повторюватися. Історія України і менталітет її народу впродовж віків, на превеликий жаль, незмінні.

Через деякий час Л. Кучма оклигав, закріпився у владі, і коли В. Ющенко пішов у Президенти, Л. Кучма робив неймовірні зусилля для того, щоб не допустити його до влади. Колишній президент Л. Кучма і його оточення нічого не зробили, щоб уберегти кандидата на найвищу посаду в державі від замаху на його життя — смертельного отруєння. Коли ж кандидат від опозиції все-таки трохи зміцнів і продовжував боротьбу, то Л. Кучма замість допомоги, навпаки, робив усе, щоб не допустити його до президентства, застосовуючи багато доступних главі держави методів. Отже, якщо йде бій, то ворога треба добивати, бо така природа боротьби. Такий висновок підтвердила українська практика, адже ні Л. Кучма, ні Л. Кравчук не виступили з різкою критикою вбивць після того, як побачили спотворене обличчя нещодавно красивого і молодого В. Ющенка.

Не все гаразд було і в так званого єдиного кандидата від влади. Уже після закінчення виборів його довірені особи висловлювали жаль, що їхній кандидат В. Янукович не пішов до народу на Майдан після другого туру голосування і не покався за владу, адже він її представляв, а вона ж його підвела. Мабуть, результати були б децю іншими. Треба думати, що Л. Кучмі, мабуть, ніхто не рекомендував навіть думати про Майдан, бо його там не тільки б засвистали, але вигнали б мов найгіршу людину. Народ відчував, що «гарант» не підтримував не тільки кандидата від опозиції, але і від влади, бо сподівався залишитися при владі.

Незважаючи на те що опозиція домоглася тільки зміни ЦВК та відставки Генерального Прокурора, який сам подав у відставку, опозиція і народна воля зробили для нації багато. Країна позбулася ненависного всіма верствами населення режиму Кучми; поступово зміцнювалась демократія, почала діяти судова влада, всі відчувли верховенство закону, а не влади, країна перейшла від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської системи управління, нація відірвалася від російського впливу і дедалі впевненіше виходила на шлях європейського напрямку, український народ вперше за століття повірив у власні сили і переконався, що він — народ, який примусить рахуватися з ним усіх, якщо хтось надумає маніпулювати його інтересами заради власних амбіцій.

Європейські народи і багато народів американського континенту, керівники держав цих частин світу підтримували українську Помаранчеву революцію не тільки словом, але й ділом. Уже через лічені хвилини після прийняття Верховною Радою історичних рішень 8 грудня 2004 року Хав'єр Солана та держсекретар США К. Пауел висловили підтримку, чого не зробив північний сусіда, який до цього підбурював населення українських східних областей відокремлюватися і приєднуватися до Росії. Росія знала європейські наміри народу України і намагалася провести в Президенти такого кандидата, якому можна було диктувати умови, які б не дозволили Україні самій вирішувати не тільки міжнародні, а й власні внутрішні соціально-економічні проблеми.

Після пакетного голосування 8 грудня 2004 року революційна хвиля спала, прихильники жовтогарячих кольорів, з одного боку, і синьо-білих, з другого, розпочали кадрове, стратегічне і політичне структурне перегрупування перед переголосуванням другого туру. Повсюдно панував оранжевий колір: на прапорах, рукавах, валізах, сумках і сумочках, у петлицях, на головних уборах, автомобілях, огорожах, деревах, на балконах, у вікнах, навіть як банти у котів і собак.

У парку проти будинку Уряду завмерли барабани із залізних бочок, залишився лише великий і теплий намет з мирними повстанцями, які заявили, що стоятимуть до переможного кінця. В українській політиці пожвавилось обговорення ситуації: хто виграв і хто програв в результаті «пакетного» голосування в парламенті.

На Майдані, Хрещатику, Банковій та біля Верховної Ради налічувалося близько 5 тисяч різноманітних наметів, переважно туристичних, народу в них перебувало багато, але серед них чимало було, за висловом керівників, не дуже серйозних, багато було різних груп і їхніх командирів. На початку революційних подій з усього Хрещатика і прилеглих вулиць лави для відпочинку киян та гостей було використано для обнесення наметового містечка, щоб огордитися від нападу прихильників іншої сторони і наїзду машин.

Після другого туру та рішення провести переголосування його результатів відбулися значні організаційні зміни щодо перегрупування всіх революційних сил. Кількість наметів зменшилась у десять разів, невеличкі намети замінено на великі армійські з внутрішнім обігріванням, значно зменшилась і кількість мешканців містечка, кожен з яких мав певний обсяг конкретної роботи, пов'язаної з подальшим переголосуванням. Жителі містечка неохоче переселялися з невеличких наметів у великі, звичка брала своє.

Але поступово все навкруги змінювалось на краще: лави повернули на своє місце, встановлювалась централізація революційного управління, налагоджено харчування, кожен займався справами підготовки до переголосування 26 грудня 2004 року. Завдяки перегрупуванню сил активність Майдану значно зросла, та ще й підвищилась його ефективність. Штаб опозиції розширив діяльність київського Майдану, який трансформувався у більш як тридцять тисяч невеликих майданів в усій країні (за кількістю виборчих дільниць).

Демократична революція пішла на крутий підйом. Український народ повстав проти режиму Л. Кучми. Бій завершився, а конфронтація залишилася, і ще не відомо, чим вона закінчиться. Проти стоять багато потужних видимих, а ще більше невидимих сил.

XIII

ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ВИБОРІВ — III

Вище керівництво демократичної опозиції закликала тих, хто присвятив себе служінню Помаранчевій революції до переможного кінця, їхати у свої регіони і продовжувати роботу на виборчих дільницях. Активісти, старші 27 років, за винятком сту-

дентів, освічені, комунікабельні і, звичайно, ті, які вболівають за свій народ, готувалися виїздити в усі куточки країни. У суботу 11 грудня 2004 року в Києві почали працювати щодня з 9.30 до 24.00 експрес-курси з навчання спостерігачів для роботи на виборчих дільницях. Організатори курсів брали на себе витрати на проїзд, харчування та проживання, курсантам виплачували добо-ві, а також зарплату за час перебування на виборчих дільницях. Люди йшли добровільно, звичайно, дехто вирішив трохи підро-бити, але це були прихильники українського народу.

Всі, хто перебував на Майдані після 8 грудня 2004 року, поділи-лися на дві групи: перша — велика маса громадян, таких, які не ба-жали залишати Майдан, а намагалися продовжувати тиснути на владу до перемоги; друга — це новітні туристи, які приїхали до сто-лиці, щоб побачити все і почути, скориставшись безплатними хар-чами, житлом і проїздом. Більшість учасників Майдану записалися взяти участь у роботі на виборчих дільницях. Розпочалися важкі бу-дні виборчої кампанії, під час якої відбувалися складні процеси протистояння народної опозиції і влади. Влада на чолі з Л. Кучмою вигадує всілякі таємні і відкриті методи протидії, відверто нехтує законами та вимогами народу, щоб не позбутися свого панування і багатств. У владних структурах неперевершеним знавцем цієї спра-ви був соціал-демократ об'єднаний В. Медведчук.

Нарешті 20 грудня 2004 року відбулися довгоочікувані телеві-зійні дебати між Ющенком і Януковичем перед переголосуванням 26 грудня. Дійство було надзвичайно цікавим — Янукович мав ви-гляд примітивного і неповороткого провінціала, який не зміг від-повісти на жодне запитання Ющенка, а наприкінці було помітно, що він просився сісти за стіл переговорів і про щось домовитися. Можна тільки здогадуватися про що, мабуть, про посаду Прем'єра для себе чи конкурента, а це було неприємно дивитися виборцям. Український виборець очікує появи сучасного Миколи Гоголя, він напише про ці дебати таке, що навіть самі учасники реготатимуть з того дійства. Українські провідники вчилися демократії.

На всі конкретні запитання Ющенка колишній Прем'єр Яну-кович відповідав загальними фразами, які зовсім не стосувалися поставленого запитання: на запитання про бюджет і пенсії він відповідав про потребу дозволити голосувати людям вдома; на запитання про протизаконну особисту приватизацію великого під-приємства він відповів, що до Києва з південних областей приї-дуть загони для захисту свого кандидата. Ющенко за своїм інте-лектом виглядав на порядок вище за В. Януковича.

Народ з полегшенням зітхнув, коли побачив, що учасник теледебатів В. Ющенко вистояв і не прийняв пропозицію, про яку постійно натякав його суперник. Водночас за його напруженим станом відчувалося, що це коштувало йому великих зусиль — не піддатися на якусь спокусу. Тому в глядачів тих змагань залишилась якась боязнь: а чи втримається від подібних пропозицій у майбутньому обранець народу?

Дебати між претендентами на посаду президента країни провадилися в Україні вперше не тільки за роки незалежності, але і всю історію країни, а тому таке дійство дивилися всі — від старого до малого. Одна трирічна сільська дівчинка, яка чітко засвоїла пісню «Нас багато, нас не подолати», дивлячись дебати двох дорослих претендентів на пост глави держави, сказала, що «Янукович не ходив до школи, бо не вмів говорити». Лише одне з висловлювань тих, хто говорить своїми вустами істину, увібрало все те, про що писали і показували дорослі: робить помилки в біографічній довідці; ніхто не знайшов школи та інституту, у яких навчався «професор»; не досліджено, як він писав кандидатську і докторську дисертації.

До речі, не треба забувати відомого факту з преси і реального стану, що за 1991—2004 роки в Україні створився величезний науковий смітник, який не владі, а народові ще доведеться розчищати, виявляти куплені, виміняні й адміністративно присвоєні наукові ступені та різноманітні звання. Саме Помаранчева революція висвітлила потаємні місця, де смердить тухлим, але ще не настав час сушити ті місця.

Кияни послідовно не підтримували кандидата від влади, і цьому є чимало прикладів. Прибічники провладного кандидата привозили людей з Донеччини й інших східних регіонів до Києва в період Помаранчевої революції; вони були недоглянуті, холодні і голодні; на запитання про їхні найближчі дії вони просто не знали, що відповісти. Кияни їх годували, тепло ставилися, і гості переходили до опозиції. Команда В. Януковича розставляла намети за кандидата від влади, але вони швиденько зникали, бо ті, хто приїхав, просто втікали.

У Києві на площі Слави 24 грудня 2004 року встановили сцену, і з неї востаннє виступив у вечірній час В. Янукович. Зібралось чимало людей, претендент мавпував помаранчевих і закликав присутніх бути на площі до переможного кінця, не залишити сцени і продовжувати виступати. Однак тільки-но претендент закінчив свій виступ і пішов, люди також почали швиденько розходитися, а концерт слухало не більше сотні людей. Наступного дня вранці жодного сліду від збіговиська не залишилося, зникла сцена, не було ніяких людей, площа Слави була порожньою. Усе це свідчило про те, що люди

прийшли на зустріч з претендентом не зі своєї волі, їх зобов'язали або дали гроші, а тому, послухавши виступ як основну подію, заради якої їх туди привели, швиденько розійшлися. Це зайвий раз підтверджувало, що народ, який приїздив з Донеччини і Луганщини, мав такий самий намір миттєво зникнути з Києва.

Після рішення Верховної Ради і Верховного Суду про переголосування другого туру виборів, призначене на 26 грудня 2004 року, та зміну ЦВК, а особливо її керівництва, відбувалися суттєві зовнішні зміни в організації виборів. До будівлі, у якій розміщується ЦВК, знову повернувся спокій, прибрали огорожу, немає органів правопорядку на всій території, зникла підозріла техніка для охорони штабу фальсифікаторів у кінотеатрі «Зоряний».

Перед днем переголосування 26 грудня 2004 року навколо ЦВК ніякої охорони, волевиявлення народу відбувалося тихо і мирно. Якщо в першому турі охорона ЦВК була, але не дуже сильна, то в другому турі чомусь цю організацію охороняли так, що були два залізні паркани, спеціальні автомобілі з водою і піском, величезна кількість спецназівців, працівників міліції, служби безпеки із собаками і кулеметами. Тож, навіть неозброєним оком можна було побачити, що влада має намір зробити щось таке, унаслідок чого після другого туру голосування доведеться оборонятися. Так воно й вийшло.

На період переголосування кандидат від влади замінив усіх своїх основних представників у виборчій кампанії і призначив невідомих, невизначених та скандальних особистостей: Н. Шуфрича — представником у ЦВК і Т. Чорновіла — керівником виборчого штабу. Адже тільки такі хлопці, володіючи певним менталітетом, могли включити до оскарження дій у ЦВК як аргумент визнання неправомірними результатів виборів на користь В. Ющенко те, що під час переголосування в окремих округах із машин, які проїздили біля виборчої дільниці, лунав Гімн України. Саме вони затягували визнання В. Ющенко главою держави, даючи можливість Кучмі і Януковичу забрати незаbrane майно та замести сліди: сховати кінці у воду; вивезти кошти за кордон; заднім числом оформити приватизацію; штампувати укази про кадрові призначення і незаслужені нагороди; знищити інформацію про зловживання.

Зі скрипом В. Янукович заявив, що подає у відставку, але Л. Кучма підписав відповідний документ лише через кілька днів. Підраховують голоси виборців під час переголосування, яке відбулося 26 грудня 2004 року. Кандидат від влади та керівник його штабу і представник у ЦВК зятято не бажають визнати свою поразку, а тому все затягують. Центральна виборча комісія не поспішає, бо слід дотримуватися норм закону, щоб не дати команді, яка отримала

поразку, знайти якісь недоліки: вивчає документи, підраховує голо- си, розглядає скарги представників провладного кандидата і відхи- ляє їх. Щоб не потрапити в розставлені владою тенета, нова ЦВК все ретельно перевіряє, дає можливість переможеним скористатися своїм правом переможеного звернутися до судової влади.

Розглянувши необґрунтовані скарги переможеного у виборах, ЦВК тільки в останній день визначеного законом строку підрахунку голосів оголосила результати переголосування — за В. Ющенко 51,99 %, або 15 115 712 виборців, за В. Януковича 44,2 %, або 12 848 528 виборців. Як видно, досить суттєва різниця між кіль- кістю голосів за двох кандидатів, вона становила майже 8 % при 2 % на виборах Президента США. У США переможений потиснув руку переможцю, і 20 січня 2005 року відбулася інавгурація. В Україні знову ж на вимогу переможеної сторони Верховний Суд забороняє публікувати результати переголосування до при- йняття ним остаточного судового рішення.

Верховний Суд розглядає скарги штабу Януковича на дії ЦВК і відхиляє їх, зокрема не прийняв до розгляду багато касет, де за- фіксовано, на думку позивачів, недоліки проведення переголосу- вання. Не треба недооцінювати мертвої хватки В. Януковича, це не ті два хлопці, Шуфрич і Чорновіл, призначені очолити його офіційний штаб на останній бій переголосування, бо вони тільки ширма, щоб шуміти з піною на губах.

Переможений кандидат задовго до переголосування на засі- данні Ради національної безпеки в санаторії «Пуща-Водиця» зро- бив таку заяву: «Я особисто не сприйму результатів виборів Прези- дента України до того часу, доки усіма передбаченими Конститу- цією України засобами і процедурами не буде доведено мені і українському народові правдивість і легітимність цих результатів».

Нечувана фальсифікація виборів глави Української держави підтвердила, що влада Л. Кучми і її «єдиний кандидат» В. Яну- кович на ділі своїми намаганнями монополізувати і «прихватузу- вати» державну владу знехтували волевиявленням українського народу. У помаранчеві революційні дні народ їм цього не дозволив. Проте не слід нехтувати потужні сили різних бізнесово-олігархіч- них кланів. Цьому народ знову не вперше стане очевидцем, коли 2006 року розпочнеться надзвичайно гостра і жорстока боротьба за законодавчу і виконавчу владу.

Така боротьба неминуча, бо «кучмізм» буде прагнути реван- шу. Щодо таких очікувань нова демократична влада не повинна мати ілюзій. Згадаймо недалеко українське минуле, коли деякі

члени сучасної нової влади, наперекір волі народу, дали можливість Л. Кучми втриматися в президентському кріслі.

XIV ПОВТОРНИЙ ІСПИТ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Народний кандидат переміг ще в першому турі, а наступні тури лише підтверджували його статус, але стара влада Л. Кучми не здавалася, навіть після першого і повторного голосування другого туру. Представники провладного кандидата, використовуючи досвід недавньої судової боротьби опозиції проти фальсифікації результатів голосування другого туру виборів, підготували безліч звинувачень, надуманих і непідтверджених. Їх швиденько подали до Верховного Суду на оскарження процесу переголосування. Розгляд Верховним Судом скарги переможеного кандидата В. Януковича було призначено на 17 січня 2005 року для прийняття кінцевого правового рішення.

У понеділок 17 січня 2005 року Верховний Суд під головуванням Анатолія Яреми розпочав розгляд скарги В. Януковича на ЦВК. Як і попередній, судовий розгляд державно-правового дійства транслювали більшість телевізійних каналів країни. Саме цього дня українська судова влада складала екзамен не стільки перед своїм народом, як перед світовою, особливо європейською, спільнотою, оскільки адвокатами кандидата, який потерпів поразку, були представники відомих європейських фірм зі Швейцарії. Слава Богу, що наші судді витримали екзамен найкращим чином і не схибили перед найнятими старою владою відомими адвокатськими фірмами. Ставало зрозумілим, що українські правові фірми та їхні експерти аж ніяк не поступаються європейським. Телебачення дозволило світові спостерігати дійство історичного значення.

У вівторок 18 січня 2005 року тривало засідання Верховного Суду України з розгляду скарги до ЦВК представників претендента В. Януковича. Складалося враження, що заяву й обґрунтування до неї списано з документів про фальсифікацію другого туру голосування 21 листопада 2004 року, поданих представниками від опозиції, і цей же суд їх розглядав, задовольнивши прохання В. Ющенка як позивача. Представники провладного кандидата В. Януковича вважали, що і вони виграють справу, оскаржуючи рішення ЦВК про перемогу Ющенка. Особливий акцент робили майже на всі ті фальсифікації, які були 21 листопада 2004 року. Намагалися

говорити про можливі входження в комп'ютерну систему підрахунків голосів, що не всі інваліди змогли проголосувати, не вистачало бюлетенів і багато іншого. Єдине, чого не було у позивачів, так це конкретних доказів і аргументів. Мабуть, зі шкільної парти навчалися списувати у сусіда і продовжують мавпувати в дорослому віці.

Брак аргументів та намагання затягувати судовий процес спонукали позивачів від влади вимагати заміни спочатку Голови Верховного Суду А. Яреми, який бездоганно провадив судовий процес. Коли колегія суддів Верховного Суду не прийняла цю вимогу, позивачі висловили недовіру всій судовій колегії, яка брала участь у судовому процесі. Після наради в дорадчій кімнаті вимогу позивача не було задоволено, а зі своєї сторони судова колегія внесла пропозицію надати кожній із трьох сторін час у півтори години для викладу своїх вимог: стороні позивача, тобто владі і зацікавленій стороні, опозиції і Центральній виборчій комісії.

Першими виступали представники позивача, тобто В. Януковича, вони використали весь свій час, виступило шість представників, доводячи уже відоме або висловлюючи якісь припущення. Судді і присутні з боку зацікавленої сторони, та також представники ЦВК терпляче слухали байки Н. Шуфрича і його команди, але їхній рівень був дуже низький як щодо фактажу і доказів, так і щодо юридичної освіти. Особливо згуртованою командою були відносно молоді представники ЦВК на чолі з заступником голови ЦВК М. Ставнійчук, які достойно провели виборчу кампанію 26 грудня і кваліфіковано захищали свої дії на судовому процесі. Добре і кваліфіковано поводитися представники зацікавленої сторони на чолі з М. Катеринчуком, було видно, що вони поводити себе як переможці, а тому не витрачали багато часу на запитання та відповіді, не нервували, толерантно ставилися до переможених.

Засідання Верховного Суду України тривало і 19 січня 2005 року, на ньому першими доповідали представники ЦВК, виступили чотири співдоповідачі, які навіть не використали відведений їм час. Вони доводили безпідставність звинувачень у бездіяльності ЦВК і просили суд залишити скаргу без задоволення. За ними висловлювали свої думки інші представники зацікавленої сторони, які також не використали відведений їм час і вимагали не задовольняти скаргу позивача.

Цього дня заслухали свідків — членів оновленої ЦВК, які підписали протокол про результати переголосування, але із застереженнями, і полягали вони в тому, що, мовляв, деякі інваліди не мали змоги проголосувати в домашніх умовах. Один із цих свідків не з'явився, пославшись на хворобу.

Отже, заслухали тільки одного зі свідків — представників ЦВК. Що це за член ЦВК, який, і підписуючи протокол про результати підрахунку голосів, довгенько пояснював свої застереження щодо обмеження голосування в домашніх умовах? Це представник комуністів, які його туди направили для виголошення своїх же гасел, але основне це те, що він же житель Луганська, навіть колишній народний депутат від цієї області. Він нічого поганого не доказував проти своїх колег із комісії підрахунків голосів, навіть говорив, що ЦВК зробила неможливе в такий стислий строк і добре провела вибори, але було видно, що його направили комуністи, а також земляк-претендент, який програв вибори.

Далі судді розглядали матеріали позивача, вміщені в шістсот двадцять один том. Кожному судді було доручено ознайомитися з певною частиною томів і висловити свої думки в залі засідання, що було зроблено, і після цього оголосили перерву. Всі з напруженою очікували: як ті, хто був присутній у залі, так і весь український народ, кожного цікавило, з яким результатом закінчиться день 19 січня 2005 року.

Напруга була великою, адже Верховний Суд ще раніше прийняв рішення про заборону друкувати повідомлення про рішення ЦВК стосовно результатів виборів, строк якої закінчувався саме цього дня, якщо не буде прийнято іншого рішення. Коли ж до кінця робочого дня іншого рішення суд не винесе, то уже 20 січня народ мав змогу побачити в пресі рішення ЦВК про закінчення виборчого процесу й обрання нового, третього Президента України.

У залі Верховного Суду йшла жвава дискусія між представниками опозиції і влади: після перерви представник позивача зачитав клопотання не друкувати матеріали про результати виборів до того часу, доки йде судовий розгляд питання. У свою чергу, зацікавлена сторона і представники ЦВК виступили категорично проти, нагадавши, що згідно із Законом і рішенням суду строк заборони друкувати матеріали діє п'ять днів і закінчується о 24 годині 19 січня 2005 року, що змусило суд іти радитися в спеціально відведену дорадчу кімнату.

Після наради було повідомлено, що своє ставлення до перенесення строку оприлюднення результатів виборів суд вирішив висловити після розгляду справи за суттю. Відповідно до встановленої процедури розпочалось обговорення великої кількості томів справи, у яких представники влади подали матеріали доказів. Цікавим було те, як з'ясувалося в процесі судового розгляду, що всі ці докази не мали ніякої цінності: переважна більшість матеріалів являли собою ніким не засвідчені копії; значну частину скарг виборців було написано тією самою рукою, але на різні прізвища і

також у вигляді копій; щоб створити велике враження про велику кількість документів, той самий документ вміщували в кількох томах; як юридичні докази використовували вирізки з газет та роздруковані матеріали повідомлень з Інтернету; більшість матеріалів стосувалося тих проблем, які Верховний Суд чи ЦВК уже розглядали і щодо яких уже було прийнято рішення.

Зайвий раз ставало зрозумілим, що позивачі затягували час, але чому, то цього, мабуть, ніхто не знав, навіть нові головні дійові особи — керівник виборчого штабу позивача і його представник у ЦВК. Були підстави думати, що про основну мету затягування судового розгляду справи з боку влади знали лише двоє — Президент, що перебував на владному олімпі останні години, і його Глава Уряду як кандидат від влади.

Пізно ввечері 19 січня все ще тривало засідання Верховного Суду, його рішення за нетерпінням очікувала вся Україна та зарубіжні країни. І ось близько 19 години Верховний Суд України відхилив клопотання позивача і дозволив друкувати матеріали ЦВК від 10 січня про перемогу В. Ющенка. Величезний марафон президентських виборів закінчився в ніч з 19 на 20 січня, коли Голова судової палати Верховного Суду України Анатолій Ярема виголосив ухвалу про незадоволення позову В. Януковича щодо неправомірних дій ЦВК.

Засідання Верховного Суду тривало і вночі до повного розгляду всіх питань скарги і винесення кінцевого вердикту. Газети «Урядовий кур'єр» та «Голос України» з опублікованими матеріалами Центровборчкому про обрання третього Президента України о 2-й годині ночі 20 січня доставили до Верховного Суду і роздавали присутнім на засіданні.

Новий Президент України і його оточення висловили бажання, щоб прийняття присяги відбулося в день злуки українського народу, тобто 22 січня 2005 року, хоча часу, щоб запросити представників іноземних держав прибути на інавгурацію, залишалося дуже мало, а тому дату змінили: присягу складатиме новий Глава Держави 23 січня 2005 року.

XV

ЗНАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ НЕ ЗАВАДИТЬ

Майдан Незалежності впродовж двох місяців (22 листопада 2004 року — 22 січня 2005 року) був пульсом української

державності, виявом устремлінь українців до самоуправління, твердої витримки і національної толерантності, а головне, була продемонстрована світові і самим собі глибинна народна єдність. Наперекір недоброзичливим твердженням про недостатню згуртованість саме українці продемонстрували яскраво виражену єдність помислів і згуртованість. Чи це не нове народження якісних рис українського народу, чи, може, вони тільки дрімали і в певних умовах виявляються для захисту своєї свободи?

На відміну від багатьох націй, українці постійно боролися, і якщо подивитися на їхню історію, то це суцільна боротьба народу і провідників нації, гетьманів, кошових отаманів Запорозької Січі, народних месників. Народи, які живуть у спокої та ілюзіях свого благополуччя, несподівано гинуть, бо їхня загибель підкрадається стиха, а коли катастрофа настає, то народ виявляється не готовим до випробувань, і — кінець. Українська нація боролась, гартувала свою волю до боротьби, у яку вірила, що вона настане. Довгенько народ мовчав, але все його єство кипіло до пори і певного часу:

У нас воля виростала,
Дніпром умивалась...³⁹

У світовій історії безліч таких прикладів, але найсвіжіший — розвал СРСР, адже ніхто не думав і не гадав, що величезна і грізна імперія доживає останні години, але все сталося миттєво 1991 року, що навіть безпосередні учасники, причетні до цієї події, не зрозуміли, що відбулося. В українського народу впродовж усіх літ боротьби була національна ідея — здобути незалежність від сусідів, зберегти свою історію, мову чудову, культуру, самобутність, адже все це було під загрозою знищення. Боротьба простежувалася в усьому — у військових діях, народних рухах, гетьманських непокорах, державних актах, мистецтві, культурі, науці, літературі, мові, побуті, традиціях. Завжди, коли тільки випадала нагода, народ і його провідники розпочинали боротьбу за незалежність, за волю і власну гідність.

Національна ідея, яка об'єднувала, об'єднує і кінець кінцем об'єднає в майбутньому українське людство, — незалежність і свобода. Саме за ці фундаментальні основи української нації боролися її славні сини: І. Гонта, М. Залізняк, У. Кармелюк — за національну свободу проти поневолювачів сусідніх держав; Б. Хмельницький, якого росіяни занадто вихваляють, та І. Мазепа, якого, нав-

³⁹ Шевченко Т. Кобзар. — К.: Дніпро, 1971. — С. 246.

паки, проклинають до цього часу, — вони шукали шлях до української незалежності і волі; дальші гетьмани України й отамани Запорозької Січі постійно виявляли устремління до незалежності Української держави, за що гинули в російських тюрмах.

Проте навіть після здобуття Україною незалежності 1991 року і демонстрації підтримки цієї незалежності в буремні дні Помаранчевої революції 2004—2005 років деякі «Союзи» виявляють незнання історії. У школі за таке ставлять двійку. Керівники цих організацій намагаються проникнути в різні шпарини української історії під гаслом утримання чи відновлення для України становища меншого брата. Якесь партія «Союз», очолювана керівником державної установи, посилає своїх емісарів до Суботова і обіцяє виділити кошти для реставрації церкви на ознаменування того, що Б. Хмельницький був палким прихильником близьких стосунків з Росією, а це саме те, за що ратує ця організація.

Це гроші і наміри від лукавого, бо якраз за те, що Б. Хмельницький схаменувся і відмовився від вчиненого в Переяславі 1654 року, Російська імперія та її наступник Радянський Союз робили багато, щоб знищити все, що стосується імені великого гетьмана: він поплатився життям; його прах викрали і невідомо, де він; родинний маєток гетьмана разом з церквою зруйновано; гетьманську столицю Чигирин перетворено в занедбане, нікому невідоме містечко без промисловості і шляхів сполучення.

Україна була закута в кайдани, і просвіту не було. Майже через двісті років український пророк Т. Шевченко, дивлячись на погибель свого колись тихого і милого краю, з докором звертався до гетьмана за його прорахунок:

...Ой Богдане,
Нерозумний сину!

Останній гетьман України К. Розумовський намагався хоча б трохи вибороти самостійності для Української держави, і це стало причиною ліквідації українського гетьманства; українські козаки постійно боролися з російськими царями за свободу і незалежність, за що цариця Катерина II взагалі ліквідувала Запорозьку Січ; видатний син українського народу Тарас Шевченко писав твори на захист поневоленої України, і за це його гноїли на солдатській службі; письменник українського походження з роду Розумовських Олексій Толстой оспівував вільності Київської Русі і Великого Новгороду, за що звідусіль відчував недоброзичливість; відомий політичний керівник часів радянської імперії П. Шелест

тільки за книгу «Україна наша Радянська», де проглядалися лише спогади про українську історію і свободу, був звільнений з усіх постів державного управління і направлений працювати в слабеньке КБ підмосковного заводу.

Нова влада не може забувати й інші приклади важкої української історії і долі народу. Адже народ бачить, що з перших днів після закінчення перебування народу на майдані Незалежності між основними учасниками революційних подій розпочалася гризня — боротьба за посади, сфери впливу, за місце поближче до президента. Водночас справи в державі вирішують не найкращим чином, допускають постійні недоречності, спостерігається неузгодженість дій на всіх ділянках державної влади. Що з цього в кінцевому підсумку виходить, показує нам наша рідна історія: від того народ завжди перебуває в ярмі, а національні провідники — в тюрмі або гинуть.

Київські князі й українські гетьмани душили один одного, і Україна на 350 років потрапила під ярмо північного сусіда. Адже і сам І. Мазепа виступав проти тих, хто не підтримував Петра І. Перший Президент України М. Грушевський не знайшов спільної мови зі своїми сподвижниками, і країна втратила самостійність на цілих 70 років.

У середині ХХ століття теоретик, ідеолог і керівник УПА С. Бандера та лідер ОУН Лев Ребет зі Львівщини так і не знайшли між собою спільної основи співпраці. У післявоєнний період вони дотримувалися протилежних думок щодо шляхів розвитку відносин з українською еміграцією в майбутньому. Ці розбіжності використали органи КДБ і підготували вбивцю українського походження.

У результаті українців вбивали руками українців. Українські герої Л. Ребет — з Львівщини, С. Бандера — з Івано-Франківщини, їх вбивця Б. Старшинський — земляк із Львівщини. Вони пройшли через війну, тортури, гестапо, нищення червоної армії і радянських репресивних органів, але в мирний час не знайшли спільної мови, і їх обох вбили радянські репресивні органи: Л. Ребета — 1957-го, а С. Бандеру — 1959 року.

Новітня історія свідчить, що Л. Лук'яненко, С. Хмара, В. Чорновіл, брати Горені довгі роки поневірялись по тюрмах за те, що боролись за вільну Україну у важкі радянські часи. Коли ж Україна стала незалежною, то вони розбрелися по різних партіях,

які хочуть незалежності, але у власному розумінні і по-
одинокі гинуть. Де згуртованість і єднання?

Борців за незалежність не допустили до влади, яку прибра-
ли до рук колишні комуністи, що також між собою чубляться.
Прем'єр В. Пустовойтенко мовби зробив донос на колишнього
Прем'єра Лазаренка, який подав до суду позов за наклеп.
Президент Л. Кучма зовсім не ладнає зі спікером парламенту
О. Морозом, із прем'єрами П. Лазаренком та Є. Марчуком.
Всі прем'єри не ладнають із парламентарями, які не прийма-
ють належних законів, потрібних для суспільства. Створено
величезну кількість партій, кожна з яких намагається само-
стійно урядувати. Чи й надалі таке буде?

Пророче звучать слова Тараса у його посланні з минуло-
го — «І мертвим, і живим, і ненарожденним...»:

Доборолась Україна
До самого краю.
Гірше ляха свої діти
Її розпинають.

Така відцентрова сила в нашому менталітеті, сформова-
ному під дією вливання крові європейців і азіатів за часів
Російської імперії. Європейці — демократи, волелюбні лю-
ди, азіати ж дотримуються дисципліни, підпорядкованості
одному лідеру, начальнику, і як той скаже, так має бути.
Отже, у суспільстві діють дві протилежні відцентрові сили.
Одна частина людей, у яких більше генів свободи, готова
самостійно приймати рішення і відповідати за свої справи,
своє майбутнє. Інша частина готова очікувати лідера,
начальника, партії, щоб виконувати вказівки.

Ба більше, у багатьох людей уживаються ті і ті гени, а
тому поведінка кожного індивідуума кожної миті не визна-
чена. Не дивина, що українці добре ставляться один до од-
ного, але часто не ладнають з різних причин. Це значний
контраст з іншими, так званими «чистими» націями. Все це
постійно впливає на поведінку як кожної людини, так і всієї
нації, суспільство не визначено і кожна людина не визначе-
на, а тому для такої нації складно придумати не тільки тео-
рію розвитку, але й національну ідею. Мабуть, це плата за
розміщення території України на межі між Європою і
Азією, якою українці дуже пишаються.

Це лише фрагменти великої боротьби українського народу за свою свободу. До всіх гнобителів українського народу звертався і попереджав національний пророк Т. Шевченко:

Схаменіться! будьте люди,
Бо лихо вам буде.
Розкуються незабаром
Заковані люде,
Настане суд, заговорять
І Дніпро, і гори!⁴⁰

Не тільки ці думки, але і багато інших дають підстави заявити, що Помаранчева революція громадянської непокори всього народу була підготовлена попередніми поколіннями, які зазнали величезних страждань заради подій початку ХХІ століття.

Перебування в складі Російської імперії з 1654 року призвело до суцільного витіснення у свідомості українців таких понять, як самостійність, національна єдність, національна ідентичність. Мабуть, це одна з основних причин того, що впродовж буремних 1917—1920 років в Україні не проповідували і не сприймали не тільки ідеї М. Міхновського про самостійність і національне самовизначення, але навіть не згадували бажання останнього Гетьмана України К. Розумовського про одержання автономно-федерального устрою, якого він випрошував у російській імператриці, та запропонованого новими, хоча й нерішучими, провідниками української державності М. Грушевським і В. Винниченком.

Народ не був підготовлений сприйняти поняття реальної незалежності. Знову, як Б. Хмельницький намагався шукати виходу після підписання Переяславської угоди, коли невдовзі зрозумів, що його ошукали, В. Винниченко також після загравання з більшовиками, побачивши, що одержати Україні будь-яку автономію не вдасться, закликав Центральну Раду, але тільки в ІV Універсалі, до самостійності. Проте, як і за часів Б. Хмельницького, все було даремно, запізнилися, а тому росіяни завжди тримали українців у ярмі.

Для того щоб народ був підготовлений до сприйняття ідей Помаранчевої революції, потрібно було багато жертв. Щоб у свідомості мас відновилося сприйняття поняття незалежності, як об'єктивної сутності, українському народові належало пройти неймовірні випробування впродовж ХХ століття: простий людина зазнав громадянської війни і голодоморів; усі верстви населення перенесли небачені репресії комуністичного режиму; герої УПА віддавали своє життя в гор-

⁴⁰ Шевченко Т. Кобзар. — К.: Дніпро, 1971. — С. 244.

нили нерівної боротьби 40—50-х років; інтелігенція здійснила акцію визвольного руху 60-х років. Ось таких жертв зазнав український народ, щоб відбулася Помаранчева революція, яка здивувала світ.

У часи громадянської непокори було чимало прикладів волевиявлення українського народу, коли проривався дух козацької вольниці під гаслом «Так далі жити не можна»: Висунська республіка — з'явилась на Миколаївщині перед початком перевороту в Росії 1917 року; Гуляйполе — дивовижний феномен світової історії періоду громадянської війни; Помаранчева революція — з майдану Незалежності Києва на початку ХХІ століття поширилась на всю Україну.

Пам'ятаймо свою історію, як творили самоорганізацію наші предки. Запорозькі козаки, постійно перебуваючи під протекцією спочатку польського, потім російського урядів і частково кримського хана, в усі часи мали власну управлінську структуру, яку щороку переглядали і, якщо треба, змінювали. Страждали козаки, що завжди комусь служили, і постійно відповідали своїм кривдникам непокорою, але кайдани нагадували про неволю:

Так от як кров свою лили
Батьки за Москву і Варшаву,
І вам, синам, передали
Свої кайдани, свою славу!⁴¹

Козаки служили іншим народам і державам, але не втрачали своїх національних коренів, життєвих звичаїв. Щороку на Новий рік козаки збиралися на Січі і до всього товариства звертався кошовий отаман: «Паны молодцы! У нас сегодня Новый год; не желаете ли вы, по старому обычаю, переменить свою старшину и вместо нее выбрать новую?» Якщо товариство було задоволене своєю старшиною і від громади козаків не лунали слова недовіри, то товариство схвально відповідало: «Вы — добрые паны, пануйте еще над нами!» Після цього вирішувалися різноманітні економічні, соціальні, судові і військові проблеми. Враховуючи нерівномірні природні багатства запорозьких угідь, козаки щороку жеребкуванням розділяли між собою користування ріками, озерами, лісами, місцями полювання на звірину, рибної ловлі, і що кому траплялося, тим кожен був задоволений, а через рік все знову змінювалося.

Проте в разі незадоволення старшиною чи кошовим вигукували: «Покинь, скурвий сину, свое кошев'е, бо ти вже козацького хліба наївся! Иди собі геть, негідний сину, ти для нас неспособен! Положи свою булаву, положи!..» Вся старшина добре усвідомлювала, що її обирають на рік і щороку треба давати звіт всій козаць-

⁴¹ Шевченко Т. Кобзар. — К.: Дніпро, 1971. — С. 246.

кій громаді, а тому вона рідко допускала якісь прорахунки без відома всіх козаків, але коли все-таки траплялись провини з боку кошового чи інших старшин, «...то она казнилась за то смертю»⁴².

Наведені гасла і розмови зі своїми провідниками були не тільки за часів козаччини, коли український народ обирав свого кошового отамана, якого можна прирівняти до сучасного Президента країни, якого також обирали хоча і під гаслами ХХІ століття, але вони були співзвучними з минувиною. До старшини, тобто державних діячів, які зневажили довірою народу, і головного старшини — Президента лунало на майдані Незалежності 2004 року напрочуд схоже з часів Січі: «Банду — геть!», «Кучму геть!», «Дармоїди», «Кучма і Янукович — нари будуть поруч», «Кисельова — на кисіль», «Ні — союзу Чека і Зека», «Курица — не птица, Москва нам — не столица». Зв'язок поколінь простежується чітко та однозначно. Хай сучасна старшина не забуває свого становища, адже старшина часів Запорозької Січі йшла на зібрання козаків без шапок і «...наче на судне місто».

Організаційні формування українців свідчать, що всі попередні виступи закінчувалися не народженням чогось нового в державотворенні, організації новітнього суспільного життя, як цього вимагає теорія революційних змін, а поразкою з великими втратами, зокрема й надії. Народний ентузіазм у минулому перетворювався на благодотворний порив, але постійно ставалося так, що вивільнену при цьому енергію народного руху використовували не для блага народу, а для інших сил, здебільшого підпорядкованим сусіднім державам. Українці споконвіку були романтиками, але свій розум і практичні дії спрямовували не в національне русло, а на благо своїх гнобителів.

З часів Б. Хмельницького минуло три з половиною століття, але в нашій славній Україні ніщо не змінилося. На початку ХХІ століття, як і в ті далекі часи, землю розікрали й тихо розпродають, люди їдуть на чужину гроші заробляти, росіяни риють Тузлу, щоб нам дошкулити. Чи не про сучасну ситуацію ще в далекі часи писав Т. Шевченко:

Степи мої запродані
Жидові, німоті,
Сини мої на чужині,
На чужій роботі.

⁴² Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків: У 3 т. — Т. 1. — К.: Наук. думка, 1990. — С. 166.

.....
І могили мої милі
Москаль розриває...⁴³

Упродовж усього періоду вияву непокори в суспільстві відчувається напруга, народ втратив будь-яку довіру до влади і перебував у напрузі та очікуванні. Ще до закінчення судового розгляду та винесення остаточного рішення щодо результатів виборів не менша напруга відчувалася і в стані опозиції. Виявились елементи розбалансованості дій, коли десь числа 14—15 січня В. Ющенко від імені «Нашої України» підписав відозву до мешканців наметового містечка звільнити від наметів Хрещатик, а також знести намети в Маріїнському парку перед Кабінетом Міністрів. Проте мешканці наметових містечок заявили, що будуть очікувати інавгурації Президента, і в неділю ввечері 16 січня, тобто в переддень розгляду справ у Верховному Суді намети залишалися на Хрещатику та перед урядовим будинком.

Здавалося, що ситуація виходить з-під контролю керівництва помаранчевої непокори. Найбільш авторитетна серед народу Ю. Тимошенко підтримала дії мешканців наметового містечка, заявивши, що вони відстоювали революцію в найбільш тривожні години революційних подій і мають право самостійно вирішувати і планувати свої дії. Представники фракції БЮТ проводять багатотисячні мітинги в областях західного регіону з вимогою призначення Ю. Тимошенко главою уряду. Сама ж Ю. Тимошенко на прес-конференціях заявила про потребу дотримання підписаної перед початком виборчої кампанії угоди, де зафіксовано домовленість надати їй посаду Прем'єра в разі перемоги В. Ющенка.

Цим скористався лідер соціалістів О. Мороз і також вимагав дотриматися угод про надання урядових посад для представників Соціалістичної партії. Після відмінної поведінки народу на майданах країни його революційні лідери виявили приховані риси давно минулих літ періоду гетьманщини, коли кожен хотів триматися за булаву.

Відчувається якась напруга з визначенням глави уряду, мабуть, не всі учасники коаліції задоволені своїм представництвом, що зразу ж відчули «дружні» сусіди. Московські канали 15—16 січня зі зловтіхою показували багатотисячні мітинги у Львові та інших областях, які проводила фракція Ю. Тимошенко на її підтримку на посаду Прем'єра, телеканал повідомив, що вже тиждень Ю. Тимошенко не спілкується з В. Ющенком. Складалася ситуа-

⁴³ Шевченко Т. Кобзар. — К.: Дніпро, 1971. — С. 166.

ція, яка завжди притаманна українцям, коли за справу береться народ, то все зрозуміло і відбувається згідно з його вимогами, а коли справа переходить до старшини, то чуби летять і ніколи вони не можуть поділити влади, що стало постійною на- смішкою навіть у світі: «де два українці, там три гетьмани».

Подібне може бути продемонстроване після так вдало проведе- ної Помаранчевої революції, яка здивувала світ, і він нею продов- жує захоплюватись, методи якої перекинулися в інші країни. На- род молився і сподівався, що цього разу Бог не допустить посмі- ховиська і зглянеться на українських провідників нації, бо їм може це так не минеться, як бувало і за часів Запорозької Січі. Як пока- зали подальші події, приказка цього разу не справдилася, лідери Помаранчевої революції порозумілися, всі одержали переважно ті пости, про які домовлялися перед початком виборчої кампанії: Прем'єром стала Ю. Тимошенко, Державним секретарем — О. Зін- ченко, державні посади одержали П. Порошенко і А. Кінах.

Партія соціаліста О. Мороза зайняла багато важливих мініс- терських постів, а отже соціалісти ввійшли в урядову коаліцію. Вибіркове опитування засвідчило, що більшість призначень на- род підтримував, тобто нова влада прислуховується до його волі. Однак історія ще покаже, як підуть справи нової влади, народ має на неї надію й очікує повернення великого кредиту довіри.

Народ на майданах України проголошував світлі ідеї, линув у думках до реальної незалежності і сподівався, що до влади мають прийти не ті, хто хоче ще більше поповнити свій мішок, а люди з чистою совістю, які свою долю пов'язали з долею народу. Не все так сталося після приходу нової влади, а тому повсюдно чути людський гомін і запитання, запитання...

Народ хоче зрозуміти різницю між купівлею багатою людиною депутатського мандата, високодохідного підприємства чи ще чогось приємного та отриманням високої посади у владній структурі за фі- нансову підтримку опозиції, яка боролася проти старої влади. Звиду- сіль чути, що різниці ніякої, а тому народ як боровся, так і буде боро- тися проти спроб все купити, аж до повного очищення. Адже відомо, що істинні борці за свободу України і свободу її народу завжди не мали грошей, а тому до влади приходять невідомі люди, яким віддава- ти владу ризиковано. Великі народні сподівання мають справдитися.

XVI ВАЖКА ПЕРЕМОГА ДЕМОКРАТІЇ

Виборча кампанія глави Української держави розпочалася на початку липня 2004 року, коли на Співочому полі в Києві перед величезною кількістю народу В. Ющенко заявив: «Я йду в Президенти», і закінчилася через 202 дні 20 січня 2005 року. Помаранчева революція, наметове містечко і півмільйонні мітинги на майдані Незалежності в Києві вразили світ, нагадали європейцям про українців, пробудили росіян та інші народи колишньої радянської імперії.

У боротьбі за свободу український народ одержав перемогу, довівши сусідам і всьому світові, що він не лякливий народ і вартий своєї цілісності на землі, який терпляче і гідно впродовж століть готувався до борні і нарешті довів світові свою спроможність перемагати в боротьбі за існування на землі. Помаранчева революція показала характер конкретної людини, цілої нації з її звичаями, вдачею, релігією порівняно з іншими народами, їх зв'язок і відмінності. Треба враховувати, що нерівність природних якостей, талантів і духовної енергії створює значно більше відмінностей, ніж нерівність у сфері соціально-економічних і громадянських відмінностей.

Події в Україні вписалися в канву центральних міжнародних подій, що можна простежити хоча б на прикладі кількох днів початку нового року, зокрема 17—19 січня 2005 року: Верховний Суд України розглядає з участю швейцарських адвокатів безпідставні звинувачення ЦВК щодо її бездіяльності під час переголосування 26 грудня 2004 року; всі міжнародні спостерігачі, а їх було понад 13 тисяч, визнали проведення виборів за допомогою переголосування 26 грудня

1. найдемократичнішими з усіх країн колишнього Союзу; Верховна Рада України обговорює проблему призупинення розкрадання національного багатства старою владою, використовуючи для цього останні можливості колишнього президента видавати таємні розпорядження; у США сенат розглядає питання призначення на посаду Держсекретаря Кондолізи Райс, яка у своїй промові попросила скасувати щодо України дію закону Веніка, який застосували до неї ще 1974 року за часів перебування в складі СРСР, коли імперія Союзу чинила перешкоди для еміграції євреїв.

Два тури голосування і одне переголосування в 2004—2005 роках показали, що народ підтримував опозицію добровільно, за велінням серця, свого оновленого духу свободи. Влада ж завжди застосовувала адміністративний вплив на людей, які начебто підтримували її. Справді, чимало людей голосували за кандидата від влади, але це не означало, що кожен із тих людей голосував за Януковича, бо він був не тією людиною, до якої можна ставитися з теплотою та довірою. Народ голосував за політику провладного ка-

ндидата, спрямовану на тісний зв'язок з Росією та протистояння західним орієнтирам Української держави. Та частина народу, яка вболівала за долю своєї нації і держави, підтримувала устремління В. Ющенка, який давав обіцянку творити Українську незалежну державу на основі тісних стосунків з європейськими країнами та країнами світу, а також країнами — споконвічними сусідами. Події на майданах країни і 202 дні виборів глави держави в 2004—2005 роках відкрили для народу істину, як говорить відомий поет: «Хто син своєї батьківщини, а хто є сучий син».

Закінчилися вибори, переміг народ, а скинутий з престолу колишній глава держави продовжує їздити до столиці північного сусіда і, мабуть, щось просить та домовляється. Не може ні він, ні інші, які також стоять у черзі на прийом до царя, повірити, що не ті часи, не той тепер Миргород, не та Україна, не той український народ. Давно Т. Шевченко радив українцям придивитися до своїх керівників і дати їм певну оцінку:

Все розберіть... та й спитайте
Той ді себе: що ми?..
Чиї сини? яких батьків?
Ким? за що закуті?..
То побачите, що ось що
Ваші славні Брути:
Раби, подножки, грязь Москви...⁴⁴

Рабська кров ще тече в жилах багатьох українців, не відійшли у вічність деякі особливі українські риси, за які час від часу стає соромно, бо ще залишилось багато носіїв позиції «моя хата скраю». Особливо це стосується тих, хто, будучи бідним і приниженим у минулому, чогось досягнув, і щоб його не втратити, згоден на приниження. «У мене свій бізнес, і в мене все нормально. Чому я маю підтримувати Ющенка?» — нерідко чулося під час президентських перегонів 2004 року. Їх не слід звинувачувати, вони продукт свого рабського минулого.

Але українське суспільство прокидалося, позбувалося своїх не дуже приємних рис. Під час революційних подій 2004 року можна було почути від комерсантів середньої руки, які знають ціну кожній копійці, у перші дні проявів непокори: «До Києва поїхати хочеш? — На мітинг? — Так! І бензин, і харчі — моїм коштом... сам би поїхав, та захворів...», були й інші небачені раніше вияви справжньої, а не вдовоної солідарності українців. Власним коштом, власними автомашинами бізнесмени вирушали в похід всією

⁴⁴ Шевченко Т. Кобзар. — К.: Дніпро, 1971. — С. 246.

країною, щоб роз'яснити мирний характер подій у Києві. На повну силу виявилася споконвічна, відома в усьому світі, українська гостинність: кияни всіма засобами підтримували демонстрантів, які прибули з різних куточків країни: надавали власне житло, гроші, харчі, одяг, скрізь можна було побачити доброзичливі усмішки. Про це буде написано в піснях для нащадків.

Сутність виборів Президента України в 2004—2005 роках була не в особистостях — Ющенко чи Янукович та хто з них стане главою держави, а в тій ідеології, яку вони сповідували і мали намір втілити в життя, формувати новий рівень життя кожного жителя України. Народ конче потребував свободи, прозорої влади, дотримання законів, верховенства права, вибору стратегічного напрямку розвитку нації.

У кандидатів на посаду глави української держави були різні погляди на векторний розвиток країни. Західний вибір та вступ України до європейських структур, таких як ЄС, НАТО, СОТ тощо, відстоювали у своїх програмах В. Ющенко, Ю. Тимошенко та їхня команда. Зовсім протилежний — східний вибір, єднання з Росією та вступ до євразійських структур проповідував через свої програми і духовні проросійські центри В. Янукович.

Як показали події кінця 2004 і початку 2005 року, за духовним рівнем, силою волі, а також місцем за впливом на процеси розвитку суспільства представники уряду попередньої української влади виявилися не на висоті. Український уряд не відіграв належної ролі в державі, він був у повній залежності від глави держави і прохачем у парламенту. У країні за останнє десятиліття найвищі урядові посади обіймали випадкові люди, неналежно виконуючи свої функції, вони були урядовцями недовго.

У період недолугої кадрової політики всі недоліки в управлінні державою позначалися на економіці і соціальних проблемах населення. У період управлінської чехарди, коли державу очолював Л. Кучма, ніхто з державних урядовців не почувався впевнено. Тому, якщо кому вдавалось обійняти міністерську чи іншу високу державну посаду, перш за все думав «не о Родине, а о себе». У результаті складалася кумедна ситуація, коли в черзі на обіймання державних посад виявлялися ті самі особи, які з нетерпінням очікували звільнення посад у Верховній Раді та Уряді. А глава держави вміло тасував їх наче карти в колоді. Ось чому перемогу народу під час Помаранчевої революції переважна більшість урядовців зустріла з деяким страхом.

Усі були вдячні главі держави за будь-який посадовий скандал і раділи постійній ротатції осіб у державних відомствах, що давала

можливість просуванню черги на обіймання урядової посади. Якщо деяка особа задовго утримувалася на тепленькому містечку, то на неї дивилися як на людину, яка порушувала якісь традиційні святині і загальну цехову солідарність. У результаті різноманітних засобів до потенційних конкурентів зміна осіб на найважливіших державних посадах прискорювалась. Постійні урядові зміни в управлінні державою завжди несприятливо впливали на соціально-економічні процеси в країні, а в окремих випадках були катастрофічними.

Яка могла бути ефективною віддача, скажімо, Міністерства економіки, колишнього економічного штабу країни — Держплану, коли за 1991—2004 роки керівники цього відомства перебували на своїй посаді менше одного року. Вони навіть не встигали усвідомити не тільки свою роль, але й роль очолюваного ними відомства в державному управлінні. В результаті це міністерство перетворилося на аморфну, нікому не потрібну організацію. Ось до чого доводило тасування колоди кадрового складу на найвищій сходінці державного управління. Саме такий кадровий склад дістався новому главі держави, лава запасних гравців на державному олімпі була мізерною. У майбутньому вони будуть гальмом в усій системі державотворення. Як з цим справиться нова влада?

Важка перемога, а ще важчою буде праця для її утримання. Нова влада і глава держави взяли на себе обов'язок реалізувати фундаментальні підвалини християнської духовності: «Так всякий из Вас, кто не отрешится от всего, что имеет, не может быть Моим учеником»⁴⁵. У своїй першій промові перед народом В. Ющенко запропонував розділити владу і бізнес. Це неймовірно важко зробити, але за виконанням цієї обіцянки будуть прискіпливо стежити споконвічні «прихильники». Владі не треба цієї обіцянки забувати.

Інавгурація 23 січня 2005 року відбулася за таким сценарієм: 22 січня з 9.00 до Києва прибували іноземні делегації, о 13.00 в Українському домі розпочав роботу прес-центр для ведення трансляції; з 12.00 до 13.15 години 23 січня відбувалось урочисте засідання Верховної Ради України, на якому склав присягу новий глава держави В. Ющенко, біля Маріїнського палацу відбулася належна для такого дійства військова церемонія. У Верховній Раді новий глава держави запросив усіх присутніх, особливо іноземних гостей, йти на Майдан, де фактично його обирали, і там він склав присягу всьому українському народові.

⁴⁵ Библия. Лк, 14 (33).

За час, коли новий глава держави спілкувався з присутніми в Маріїнському палаці, запрошені гості добиралися на Майдан власною ходою вулицею, якою недавно йшов народ з Майдану оточувати Адміністрацію Президента, будинок Уряду, у яких розмістилися центри фальсифікації виборів та й усієї політики держави: економічної, політичної і духовної. Тією ж Інститутською вулицею о 13.30 в закритій машині Президент України їхав на майдан Незалежності, оминаючи вулицю Грушевського і будинки на ній, у яких розміщувалися залежні від старої корумпованої влади штаби виборчих перегонів.

Саме на цій вулиці розташувалися будинок Уряду, у якому господарював конкурент нового глави держави, звідки координували діями проти волевиявлення народу; офіс СДПУ(о), яка доклдала величезних зусиль для фальсифікації виборів, і неподалік у Музейному провулку — потужний підпільний штаб конкурента.

На Майдані біля монумента Незалежності Президент України В. Ющенко виступив з промовою перед народом, який від Співочого поля тернистим шляхом привів його до перемоги. Глава країни чітко і зрозуміло проголосив європейський вибір українського народу, ніяких пріоритетів у відносинах з будь-якими державами, на першому місці економічні і духовні потреби українського народу. На Майдані його слухали більше семисот тисяч людей — жителів Києва і прибулих з усіх українських земель.

Такої кількості народу київський Майдан не бачив ніколи, навіть у найбільш напружені дні Помаранчевої революції. Мабуть, в Україні і Києві ніколи не було такого ентузіазму, надій, відчуття свободи і єднання нації, продемонстрованих українцями на майдані Незалежності 23 січня 2005 року. Людей — море, не дуже добре було чути слова новообраного президента країни. Кожен був зайнятий своїми потаємними думами, намагався стати частиною вікової радості, щось важливе подумати і висловити. Впритул до стіни Київської консерваторії стояв літній чоловік з приколотою до піджака помаранчевою стрічкою, який промовив: «Три з половиною століття йшов український народ до цього щасливого дня.

І той, хто зрадить ідеї революції, буде проклятий у віках».

Далі відбувалися локальні святкування перемоги, о 19-й годині відбувся святковий прийом і концерт у Національному палаці «Україна». Назустріч стривоженому народові розпочав свою ходу Новий 2005 рік, але це не така вже й новина. Новиною стало провидіння повернення до знедоленого українського народу яскравого і толерантного, але

водночас твердого вияву національної ідеї, яка об'єднує українців. Народ згуртувався і здобув перемогу над своїм рабським минулим і тогочасною антинародною владою, закінчувалась епоха його рабства, кріпацтва, приниження, страху, відчуття власної меншовартості.

Уже сучасність дає чимало прикладів, що українці в складні для нації періоди здатні мобілізувати сили для захисту її інтересів. Це довели помаранчеві дні 2004 року, а також інші, не менш знаменні події.

Такою подією був день прийняття Конституції України 28 червня 1996 року, коли відбувалася боротьба між депутатами Верховної Ради України, які відстоювали права українського народу, і Президентом Л. Кучмою, який відстоював свої права та потреби свого оточення. Різниця полягала лише в тому, що в період Помаранчевої революції все робив народ, а під час прийняття Конституції подібне згуртування показали представники українського народу — депутати Верховної Ради.

Саме вони протистояли Президенту Л. Кучмі, щоб не прийняти його варіанта Конституції, протистояли вони депутатам-комуністам, які демонструють супротив українській незалежності ще з часів 1917 року, а також усім тим депутатам, які тягнули український народ до Російської імперії. Тоді Президент офіційно відхилив запропонований депутатами варіант Конституції, а тому треба було подолати вето Президента більш ніж 300 голосами. Під час голосування кожна стаття Конституції набирала більше 305 голосів, а тому влада боролася за кожен голос, однак не вдалося зруйнувати української монолітності на парламентському олімпі.

Тієї конституційної ночі, як і під час Помаранчевої революції, депутати кликали Л. Кучму до парламенту для примирення, всі його очікували, переживали, але він не йшов. Лише в останні години ночі під час останнього голосування з'явився і сказав, що визнав деякі свої помилки, але він ніколи не дотримувався Конституції аж до кінця свого панування. Можна пишатися тим, що все-таки здатні мобілізуватися проти загрози як український народ, так і його прогресивні представники у владі.

Наставала новітня епоха свободи, національної гордості, повернення до свого європейського минулого і віри в майбутнє нових поколінь. Помаранчева революція створила умови для вивільнення від морального та психологічного рабства, в якому перебував український народ упродовж трьох з половиною століть. Світ побачив єдиний і незапе-

речний факт — принижена, зацькована і залякана українська душа буквально за двісті два дні стала гордою і вільною, а український народ перестав бути сірою і байдужою масою. Безкровно довести, що ми є нація, — це мистецтво великого народу. Збуваються пророчі слова Т. Шевченка:

І забудеться срамотня
Давня година,
І оживе добра слава
Слава України...⁴⁶

Значення української Помаранчевої революції ще важко оцінити, з плином часу це зроблять майбутні покоління, а тепер її досвід переймають інші народи. Українська помаранчева непокора стала епіцентром початку остаточного руйнування колишньої радянської системи, яка була непосильним тягарем для народів колишньої Російської імперії і багатьох народів Східної Європи, що входили до так званого «соціалістичного табору». Першою розпочала очищення від імперської залежності Грузія, а за нею Україна. Братерські почуття українців і грузинів формувалися століттями, а тому грузинські лідери в критичні моменти Помаранчевої революції були присутніми на київському Майдані, і це була неоціненна допомога.

Хвилі від грузинської та української революцій, мов цунамі, швидко докотилися до Румунії, Росії, Молдови, Білорусі, Киргизії, Узбекистану та інших країн. В єдиному ключі відбуваються процеси демократизації суспільств після багатьох років перебування в складі Російської імперії, але методи в усіх країнах мали свої відмінності. В областях Киргизії розпочалась революція тюльпанів після виборів до парламенту, як і в Україні, у другій половині березня 2005 року міліція, служба безпеки і прокуратура Киргизії перейшли на бік опозиції, в усій країні відбуваються демонстрації непокори з вимогою скасувати результати виборів до парламенту і відставки Президента держави. Президент Киргизії та уряд подали у відставку, опозиція перемогла. На жаль, у цій країні не обійшлося без застосування сили, відбулися криваві сутички, згорів урядовий будинок, виявилось мародерство, грабіж і погроми, але запобігання таким процесам — внутрішня справа кожного народу. Ще жахливіше розгорталися події в Узбекистані, де було багато людських жертв. Йде жорстока боротьба за свободу, у якій видно, як старі режими чіпляються за владу.

⁴⁶ Шевченко Т. Кобзар. — К.: Дніпро, 1971. — С. 248.

Звичайно, у різних народів свої звичаї вияву непокори, але українська непокора стала прикладом не тільки остаточного знищення рабського минулого, а й толерантних і мирних методів — взірць неперевершений. В Україні відбулися довготривалі, масові і, головне, ненасильницькі протести проти антинародної влади. Це свідчення суто європейської культури у вирішенні складних політичних, соціальних та економічних завдань. Українці склали важкий екзамен перед європейською і світовою спільнотою.

До українського народу повертається слава колишніх князівських часів, його миролюбна воля і сила. Український народ і його прогресивні сили не мають сумніву в неминучості інтеграції України в Європу, як великої європейської держави зі славним історичним минулим. В українців були і залишаються воля і сила, козацький непереможний дух, глибока віра у своє майбутнє, інакше вони не подолали б довгий і тернистий шлях через віки формування держави Київська Русь, розбрату князівських часів, розколу держави на частини і входження в інші держави, складнощів гетьманщини і визвольних війн, рабського становища в Польській державі і Російській імперії та в Радянському Союзі, завершивши проходження страшенного чистилища Помаранчевою революцією на початку ХХІ століття.

XVII

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА РУІНА ДЕРЖАВИ УКРАЇНА

Буремними подіями Помаранчевої революції, народженням величезних сподівань українського народу, знівеченим соціальним і економічним становищем держави, непосильним тягарем минулого нікчемного управління державними справами розпочався 2005 рік. З далекого минулого лунає сумний голос великого Кобзаря:

Добридень же, новий годе,
В торішній свитині!
Що ти несеш в Україну
В латаній торбині?⁴⁷

Перед новою владою України, очолюваною В. Ющенком і Ю. Тимошенко, постала держава із соціально-економічною руї-

⁴⁷ Шевченко Т. Кобзар. — К.: Дніпро, 1971. — С. 259.

ною. Це — наслідок кланового режиму Л. Кучми. А вже 1991 року в країні були великі промислові і сільськогосподарські підприємства, українські наукові центри і навчальні заклади були відомі не тільки в колишньому Союзі, але й у світі. В Україні кожна людина споживала майже всі основні продукти харчування відповідно до встановлених раціональних норм, Україна посідала перші, другі і треті місця з виробництва багатьох промислових і сільськогосподарських видів продукції. Після здобуття незалежності, а особливо з 1994 року, все це було втрачено. Україна з чисельністю населення в 53 мільйони 1990 року перетворилась на країну бідняків з 47 мільйонів населення 2005 року.

Справді, колишня Українська республіка була на особливому рахунку в Російській імперії з кількох причин. Займаючи 3 % території Радянського Союзу і маючи одну п'яту населення, вона давала до 1991 року понад третину загальносоюзного виробництва прокату чорних металів і сталевих труб, майже половину залізної руди, переважну більшість тепловозів, усі кукурудзозбиральні комбайни, більше половини обсягу виробництва всього Союзу багатьох інших видів продукції виробляли в Україні. Україна була розвинутою країною Європи, вона посідала провідні місця з виробництва багатьох видів промислової і сільськогосподарської продукції (табл. 1), на початку 1990 року тут виробляли сталі стільки, скільки ФРН і Великобританія разом узяті.

І ось через 10—20 років перед нами не країна, а руїна — нова система і нова влада не має іншого виходу, як розпочинати все з чистого листа. Після Помаранчевої революції перед світом постала країна, стан якої можна порівняти з далеким минулим, зображеним М. Старицьким: «Много ли времени уплыло со смерти славного гетмана Богдана Хмельницкого, и что случилось с богатой, прекрасной, многолюдной страной? Хищная злоба, иступленная месть да широкая удаль загуляли по волнистым степям, по темным лесам и байракам, по кудрявым «гайкам», укрывавшим в зелени своей веселые хатки, по разбежавшимся вдоль синих рек селам и по огражденным «мурамы» и башнями городам, загуляли, запировали, разливая кругом «червоне» пиво да освещая свои чудовищные «бенкеты» заревом страшных пожаров, увеселяя свои пированья криком терзаемых жертв.

Долго билась Украина, долго металась, как запутавшаяся в силках голубка, и упала измученная, истомленная, захлебнувшись в своей же крови. И исчезла кипучая жизнь...»⁴⁸

⁴⁸ *Старицкий М.* Молодость Мазепи. Руїна. — К.: Поліграфкнига, 1997. — С. 492.

МІСЦЕ УКРАЇНИ У СВІТІ

Таблиця 1

(дані за 1980 р.)

Виробництво	у світі	в Європі
Електроенергія	8	4
Вугілля (в перерахунку на умовне)	5	3
Газ	4	2
Чавун	3	1
Сталь	3	1
Залізна руда (товарний видобуток за вагою руди)	1	1
Кокс	3	1
Мінеральні добрива (у перерахунку на 100 % поживних речовин)	7	4
Сірчана кислота	6	3
Цемент	8	5
Цукор	5	2
Зерно й зернобобові	6	2
У тому числі пшениця	5	2

Чи не нагадує ця картина української дійсності перед 2004 роком? Шизофренічна антинародна політика Кучми зруйнувала все, що тільки можна було зруйнувати. Кучмісти розікрали і «прихватували» майже все національне багатство України. Мабуть, як і в минулому, Україні ще довго доведеться борساتися не тільки в матеріальних, але й духовних руїнах, щоб повернути до життя націю.

Зруйновано промисловість, основні виробничі фонди продано як брухт, унікальні високотехнологічні підприємства припинили свою діяльність, підприємства сировинних галузей дістались за безцінь «своїм» клановим приватним власникам, які реалізовували сировину за кордон, у країні залишилися і відновили роботу підприємства з виробництва, шкідливого для навколишнього середовища, продукцію яких вивозили за кордон, — цемент, мінеральні добрива тощо. Робітники поповнювали лави безробітних та дострокових пенсіонерів.

Зруйноване село катастрофічно занепало і далі занепадає, у ньому все нагадує часи після татарської навали. Загальний вигляд

села став таким: на базі колишніх великих підприємств колгоспів і радгоспів створили так звані колективні сільськогосподарські підприємства, які перестали виробляти сільськогосподарську продукцію, великі тваринницькі приміщення селяни розібрали і цеглу використали для власних потреб, техніку розікрали, продуктивну худобу вирізали і продали.

Землю, розділену між селянами, на деякий час взяли новоявлені орендарі, кілька років вирощували зернові і круп'яні без внесення добрив, а коли врожаї знизились, землю покинули. Землю перестали належним чином обробляти та використовувати відповідно до агротехнічних вимог, вона катастрофічно виснажується. Фермери, орендуючи селянські наділи, вирощують тільки зернові та соняшник, а тому три чверті тваринницької продукції, виробленої в державі, припадає на підсобні селянські господарства. Селяни виробляють цю продукцію тільки власними зусиллями — держава не надає селянинові ніякої фінансової та матеріальної допомоги. Через це в майбутньому селяни зменшуватимуть виробництво тваринницької продукції, а тому її імпорт стане об'єктивною потребою. У результаті м'ясопродукти невпинно дорожчають і кінця цьому не видно.

Повсюди в країні покинуті хутори, вимирають села, землі навколо яких не обробляють і не засівають. У переважній більшості сіл зникла соціальна інфраструктура: бібліотеки, амбулаторії, аптечні кіоски, школи, дитячі садочки. Центральна дротова радіомережа здебільшого зруйнована, торгівля ледь жевріє, преса надходить мляво, вона занадто дорога для селян. Через зруйнування великих сільськогосподарських підприємств та підсобних виробництв у селах поширились суцільне безробіття, пияцтво, знизилася народжуваність та підвищилася смертність. Безвихідь змушує молодь залишати села і шукати кращої долі в містах та за кордоном.

Мільйони і мільйони молодих, енергійних громадян України виїхали за кордон у пошуках заробітку, полишивши дітей, жінок, чоловіків, старих батьків. Через це багато сімей розпадаються. Це новітня і нечувана українська трагедія кінця ХХ і початку ХХІ століття.

Стара кучмівська влада залишила вщент зруйновану фінансову систему: величезна зовнішня і внутрішня заборгованість, переважну частину коштів бюджету розкрадали або спрямовували конкретним особам, особливо «своїм», через мільярдні пільги. Більшість великих підприємств одержали пільги у сплаті податків, значну частину зовнішньої торгівлі провадили через спеціальні

зони для одержання пільг в оподаткуванні, держава залишилась без фінансових і матеріальних ресурсів для впливу на розвиток реального сектору економіки.

Ціни в країні досягли світового рівня, а середня зарплата на порядок нижча від зарплати простого робітника європейських країн. Люди шукають більш достойної платні у великих містах, що призводить до їх перенаселення, а сільські райони і села обезлюднюються. Через складні економічні і соціальні проблеми знижується народжуваність, а висока смертність та виїзд назавжди за кордон призвели до катастрофічного скорочення чисельності населення у країні.

Майже зникли і потребують відродження високотехнологічні галузі промислового виробництва. Промисловість виробляє здебільшого сировину та напівфабрикати для експорту, одержуючи при цьому ще й значні фінансові кошти з бюджету. Будівництво хаотичне, особливо житлове, і зосереджено його переважно у великих містах. Держава відмовилася від системного розміщення продуктивних сил, а тому населення розпочало масові акції протесту проти хаотичного розміщення об'єктів будівництва.

За роки незалежності влада так і не вирішила основних проблем, які дісталися Україні з минулого: по-перше, перевищення вибуття основних фондів над введенням нових; по-друге, швидке зниження забезпеченості власними природними і сировинними ресурсами; по-третє, перевищення смертності над народжуваністю, припинення приросту населення в працездатному віці; по-четверте, зниження загальнолюдської культури, моральних та етичних якостей населення; по-п'яте, деформовані пропорції в розвитку промисловості і сільського господарства; по-шосте, катастрофічна екологічна обстановка. Напередодні революційних подій 2004 року Україна опинилася на грані національної катастрофи.

З України викачали її власну нафту і газ ще за часів Союзу, продали сотні одиниць першокласного вітчизняного флоту, вкрали всі збереження населення, а те, що залишилося, забрали через спеціально створені трасти, зруйнували банківську систему і знищили банк «Україна», який був опорою всього селянства, зруйнували всі великі підприємства, верстати і лінії яких вивезли як брухт за кордон. Зруйновано освіту і науку, медицину і культуру, народ залишився без роботи і масово подався за кордон в пошуках кращої долі, підвищилася смертність і знизилася народжуваність, духовність викликає занепокоєння.

Відбулася Помаранчева революція, і, здавалося б, народ має радіти, але за тринадцять років країна перетворилася на суцільну руїну. Геній українського народу Т. Шевченко передбачав таке і заповів своїм нащадкам, мабуть і новій народній владі, не впадати у відчай, а працювати, працювати і гуртуватися навколо національної ідеї:

Подивіться на край тихий,
На свою країну.
Полюбіте щирим серцем
Велику руїну,
Розкуйтеся, братайтеся!

Якщо перефразувати Д. Гарібальді, то можна сказати: ми здобули державну незалежність 1991 р., але до 2004 р. мовби монголи грабували націю, а тому тепер треба збудувати державу і сформувати націю українців. Руїна погіршувалась ще й тим, що в Україні штучно створили велику етнічну проблему. Чи не вперше в українській історії ситуація склалася так, що любов українців до Вітчизни і до свого народу стали ворожими для нової «ліберальної» Російської імперії і навіть її народу як носія російського великодержавного шовінізму.

Не треба забувати, що в Українській державі живуть багато росіян, завезених сюди в обмін на вивезену відповідну кількість українців до Російської держави. Крім цього, в колишньому Союзі вищі офіцери армії після виходу на пенсію обирали місцем постійного проживання Україну. З українських росіян формується фундамент п'ятої колони, яка шкодить не тільки європейській інтеграції, але всьому, де тільки виявляється український дух.

Руїна держави посилюється ще й тим, що споконвічно українські провідники, від князів і до теперішніх президентів, не миряться між собою, а своїм протистоянням шкодять народу і державі. Здавалося б, здобули незалежність і обрали першого президента, радійте та багатійте, здобуйте шану у світі. Але чвари не вщухають. Перший президент, залишивши свою посаду, довгий час відкрито протистояв новому президентові, який на виборах його обманув. Тепер же обидва попередні президенти — Л. Кравчук і Л. Кучма — виступають проти будь-яких дій народного Президента В. Ющенка. Це і є основна причина руїни Української держави.

Жоден із попередніх президентів не має поваги в українців, вони це знають і розуміють, що ввійдуть в українську історію з чорними плямами за зневагу до свого народу, але нічого не роб-

лять для поліпшення свого іміджу. Краще, ніж прокурор, кожен із них знає свою конкретну провину перед українським народом, але мовчать і на щось сподіваються, а може й ні.

Влада за президентства Л. Кучми і його діяльності завдала такої шкоди країні, особливо в соціальній сфері, що нічого подібного не було ні у світі, ні за всі часи комуністичного правління. Унікальним явищем стала роздача лісів і парків навколо міст, а також Південного Криму та Одеської області для приватизації індивідуальним власникам. Народ розгублений, адже його не допускають відпочивати на пляжі Чорного чи Азовського морів, у парки і на стадіони Кисва, Криму та інших місць. Небачене розкрадання національних цінностей на рівні держави оптом і вроздріб. Але ті, хто це робив, тепер кричать: «Тримай злодія!» — і оголошують себе опозицією.

Нова влада, одержавши у спадок руїну, ще й сама не підготовлена до вирішення складних проблем. Ніхто в Україні, як і в усюму колишньому Радянському Союзі, не знав, що імперія розвалиться на очах у розгубленого комуністичного керівництва і народу. Не готувалися до самостійності держави, не було ні теоретичних, ні практичних розробок функціонування економіки в ринкових відносинах та глобалізаційних процесах. Усе в економічній і соціальній, науковій і культурній сферах робили на вмання, а тому всьому завдано величезної шкоди, знищено село і сільськогосподарське виробництво, завмерла промисловість, занепала соціальна сфера, освіта, наука і культура. Після Помаранчевої революції Україна і її всі сфери діяльності вступили на якісно новий шлях та умови руху нації до свободи і високого життєвого рівня.

Однак український народ знову ні теоретично, ні практично не підготовлений до якісного повороту у своїй історії. Буремні дні світового значення показали, що українська революція не готувалася завчасно партіями чи конкретними героями, на її підготовку не було мобілізовано ні сили, ні вміння, у її провідників не було системного теоретичного і практичного фундаменту боротьби за національні інтереси України.

Народ власним внутрішнім почуттям розпочав і завершив революцію, передавши владу своїм обранцям, які після цього залишилися уже сам на сам: без конкретної і повсякчасної підтримки народу, без вітрил і керма. Немає чітко означеної національної ідеї та конкретних форм втілення її в життя, які відповідала б потребам народу і, головне, були б сприйняті широкими масами. Лише за таких умов можна було б ефективно продовжувати бо-

ротьбу за реальну незалежність країни, займати належне місце у світовій спільноті, досягати високого рівня життя народу.

Саме зважаючи на це, можна було передбачити, що у вищих управлінських структурах влади буде недостатньо сил і вміння, щоб ефективно вести подальшу боротьбу на внутрішньому і зовнішньому мирних фронтах, започатковану Помаранчевою революцією. Слід давати звіт у тому, що в 1991—2004 роках переважно відбулося початкове нагромадження капіталу, сформувалася національна еліта багатих людей, яка побувала при владі або в ній залишилась. Такі люди мають що втрачати і тому не підуть на безкомпромісну боротьбу за інтереси широких верств населення. Перед центральною владою виникає нагальна потреба центр ваги своєї політичної діяльності перенести в ті верстви населення, які через низький рівень соціально-економічних умов свого існування здатні до боротьби за свої інтереси.

Народ, як бджоли у вулику після якогось стресу, оговтається і напише поіменно про владу часів Л. Кучми і комуністів перших років незалежності Української держави. Адже перші, після здійснення злочинів, прикриваються розповсюдженим у світі терміном «опозиція», а другі — тим, що колись були комуністи Радянського Союзу і до них не маємо відношення, ми українські комуністи і являємо собою постійну опозицію до всього, що українське. Нікого не слід тягнути до криміналу, а лише забрати вкрадене та написати поіменно «хто є хто в Україні»: «Про владних опозиціонерів» та «Комуністи — вічні опозиціонери».

Колишня партійна і радянська номенклатура, зросійщена наукова еліта, структури російської «української» православної церкви діють в Україні як потужні агенти впливу, що руйнує українську державність і суверенітет. Сьогодні, як ніколи, гостро стоять питання «хто кого?», «бути чи не бути» Україні вільною, незалежною, великою європейською державою. В 1940-ві роки українці боролися на три фронти, тепер один — буде перемога.

Деякі наші сусіди роблять усе, щоб залишилося минуле «не бути». І це не дивина, адже і через п'ятнадцять років суверенітету Україна не має визнаних кордонів з Росією, і цим сказано все. Народ все більше і більше усвідомлює, що така ситуація тривати не може.

На шляху до кінцевої мети ми не повинні забувати освячені часом величні діяння наших предків, величі Київської Русі, козацької і гетьманської держави, боротьби за права і свободи з татарами, турками і поляками та виходу з рабського становища за часів перебування під ярмом Російської імперії і Радянського Союзу і перемоги Помаранчевої революції.

Відроджувалась українська нація і її держава з давніх часів у величезних муках, у яких переплелось багато стихійних сил і ще не зрозумілих процесів, які викликають безліч запитань українців у самих до себе. Були і горе, і нестерпний біль, зрада і недовіра, але не було страху, а була всепереможна віра в Україну. На прикладі Помаранчевої революції світ побачив, як перемагає всесильна віра на шляху до мети. Усе це дає підстави сказати, що майбутнє незбагненне, але одне зрозуміло, що українська нація досягне кінцевої мети і житиме у віках.

Фундаментальною основою мети має стати розуміння тих цінностей, що Україна і українська нація належать до історичних першородних рас Європи, від яких походить західна цивілізація.

У цьому зв'язку більш як тисячолітня історія української нації дає підстави стверджувати, що Україна спроможна і має право посісти почесне місце однієї з провідних країн на європейському континенті, місце яскравого і талановитого члена християнського світу і сім'ї європейської співдружності.

У складні помаранчеві дні виявилось багато особливостей української нації, про які навіть дехто і не здогадувався, зокрема виявилась генетична пам'ять предків до вдосконалення, самоорганізації і розвитку. Якщо не враховувати екстремізму невеликої частини населення, то переважна більшість українців з великим піднесенням сприйняла об'єднавчу ідею боротьби за свободу і незалежність.

На майданах країни народ ставав єдиним цілим, і об'єднували його звичаї, релігія, невидимий живий дух, а також національні інтереси. Значення Помаранчевої революції полягає в такому: наперекір неймовірним складнощам вона довела, що перші роки незалежності все-таки не стали зовсім марними в історії української нації; подала приклад можливого перетворення звичних взаємовідносин недовір'я, яке супроводжує українську націю багато років, на велич духовної і конструктивної солідарності на базі національної ідеї.

Прогресивна громадськість країни дійшла висновку, що для відродження української нації та її держави потрібне об'єднавче начало, спроможне перетворити масу індивідів на народ. Тільки

духовне відродження, сформована національна ідея здатні вирішити кардинальні проблеми побудови стабільного суспільства і держави.

Надаючи особливо важливого значення національним інтересам, як рушійній і об'єднавчій силі більшості членів суспільства, О. Г. Білорус пише, що «віднайти нову, об'єднавчу національну ідею й успішно її реалізувати є, фактично, найважливішим елементом системи національних інтересів України на цьому особливому переломному етапі її історичного розвитку»⁴⁹. Деякі науковці і політики вважають, що національна ідея має обмежитись вирішенням поточних справ.

Визначено національні інтереси України на найближчі 25 років. Невідкладне завданням — розробка національної глобально орієнтованої стратегії розвитку. Багато громадян України, можливо, більшість, особливо молоді, незалежно від етнічної належності, розуміють і сприймають такий напрям. Дух солідарності пройняв усе українське суспільство.

Хоча і дивним, але цілком закономірним було те, що такі прагнення виявляли всі — від старого до малого. У день Святого Миколая шестирічний син жительки Києва попросив дозволу розповісти Миколаю про Ющенка, цей маленький українець написав: «Так! Президент Ющенко. Ющенко — Президент України. Ми голосуємо за Ющенка. Миколай, а ти за кого? За Януковича? У міліцію. Янукович бандит. Так, Миколаю». Мати здивувалась: «Звідки? Чому мій син так реагує на те, що робиться у нас навколо?» В Україні багато тисяч батьків дивувались своїм дітям, які ставали під помаранчеві стяги всупереч волі й інтересам «батьків» зі старої влади. Пояснення такому феномену — не що інше, як поклик предків до свободи, переданий сучасному поколінню через інформаційну систему Всесвіту.

Непокора українців у листопаді — грудні 2004 року і січні 2005 року — логічне продовження пригаслої революційної акції 2000—2001 років «Україна без Кучми», «Кучму геть!», коли вбивство Гонгадзе розбудило націю і било на сполох. Проте різними способами тодішня влада Кучми, із зовнішньою підтримкою, приспала порив народу, але його незадоволення жевріло, очікуючи нового неминучого вибуху народного гніву. Помаранчева революція довершувала те, чого не вдалося зробити 2001 року під час хвилі величезного внутрішнього народного гніву, це

⁴⁹ Білорус О. Глобалізація і національна стратегія України. — Броди: Просвіта, 2001. — С. 81.

був останній бій боротьби багатьох поколінь українського народу впродовж століть проти гніту і неправди. Історична заслуга революційних подій і їхніх провідників полягає в тому, що вдалося зайняти позицію, яка дозволила уникнути кривавої війни.

У перші роки незалежності країни влада Л. Кучми зневажливо ставилася до українського народу і його сподівань, пов'язаних з цією історичною подією, руйнувалися структури громадянського суспільства, судовий устрій і засоби масової інформації. Безчинство влади, особливо податкових органів, стали можливими через те, що глава держави Л. Кучма і його оточення повністю зруйнували судову систему країни. Для цього застосовували підкуп та погрозу фізичною розправою, у результаті судді стали найбільш незахищеною і корумпованою категорією державних службовців, навіть більше, ніж працівники засобів масової інформації.

Про те, як думав і висловлювався Кучма про свій народ, спеціалістів і службовців, можна довідатися з матеріалів майора М. Мельниченка: «Это ж подонки, твои судьи! Я должен ехать к ним и давать свидетельства! Поэтому возьмите этого судью, за яйца подвесь, пусть повисит одну ночь»⁵⁰. Це край морального падіння. Події останніх часів показали, що за такий злочин проти українського народу ще доведеться відповідати.

Свою революцію українці здійснили так швидко, толерантно і цивілізовано, що здивували весь світ і поставили владу перед несподіваним фактом. За короткий строк Україна стала великою, солідарною європейською державою, а її колишній глава перетворився на маргінала. Л. Кучма і його оточення не здатні були зрозуміти свій народ, розгледіти його внутрішню непереборну силу, про яку можна сказати словами філософа часів кривавого тирана Петра I: «Легкость и быстрота, с которыми этот народ приобщился к цивилизации, неопровержимо доказали, что его государь был о нем слишком дурного мнения и что его народы вовсе не были скотами, как он отзывался о них»⁵¹.

Влада втратила здоровий глузд у сподіванні, що всі маніпуляції народ стерпить і цього разу, але всі верстви населення, відчувши своє приниження, повстали проти несправедливості, з вимогою знати правду про дії влади і жити як належить цивілізованій людині. Скрізь в Україні чулося невдоволення і тривога: як довго можна так принижувати народ? так цинічно обманювати? скільки можна? терпець увірвався! ми — нація, ми — сила! скільки ще

⁵⁰ Мельниченко Н. Кто есть кто на диване президента Кучмы. — К., 2002.

⁵¹ Мыслители прошлого. Монтескье. — М.: Мысль, 1975. — С. 131.

кожен боїтиметься і далі гнутиме спину та схилятиме голову; Росія підтягує війська до кордону з Україною; російський спецназ було помічено в багатьох українських містах, навіть у Києві. Президент сусідньої північної держави закликав кинути війська проти революції.

На майданах країни народ показав, що він позбувся синдрому пригніченого, заляканого, схильного до містики і фанатизму натовпу. Український народ сказав «Ні!» принизливому і важкому минулому і «Так!» — європейському майбутньому. Лише доля поставила конкретних особистостей — Ющенко і Януковича — під час президентських перегонів, на яких були сфокусовані два протилежні устремління провідників, могли ж бути не вони, а інші. Виявилось, що в Україні є достатньо авторитетних лідерів, здатних вести народ до перемоги за волю.

У ході Помаранчевої революції окреслювалася філософія української національної ідеї. Стало очевидним, що українську національну ідею мають підтримати всі народності, представники всіх національних меншин, які живуть на українській землі. Революція допомогла українцям зрозуміти, що їм уже час полишити вишукувати у світі друзів і недругів, а самостійно відстоювати власні національні інтереси. Як це здійснити? Національна ідея має бути демократичною, зрозумілою, виражати і відстоювати права всього народу країни в усіх сферах життя, забезпечувати свободу думки, сумління, релігії, слова. Якщо національну ідею буде виборювати якась одна нація чи народність, то не уникнути протистояння, загрози поділу країни і відокремлення, як це виявилось у деяких східних областях у період виборів глави держави 2004 року.

Навіть якщо дотримуватися поглядів Гегеля, який вважав, що в певні історичні періоди є якась одна нація, світовий лідер, в основу ідеї якої покладено місію провести людство до певної цивілізаційної стадії, але таке лідерство невдовзі закінчувалось провалом. Спочатку з'явилась ідея Німеччини, а після неї лідерство перехопили Сполучені Штати Америки, були й інші національні ідеї типу російської «Москва — третій Рим, а іншого не дано», польської «Польща — від моря до моря». Саме такі імперські амбіції задля якоїсь великої гуманістичної місії суперечили національним намаганням об'єднання у всій своїй територіальній, політичній, релігійній та етнічній повноті і прагненню вільного розвитку.

Ідея кожної нації буде життєвою не у формі імперської амбіції, а в приземленому вигляді відповідно до поточних прагматичних потреб. Національна ідея тоді буде життєздатною і повсюди

сприйматиметься, якщо вона відповідатиме на найсуттєвіші потреби людського життя, блага і знання в їх найвищих нормативах: «Идеал — это идея... Идеалом является... всякая действительность в своей наивысшей истине»⁵².

Отже, відповідаючи на запитання про глибинні потреби українського народу впродовж століть та їх конкретне втілення в період Помаранчевої революції 2004—2005 років, ми одержимо конкретику української національної ідеї. Те, чого намагається досягти народ самостійними діями, є його природна національна ідея. Саме в ній концентруються справедливість, духовність, державність, добробут, доступ до всіх досягнень цивілізації.

Згідно з такою філософією українська національна ідея включає: національну незалежність, безпеку розвитку, ефективну систему державного устрою, подолання бідності, соборність, піднесення духу, рівності, зміцнення волі і забезпечення свободи. Водночас природної національної ідеї можна досягнути на основі забезпечення справедливості, свободи і рівності громадян. Усього цього можна досягти в умовах незалежності, єднання, консолідації і правди. Для реалізації такої ідеї треба, як показали події, багато від чого відмовитися і відмежуватися.

Українська примовка «Чого бідний? Бо дурний» та «Чого дурний? Бо бідний» чітко визначає, що бідність не суть матеріальне поняття — всім нам треба розумнішати в цьому світі. Перш за все викинути на смітник нав'язану з минулого філософію «маємо те, що маємо», бо інакше втратимо все. Друге, відмовитися від міжособистісних та ідеологічних суперечностей заради спільних інтересів усього українського народу і його держави. Третє, вилікуватися від лицемірства і заздрощів, зради і користолюбства, доносів і наклепів. Четверте, виробити і відстоювати універсальну, просту і зрозумілу національну ідею, яка об'єднувала б весь український народ, усіх громадян України.

Помаранчева революція виявила споконвічні сподівання нашого народу, які вихлюпнули на поверхню його позитивні риси і силу, які стали детонатором руху всієї української політичної нації до Свободи. Під гаслом «Ми йдемо — і серце правдою горить!» українці йдуть дорогою вирішення основної загальнонаціональної ідеї — об'єднання великої української нації з метою здобуття свободи для кожної людини і незалежності всієї України.

⁵² Гегель. Работы разных лет. — М.: Мысль, 1973. — Т. 2. — С. 143.

Помаранчева революція яскраво окреслила загальнонаціональну ідею, яка здатна об'єднати народ:

- українці показали, що вони хочуть творити своє життя самостійно на основі Свободи, Рівності, Незалежності, Єднання, Справедливості, Правди;

- зерна свободи, які крупинами століттями сіяли попередні покоління українців, рясно проросли на початку ХХІ століття у реаліях всенародної непокори;

- тільки єднання дій українського народу неодмінно забезпечує перемогу, і навпаки, роз'єднання дій, яке було в минулому, наражає тільки на поразку;

- на майданах України ніде не лунали ні західні, ні східні гасла, український народ хоче мати свою незалежну, мирну і самодостатню державу;

- чітко простежувалося споконвічне намагання українців будувати відносини з усіма країнами на засадах справедливих норм у національних інтересах;

- через майдани країни прокладено міст між історичною самоорганізацією запорозьких козаків і сучасними демократичними потребами українців;

- хвиля волевиявлення стала випробуванням якісного духовного перетворення цілого народу, появи загальнолюдських і водночас універсальних цінностей — демократії, індивідуальної свободи, громадянського права. Саме в таких умовах демократія із загальних гасел перетворюється на потужний ресурс і чинник розвитку;

- у вирі подій народилась якісно нова українська нація, проросли зерна формування громадянського суспільства і людської самоорганізації, відбулася демонстрація величезної народної винахідливості, що підтвердило реальність сили українського народу;

- підтверджено силу християнської моралі, основаної на десяти Божих заповідях, доведено спроможність нації на крутих поворотах історії обійтися без великого кровопролиття, здатність волею і твердістю духу стримати фізичну силу своїх вороженьків (саме таку зневажливо-пестливу форму вжито в Державному Гімні: «...згинуть наші вороженьки, як роса на сонці»);

- революційні події в Україні відкрили світові велич нової великої центральноєвропейської держави, українську націю в її цивілізованості і толерантності.

Національна ідея, тобто мета, яку ставить перед собою нація і якої намагається досягти, — поняття динамічне, а тому вона може формуватися століттями. Ідея дозрівала повільно і надзвичай-

но важко, століттями складали голови за належність і свободу прості люди та їх провідники. Не вдалося досягти реальної самостійності, ба більше — свободи, і після здобуття незалежності 1991 року. Миттєво з'являлися нові форми залежності, а тому налігач не зникав, невидимими і видимими цупкими нитками українці продовжували бути прив'язаними до Росії, її економіки і політики. Залежність від нестачі енергетичних ресурсів тому яскравий приклад. Спираючись на це, українцям підказували і настійно рекомендували: коли хочете йти до Європи, то тільки з Росією, а після цього об'єднуйтесь, але тільки з трьома братніми народами; торгуйте, але тільки в єдиному економічному просторі з цими самими народами.

Пропонувати таке для України, тобто разом йти всюди, мов сіамські близнюки, аморально. Адже історія засвідчила, що у сфері державотворення всі, без винятку, гетьмани України, від першого — Б. Хмельницького до останнього — К. Розумовського, вояки УПА і їхні провідники С. Бандера, Р. Шухевич, Є. Коновалець та інші впродовж століть вели боротьбу за утворення незалежної Української держави, і насамперед звільнення від німецького поневолення і впливу свого північного сусіда — Росії. Провідниками ідеї незалежності були визначні митці і науковці Т. Шевченко, І. Франко, В. Липинський, Д. Донцов, В. Чорновіл; тепер нашу свободу і незалежність відстоюють Л. Лук'яненко, С. Хмара, В. Ющенко, Ю. Тимошенко, О. Турчинов, О. Білорус і багато інших відомих українців. Український народ зобов'язаний шанувати боротьбу своїх видатних провідників і здобуту волю.

Ніхто в минулому і дотепер не був зацікавлений у формуванні таких категорій організації життєдіяльності українського суспільства. Імперські ідеологи добре розуміли, що «національна ідея — це система цінностей, що є об'єднувчим феноменом суспільної свідомості, який ґрунтується на почуттях гордості від належності до певного народу, уболівання за його долю і добробут»⁵³. Лише державна ідеологія, сформована на основі національної ідеї, мобілізує націю й український народ звільниться з вікового ярма.

Лише в 2004—2005 роках Помаранчева революція стала важливим поступом у вирішенні складних проблем у суспільстві. Вона, треба сподіватися, поставила крапку у віковій борні за національну ідею — реальну незалежність від Росії, відносини з

⁵³ Білорус О. Глобалізація і національна стратегія України. — Броди: Просвіта, 2001. — С. 82.

якою відтепер будуватимуться згідно з національними інтересами України та її народу. Звільнитися від трьохсотп'ятдесятилітньої залежності і здобути реальну свободу далеко не просте завдання, коли немає чітко окреслених національних інтересів, національної ідеї та державної ідеології. Правда і те, що у народу попереду гаряча політична осінь 2005 року і вибори 2006 року, які остаточно вирішать долю України.

Саме під час Помаранчевої революції стало зрозумілим, що настав час, коли громада бере на себе частину функцій центральної влади, привчаючись управляти державою та своїми колективами. Вперше влада реально була поставлена під контроль народу. Як результат, українські громадяни стали відчувати власну причетність до управління державою, регіоном, колективом, підприємством, що в кінцевому підсумку активізувало внутрішні сили нації. Помаранчева революція стала нечуванним етапом активізації громади на шляху до створення демократичної і соціальної держави, а це свідчить про те, що держава буде розвиватися саме так, як формуватиметься громадянське суспільство, його ідеологія на базі національної ідеї, а не навпаки. Справедливість і єдиний для всіх закон мають торжествувати.

Українські філософи, вчені і політики розглядають розвиток національної ідеї поряд з формуванням самої нації, оскільки народ стверджується, усвідомлюючи себе як нація за наявності чітко сформованої національної ідеї. Українці отримали 1991 року формальну незалежність, а тепер намагаються формувати здорову українську націю, адже в українському суспільстві з минулого залишилося безліч проблем, зокрема у міжрегіональних відносинах східних, південних і західних областей. Тому на сучасному історичному шляху національна ідея свободи і незалежності містить цілий ряд важливих складових, нагальна потреба, зокрема, руйнації кланово-олігархічної влади в Україні, і таких цілей чимало, без чого не буде ні свободи, ні незалежності.

Українська національна ідея об'єднує український народ і забезпечує йому Свободу, Незалежність, Єднання, Справедливість, Правду, Рівність, Національні інтереси, формування громадянського суспільства, якісне перетворення народу, зміцнення волі і сили християнської моралі. Саме такі споконвічні національні цінності мають стати ядром національної ідеї.

З часів Київської Русі український народ відстоював свої споконвічні інтереси і національну ідею на всіх тернистих шляхах історичного розвитку. Вперше за свою історію українці більш чітко виписали національні інтереси і національну ідею в

Конституції України (ст. 1—3, 5, 7, 8, 10—13, 15—18, 69, 70). Серед них є визначальні пріоритети, неперехідні цінності кожного народу. Цю демократичну Конституцію України треба захищати від усіляких спроб її руйнування.

Права і свободи людини. Ці константи — невід’ємна частина розвитку не тільки окремого індивіда, а й цивілізації і Всесвіту. Стосунки у Всесвіті між цивілізаціями визначаються законом ненасильства над волею, основне правило якого: «Будь-яка цивілізація, будь-яке людство має відбутися так, як саме захоче». Адже будь-яке втручання, будь-яке насильство над волею, навіть у вигляді допомоги, призводить до того, що індивіди стають духовними каліками, ледарями і негідниками. Тоді зупиняється розвиток, розпочинається занепад і деградація.

Над українцями чинилося різноманітне насильство впродовж більш як трьохсот років, що і призвело націю до вкрай складного становища. В Україні ненависна сила була переможена силою волі до свободи. Зерна свободи, посіяні попередніми поколіннями, впали на добру землю, слова свободи було почуто, вони зберігались у генах, добрих серцях християн, що й дало свої плоди. Конкретне втілення генетичної пам’яті і добрі паростки посіяних зерен світ побачив 2004 року на київському Майдані і майданах всієї України.

Саме воля до свободи покликала людей на вулицю. Стало зрозумілим, що український народ хоче позбутися навішеної йому принизливої назви «хохол» і «малорос», усвідомити і відстояти свою національну гордість. Конституція України закріпила за українським народом права і свободи, але залишилось перетворити ці права на реальність, для чого і відбулася Помаранчева революція.

Суверенна, незалежна, могутня, багата і самодостатня держава як споконвічна національна ідея. Після прийняття Акта проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року і його схвалення всенародним голосуванням 1 грудня 1991 року Україна стала суверенною і незалежною, демократичною, соціальною і правовою державою. Та незалежність залишилася тільки проголошеною, бо тривало протистояння між тими, хто шукав «до кого приєднатися», і тими, хто хотів бачити Україну незалежною. Розпочалася міжособна боротьба за владу претендентів на гетьманський престол, що започаткувало і посилювало деградаційні процеси в усьому суспільстві, руйнувались надії народу. Влада і її провідник Л. Кучма, а також новий претендент на владу В. Янукович хотіли вести українців до Москви; опозиція та її про-

відники, очолювані В. Ющенком, переконували українців вирішувати свою долю самостійно у своїй незалежній державі.

Кожен, хто трохи задумається, згадає українську історію, усвідомить, що подібне уже було, адже і в давнину наші предки рвали собі чуби, не знаючи, до якого сусіда приєднатися. Цікаво, що не народ, а його провідники тягнули націю то до одних, то до інших держав, і таке відбувалося в українській історії не раз. Новим в українській історії стало те, що події 2004 року на майданах усєї країни були спрямовані на відмежування від провідників, які себе негідно повели у справі з приєднанням до когось, на відсторонення їх від влади. Народ ще і ще раз довів, що ні в минулому, ні тепер український народ ні до кого не проситься приєднуватися, достатньо наші пращури поневірялися в татарських, польських і російських приймах, стало зрозумілим, що їхні нащадки такого не допустять.

Народ на Майдані 2004 року не висловлював бажання домовитися із сусідами, а лише вимагав єдності нації: «Схід і Захід — разом». Подібне спостерігалось впродовж віків, коли здорові українські сили протистояли тим сусідам, які намагалися підкорити українські землі: запорозькі козаки протистояли полякам, татарам, росіянам; Б. Хмельницький і І. Мазепа боролися з поляками, росіянами і татарами; Українська повстанська армія на чолі з Бандерою, Коновальцем, Мельником, Шухевичем та іншими провідниками вступила в нерівний бій проти німців, поляків і радянських окупантів.

Українську територію, культуру і народ сусіди століттями ривали на шматки, які ще до цього часу перебувають під чужим протекторатом: великі території в Росії, Польщі та інших державах; український народ розпорошений на всіх просторах Російської Федерації; національні символи влади — прапор Б. Хмельницького у Стокгольмі, а його гетьманська булава в Польщі, шапка Мономаха й інші атрибути князівської влади в музеях Москви; більшість діячів української науки і культури з часів Переяслава вважають російськими. Мабуть, саме через це до останнього часу Україна, вирішуючи свої національні інтереси на міжнародному рівні, постійно була заручником відносин між Росією і США, Росією і Францією, Росією і Німеччиною, Росією і Великобританією та іншими країнами.

Єднання української нації в єдиній державі. Українці віддають багато зусиль для консолідації та розвитку своєї нації, розвиваючи і зміцнюючи її етнічну, культурну, мовну та релігійну самобутність нарівні з самобутністю всіх корінних народів і на-

ціональних меншин країни. Ця складова національної ідеї спрямована насамперед на позбуття такої негативної риси, як дотримання принципу «моя хата скраю». Саме ця риса завжди завдавала українцям горя, бо відсидітися десь у тихому куточку, дочекатися, що біда омине, ніколи не вдавалося. Згадаймо героїв під Крутами, коли 300 київських студентів і слухачів військових училищ виступили у нерівний бій проти елітного російського війська Муравйова. Їм ніхто не допоміг, хоча була можливість, зокрема у війська з Ніжина, ніхто не виступив проти чужинців в інших місцях України, всі очікували, що біда їх омине. Не вийшло — прийшли більшовики з Росії і влаштували громадянську війну, на якій українці винищували українців, довели народ на його родючих землях до голодомору, масами відправляли в північні концтабори, використали українців у розв'язаній Сталіном і Гітлером страшній війні, було поставлено «сталінське» завдання взагалі вивезти українців з їхньої території і заселити українську землю іншими народами.

Бог повернув розум українцям, і вони тільки через 14 років після здобуття незалежності виявили єднання під час Помаранчевої революції. Учасників Помаранчевої революції у Києві підтримували багатотисячні зібрання та мешканці наметових містечок в усіх обласних центрах, великих містах, селищах і селах України. Це була нечувана і небачена єдність українського народу, яка сильно налякала українську та російську владу, приємно здивувавши світ. Український народ усвідомив, що без єдності він завжди буде залежним від якогось сусіда, збагнув, що саме з цією метою російський уряд завжди не допускав єдності українського народу, стимулював у його середовищі протистояння, проголошуючи ідею єдності з великим російським народом.

З минулого в українській дійсності залишилися проблеми у міжнаціональних відносинах у таких регіонах, як Крим, східні області, особливо Донецька і Луганська, керівники яких під час виборів 2004 року виявили антидержавні сепаратистські настрої, тобто прагнення до відокремлення. Хоча це було надуманим і нездійсненим бажанням деяких політиків, але воно збуджувало суспільство і знижувало комфортність життєдіяльності всіх громадян країни. Треба все-таки враховувати, що є деяка частина російськомовного населення, яка не зовсім переймається інтересами України як істинно своєї Батьківщини, все більше поглядає на Москву, на Росію. Тут ще багато ідеологічної роботи, бо як можна жити в країні, якщо не поділяти її прагнень, історії, культури, мови, звичаїв, а коли таке є, то це нонсенс, безглуздість.

Побудова відносин з країнами світу на підставі національних інтересів. Фундаментальні принципи державотворення українців ґрунтуються на забезпеченні національних інтересів завдяки мирній і взаємовигідній співпраці з міжнародним співтовариством з урахуванням загально визнаних принципів і норм міжнародного права. Під час президентських виборів усе це раптово опинилося під загрозою.

У цей складний період росіяни на чолі зі своїм президентом В. Путіним та його прибічниками — мером Москви Лужковим, людиною невизначеної національності Жириновським та іншими — відкрито допомагали старій владі, намагаючись відірвати Україну від Європи і спрямувати до невідомого союзу так званих братніх народів. Окремі лідери країн світу, міжнародні європейські організації допомагали опозиції, щоб відірвати Україну від Росії й долучити її до європейської цивілізації. Народ підтримував європейський шлях розвитку, оскільки історія вікового входження України до складу Росії — це постійне і систематичне знищення національної культури та її носіїв, коли народ переставав бути нацією, а всі його гетьмани та інші видатні українці гинули в неволі.

Неймовірно, але лише в результаті Помаранчевої революції на початку ХХІ століття світ раптово довідався, що спадкоємниця розвинутої європейської держави Київської Русі — Україна не російська окраїна і не російська вотчина, як довгий час навіювали народам світу, а велика європейська держава, у якій живе свободолюбний, трудолюбивий, толерантний, культурний, освічений і гордий народ.

Самоорганізація як внутрішній стан українців. Народ усвідомлює, що він, як і його славні предки, — носій суверенітету і єдине джерело влади в країні, яку реалізує безпосередньо, а також через президентські вибори, створені ним органи державної і місцевої влади. Події під час 2004 року показали, що українці — цивілізований народ, а їхня революція делікатна, толерантна і навіть весела. Революційне піднесення назавжди знищило страх перед владою, люди побачили, що представники влади ховалися в норах — президент на своїй дачі в Кончі-Заспі; прем'єр В. Янукович перебрався до Донецька у свої звичні стіни; урядовці нижчого гатунку пішли у відпустку на час революції. Народ же самоорганізувався і виборював свою свободу. Такої мирної, але наполегливої революції світ не бачив, все відбувалося в стилі доброзичливої української нації — з піснями, усмішками, добротою і любов'ю.

Організовані виступи українців в усі часи засвідчують: українці здатні організуватися і налагодити належне самоуправління на

різних за розмірами територіях — невеликій (Висунська республіка), середній (Гуляйполе) і великій (Запорозька Січ), а також на рівні держави (майдан Незалежності і майдани всієї країни). Головна ідея самовизначення ще з часів запорозького козацтва — досягнення свободи; управління без чиновників, поліції та партійних функціонерів; усі справи вирішує простий народ; мужність, стійкість, культурність, обов'язок і віра у справу, за яку розпочинали боротьбу, — основа самоорганізації.

Якісне перетворення народу завжди ставало фундаментом його перемоги. Кожна людина, як частина природи, одержавши права і свободу та їх гарантію з боку створеної нею держави, стає частиною повноправного народу, який і є вищим носієм влади. Під час Помаранчевої революції в Україні відбулося перетворення людей на народ, який визначає свою долю. Саме про це сказано в Біблії: «наколись «ненарод», а тепер «народ Божий»⁵⁴.

Переміг не В. Ющенко зі своєю командою, а народ поборов самого себе, своє внутрішнє моральне та психологічне рабство. Творцем подій Помаранчевої революції був народ, який виявив силу духу, зміцнену Божим Духом і заповідями попередніх поколінь, які благословили націю на толерантну боротьбу за Свободу. Мабуть, не даремно в Будинку офіцерів 28 листопада близько десятої години ранку у величезному залі зібралося багато віруючих, які молилися за демократію, за В. Ющенка, говорили, що він посланий Богом для України.

Деякі промовці, до речі, молоді, говорили радісно і майже крізь сльози, що настав такий благодатний час для об'єднання українського народу, який століттями був дуже роз'єднаний через вірування, етнічні і мовні проблеми. Саме тому ті, хто одержав владу в 2004—2005 роках, не повинні вважати себе творцями революційних подій, вони лише покликані виконувати волю народу. Президент В. Ющенко сказав, що служитиме народу, тож будемо вірити в це і контролювати.

Посіяно добрі зерна формування громадянського суспільства. Здавна в Україні для взаємодопомоги, вирішення соціальних проблем, об'єднання сил народу для боротьби використовували структури громадянського управління — сільські сходи, общини, товариства, спілки. Під час виборів глави держави наприкінці 2004 року народ прийшов на майдани країни не за гроші, як це намагалися довести представники влади та особисто Л. Кучма, а за велінням душі, за покликом предків, як це робили козаки на

⁵⁴ Біблія. 1 Петр. 2(10).

своїх щорічних січових зібраннях. Тому народ, який обрав свого представника як главу держави без підкупу, може в будь-який час, як це було на народних «сходах», «вічах» у давні часи та в запорозьких козаків, відкликати його і призвати зовсім іншого.

Народ показав, що він добровільно прийшов на майдани, перебував у наметах, ішов у колонах для оточення будинків владних органів, стояв біля них у пікетах, бив у залізні барабани, тримався до повної перемоги нового глави держави навіть усупереч волі деяких організаторів революційних подій. У такому разі народ нічим не зобов'язаний обраній своєю волею старшині, але нова старшина має пам'ятати тих, хто її привів до перемоги, служити їм вірою і правдою, як це гечно робила старшина Запорозької Січі. Є надія, що така виборність народом, як добре сім'я, принесе гарні сходи на всій зболеній українській землі.

На початку ХХІ століття волелюбний український народ вступив на шлях крутих поворотів своєї історії. Українська нація завжди демонструвала свою волю, твердість духу і силу християнської моралі. Що показала революція, яку називають «помаранчевою», «карнавальною»? Чому вона була такою толерантною і ненасильницькою? Цьому є пояснення з погляду української ментальності.

Помаранчева революція засвідчила, що у старій владі, незважаючи на її величезне бажання утриматися, все-таки десь глибоко в душі жевріло підсвідоме розуміння потреби поступитися місцем, але брак волі стримував вихід на поверхню того глибинного почуття, і вона чинила неймовірний, хоча й безнадійний, супротив суспільству. Голови багатьох з оточення Кучми на той час уже дозріли до потреби очищення влади, але іншим місцем її представники приросли до стільців і не в силі були від них відірватися. Тому об'єктивно владі потрібна була невеличка допомога у вигляді співу та бадьорих гасел, і не було сумніву, що вона їх сприйме. Таку допомогу надав своєю волею доброзичливий народ на зібраннях та в засобах масової інформації.

Влада відокремилась від народу, який був лише об'єктом для її власних маніпуляцій, вона перестала служити народові, а тому його боялася, а може й соромилася. Народ продемонстрував свою волю і твердість духу, вимагаючи зміни не декорацій, а сутності влади, тобто вона мала відмовитись від брехні і корупції, служити вірою і правдою власному народові. Перед країною постало архіважливе завдання змінити систему влади, вона має наповнюватися новим, національним змістом. Адже впродовж 1991—2004 років залишалася стара система влади, у якій не було місця цінностям,

національним за змістом, прогресивним за розвитком, толерантним до нових українських кадрів.

Не треба забувати, що всім нам буде прикро, якщо нова влада повторить помилки демократичних сил на початку 90-х років ХХ ст., які не спромоглися закріпитися у державній владі після здобуття незалежності 1991 року.

Той, хто бачив обличчя людей на київському Майдані і майданах усієї країни, не мав сумніву в тому, що якби Кучма, Янукович і Медведчук вирішили застосувати зброю проти власного народу і спровокували б пролиття крові і воєнні жертви, їх неминуче очікувала б доля румунського диктатора. Народ і стара влада в цьому переконалися під час застосування сили біля ЦВК. Саме там влада вперше організувала напад на мирних учасників мітингу на підтримку народного кандидата й пустила бажану для деякого «малу кров».

Після такої спроби стало зрозуміло, що в Л. Кучми уже не було сумніву щодо кінця його влади, а тому всякі сподівання на довічну консервацію «кучмізму» стали марними. Президент і його оточення реально побачили свій кінець і зрозуміли, що народ змете стару кримінальну і злодійкувату владу на смітник історії.

XIX

НЕ ЗУПИНЯЙМОСЯ У ЗАВОЮВАННІ СВОБОДИ І ДЕМОКРАТІЇ

Свобода і демократія в Україні повністю зруйновані, а тому їх треба повернути і зміцнювати. Вікова терпимість українського народу дала свої плоди у вигляді здобуття національної незалежності 1991 року і завоювання свободи в 2004—2005 роках під час президентських виборів. Мабуть, ніде у світі, окрім Росії і Білорусі, не було такої фальсифікації виборів глави держави, коли вибори відбувалися під суцільним контролем влади. Але тільки українці спромоглися протистояти силі спотвореної влади. Упродовж усієї президентської виборчої кампанії було надзвичайно важко, але саме в цей період український народ проходив очищення, і після закінчення виборів народ відчув, що він скинув якусь важку й неприємну ношу.

Очищення суспільства відбувалося впродовж двох місяців, двох турів голосування і переголосування, двох судових позовів у Верховному Суді як з боку переможця В. Ющенка, так і з боку переможеного В. Януковича. Особливості президентських виборів

2004—2005 років увійдуть в українську історію як початок новітнього українського державотворення; реального розмежування функцій законодавчої, виконавчої і судової влади; реформування структур самоорганізації і самоуправління народу; входження України в європейські структури; перетворення на реальність української національної ідеї. Режиму Кучми не вдалося остаточно зруйнувати владу, викравши її у народу через фабрикування виборів.

На шляху до незалежності чи не вперше в українській історії ситуація склалася так, що наша любов до Вітчизни і до свого народу стали ворожими для багатьох прибічників Російської імперії. Не треба забувати, що в Українській державі мешкають постійно мільйони росіян. Була спроба сформуванню з українських росіян фундамент п'ятої колони, яка саме тепер, у доленосні для українського народу часи шкодить європейській інтеграції України. Реальність стверджує, що інспіровані з-за кордону етнічні і мовні проблеми не розколюють української політичної нації. Як показали події помаранчевих днів 2004—2005 років, не вдасться і спроба реваншу у вересні 2005 року і в березні 2006 року.

У період президентських виборів в Україні 2004 року світ побачив дивовижні процеси в одній із великих європейських країн — спровоковану владою українську демократичну революцію, багатотисячні мітинги на майданах у всій країні; численні, безпрецедентні за цинізмом і тиском вояжі президента Росії та його оточення до України; кримінальне підбурювання окремими регіональними керівниками Донбасу і Харкова до державного зрадництва і сепаратизму; на поверхню раптово вихлюпнулася смердюча суміш важких відносин Росії й України; влада втекла від народу і заховалася, а, як показали подальші події, втікачі, не чисті на руку, знаходили притулок саме в Москві.

Під час революційних подій 2004 року перед народом стояло чітко означене завдання — повалити ненависну владу, очолювану Президентом Л. Кучмою. Народ досяг поставленої мети, що довело: коли народ буде озброєний теорією і практикою досягнення особистої свободи і високого рівня життя, він без вагань візьме на свої плечі тягар боротьби в мирний післяреволюційний найскладніший період.

Росіяни не знали, які наслідки матимуть для них події в Україні, але й Росія вже не та країна, що була за комуністичного режиму. Вона стоїть на роздоріжжі, там склалася своя непроста ситуація, у суспільстві лунають запитання — куди йти і що діяти, адже скоро й там вибори. Сучасна Росія також незалежна держава, у ній мовби і немає царя та партійного лідера, можна господарю-

вати, але «в обществе усиливается апатия, неверие в возможности осмысленной и достойной жизни, падающий рейтинг Путина лишь увеличивает всеобщее разочарование. Ощущение, будто все валится из рук»⁵⁵.

Яка причина такого становища? Може, росіяни сумують за царем-деспотом, а може, за героїчними битвами, адже їхня історія — це битви за нові території. Як вони люблять святкувати перемогу у війні 1812 року проти Наполеона, а як благоговійно згадують суворовські війни, що вже говорити про перемогу у війні 1941—1945 років, святкують постійно, оспівують з великою насолодою. Не хтось із-за кордону пише, а самі ж росіяни твердять, що революції в Росії бояться: «Влада злякалась оранжевої революції, а тому розв'язала в Росії громадянську війну»⁵⁶, щоб не допустити її повторення у своїй країні.

Все це підтверджується протилежними думками українських і російських державних діячів на світовій арені про політичне і економічне становище в Україні. На світових форумах українські державні діячі визнають наявність у країні утисків свободи і демократії, а ось російські діячі чомусь вперто не визнають утисків і стверджують, що в сусідній державі, тобто в Україні, все нормально. Це зайвий раз підтверджує, що росіяни завжди відстоюють протилежне українським національним інтересам.

Відносини України з Росією впродовж століть були складними, вони не завжди виявлялися зовні, їх приховували керманічі обох країн. Усі зрозуміли, що принизлива для України зустріч Кучми з Путіним в аеропорту під Москвою після другого міжнародного «круглого столу» в Києві дала свої плоди. Годішній Президент України Л. Кучма відмовився брати участь у третьому «круглому столі» з керівниками європейських країн, бо цим був незадоволений «старший брат» — Росія.

Несамостійним був Л. Кучма, колишній секретар парткому і директор заводу, в його крові міцно сиділа бацила плазування перед вищим московським начальством і так званим «старшим братом». Ніколи не було повноцінних міждержавних українсько-російських відносин. Нерівноправні відносини, як показали події Помаранчевої революції, народ не влаштовували. Україні потрібні міжнародні відносини з Росією як стратегічним партнером у контексті відстоювання власних національних інтересів.

⁵⁵ Дзеркало тижня. — 2005. — 12 берез. — С. 4.

⁵⁶ Там само.

Не дбаючи про встановлення нових цивілізованих міждержавних українсько-російських відносин, росіяни виявляли зверхність до українців. Мер Москви Лужков приїхав у Сіверськодонецьк і назвав дії українців на майданах своєї країни «апелсьиновим шабашем». Він навіть сказав, що хотів би зняти свою улюблену кепку, щоб бути схожим на претендента на вищу державну посаду в Україні В. Януковича. До речі, російська практика і політики засвідчують, що там, де з'являється Лужков, там кінець демократії. Саме тут доречно згадати слова українського науковця Вернадського, що там, де починається українське питання, там закінчується російська демократія.

Мабуть, російській владі відомі не тільки ці слова, але і дослідження З. Бжезинського про те, що Росія без України загине як імперія, а тому вони все роблять для того, щоб тримати Україну на короткій мотузці, економічно прив'язуючи до власної колісниці. Російським можновладцям не снилося і в страшному сні, що може настати час, коли треба відпустити від себе Україну. Тому ще з часів Б. Хмельницького російська влада застосовує всі можливі і неможливі методи, спрямовані на утримання на своїй імперській орбіті великої європейської країни.

Для цього використовували все, аж до вбивств і отруєнь. Після короткого лікування ввечері 12 грудня 2004 року лідер опозиції В. Ющенко повернувся до столиці України з Відня, де йому і всьому світові повідомили, що кандидата в Президенти України отруїли спеціальним діоксином. Ще не доведено, хто причетний до злочину, але потерпілий в аеропорту заявив, що це справа рук влади, а виконували чорну справу українські спецслужби разом з такими самими службами іншої держави.

Український народ вийшов на майдани всієї країни і головного майдану Києва, започаткувавши демократію прямої дії, і це майбутнє країни. Народ показав повне несприйняття методів чинної влади щодо проведення виборів глави держави. Народ висловив величезне незадоволення всією соціальною й економічною політикою, яку провадив два строки свого президентства Л. Кучма.

На майданах не було комуністів, а тому, за дослідженнями політологів, у них немає майбутнього. Київський Майдан, як демократія прямої дії, став прикладом для багатьох країн світу. Виступаючи на Майдані перед тисячами демонстрантів, відомий російський політик і журналіст Сергій Доренко заявив, що він особисто чекає, коли на Красній площі Москви з'являться намети, висловлював він інші різкі речі, про які не варто говорити, бо це внутрішні проблеми Росії.

Не минуло й кількох днів, як на вулицях Москви з'явилися помаранчеві стрічки і прапори, а російський посол в Україні Черномірдин розповідав українцям, що вони будуть готуватися, аби не допустити подібної революції в Росії. Те саме заявив і білоруський глава держави, але там у той час величезна кількість демонстрантів з помаранчевими стрічками та портретами зниклих безвісти журналістів і політиків зібралася перед адміністрацією президента Білорусі.

Мабуть, не добрі сни снилися главам держав Росії і Білорусі після їхнього погляду на помаранчеві стрічки. Адже не в уяві, а наяву вулицями Москви уже рухались автомобілі з помаранчевими прапорами, а 11 грудня 2004 року зібралися демократичні сили Росії на свій з'їзд, і більшість делегатів, особливо партії «Яблуко» Г. Явлінського, прийшли з помаранчевими стрічками, а відомий політик І. Хакамада оголосила помаранчевий колір символом свого об'єднання.

Внутрішня національна гордість українського народу не могла знести довгої неволі і пробудилася потужним вибухом гніву та вимоги свободи. Це був тотальний гнів, який переростав у силу свободи, все відбувалося ніби в бою, коли стомлених демонстрантів змінювали свіжі сили народу, приходили кияни і приїздили гості здалека, поодинокі і сім'ями. До Л. Кучми і його оточення кипіла народна ненависть, але вона виявлялася в цивілізованих межах, бо український народ обрав дорогу не через руйнування і смерть, а через жадобу до життя і любов. Ось чому Помаранчева революція здавалась карнавалом, але з глибоким соціально-політичним змістом.

Важкий період обрання глави держави виявив і глибинні суперечності в українському суспільстві, на що не слід запліщувати очі. Багато політиків схилилися до того, що українська революція висвітлила внутрішню сутність кожного українця і України в цілому, а особливо її керівників. Навіть та обставина, яка багато про що свідчила, коли в останні хвилини перебування при владі тодішній глава держави роздавав окремим так званим «своїм» людям різноманітні звання і пільги — називав героями прибічників, які не були причетними до успіхів революційних подій і держави загалом, багато челяді одержали майнові і грошові винагороди для майбутнього безбідного життя. Деякі з них невдовзі повтікали за кордон, а окремі ще вагаються.

Звичайно, більша частина народу кипіла ненавистю до влади, але ж є частина народу, яка підтримувала стару владу і з великою ненавистю протистояла демократичній опозиції. За даними опи-

тування, проведеного Центром ім. О. Разумкова, акції громадянської непокори підтримували на той час 45 % українців і 40 % їх не підтримували. Як показали вибори та участь народу в акціях протесту, найвищий рівень підтримки опозиція дістала на Заході — 86 % і в Центрі — 60 %, на Сході та Півдні демократична опозиція владі Кучми—Януковича дістала мізерну підтримку. Таку складну ситуацію неодмінно треба визнати, але її не слід драматизувати, бо це не провина тієї частини народу, яка не підтримувала опозицію, адже це ті люди, які ще не встигли звільнити свій дух від важких довголітніх кайданів. Мабуть, саме про таких людей писав Шіллер:

И столь себе неверны мы!
Когда за дверь своей тюрьмы
На волю я перешагнул —
Я о тюрьме своей вздохнул.

Саме в цьому контексті не треба скидати з рахунку такі нагадування мислителя, які вписуються у наш ганебний факт, що Кучма як президент відійшов у небуття, а «кучмізм» триває. Нова влада зобов'язана врахувати важкий моральний стан значної частини українського громадянства і допомогти йому позбутися рабської духовної залежності. Адже далеко не всі українці в Росії зрозуміли і підтримали устремління до свободи і незалежності Української держави.

Інша проблема — російськомовне населення, не все, а якась його частина, яка підтримує ту владу, що у помислах намагається повернутися до колишнього Союзу або надзвичайно тісних стосунків з Росією, і їхні погляди, за великим рахунком, треба шанувати. Справді, в Україні багато вихідців з Росії, їхні родини поєднані кровно з двома народами, там живуть діти та онуки багатьох українців. Але це аж ніяк не означає потребу об'єднання двох держав.

Перш за все треба лише створити такі умови, щоб кожна сім'я України чи Росії жила там, де їй краще, і переміщалась з однієї країни в другу без утисків і складнощів, як це має місце в Європі і багатьох країнах світу. Однак слід нарешті відмовитись окремим верствам населення вимагати повернення України до Росії, адже існують об'єктивні і незворотні причини, які такого повороту справи уже не допустять. Народ України мав і має повне право на суверенну державність, якого ніхто уже не відніме.

Для подолання рабської покори і складних внутрішніх протистоянь, спричинених багатолітнім перебуванням у складі Росій-

ської імперії, доведеться ще довго і важко працювати. Українці мобілізували життєву силу, яка рухає народи, села, міста, держави для виконання заповітів борців з минулого. Як поклик працює до теперішніх учасників подій кінця 2004 року і початку 2005 року повсюдно лунало: слава вам, маніфестанти майданів у всій Україні, слава учасникам Помаранчевої революції, слава українському народу, слава Богу. У віковичній борні українці відстояли паролі «Україна — свята наша Київська Русь» для зміцнення національної ідеї незалежної України, а для передачі нащадкам основної цінності проголосили заклик «Свобода!».

Важко давалась перемога, були моменти, коли здавалось, що поразка неминуха. Однак не треба забувати, що відбувся тільки перший етап української революції, яка одержала назву Помаранчевої. В Україні тільки-но почала проростати Шевченкова ідея «Своя правда, і сила, і воля», від влади народ вимагає дотримуватися правди. На черзі наступний її етап — рутинна праця управління державою, виконання даних народіві обіцянок щодо досягнення європейських стандартів життя і розвитку економіки, проведення політичних та соціально-економічних реформ, протистояння новій опозиції з колишньої старої влади, і особливо комуністів. Здавна відомо, що утримати владу значно важче, ніж її захопити.

Новій владі дісталась не те що непроста, а надзвичайно складна спадщина: у своїх помислах населення країни розділено на впіл; Майдан, який привів до влади нових людей, вимагає усунення від влади кучмістів і люстрації, розслідування злочинів старої влади, виконання гасла «Бандити мають сидіти в тюрмах»; оточення нового президента настійно просить посад; опозиція та недоброзичливці триматимуть у напрузі; владі нагадують про її тимчасовість. Це буде головний біль нової влади, не забуваймо.

Нова влада постійно має пам'ятати: якщо вона не поверне кредит наданої їй довіри, то народ тепер знає, де Майдан. І це не слова, а українська реальність. Новій владі, теперішньому і наступним поколінням ще доведеться докласти неймовірно багато зусиль, щоб відродити все те, що було втрачено століттями, а це справа не одного десятиліття. Насамперед треба розбудувати державу відповідно до потреб та менталітету українського народу.

Багатостраждальному українському народові належить пильно придивлятися до своїх теперішніх і майбутніх керманічів усіх рівнів управління, давати їм свою справедливую оцінку в ім'я громади, адміністративної території, регіону, своєї Батьківщини. Діячам не-

залежної України, з її демократією дитячого віку, треба б узяти приклад з двох найлютіших ворогів — Фемістокла і Арістіда, державних діячів стародавньої Греції. Коли мова заходила про долю Батьківщини, то для них особисті інтереси відступали на задній план.

Після трьох з половиною століть перебування під владою інших держав країна опинилася в розбурханому морі суцільних крадіжок і корупції, невизначеності і зради національних ідеалів, таємних змов і підпільних договорів. Спливають роки незалежності, і нікому не вдається запровадити справедливі закони і навести лад, а тому тільки відкрито, привселюдно на майданах народ зможе проявляти дану йому вищу владу і силу. Лише таким чином відкрито народ здатен протистояти особам, які квапляться до державного керма нечесним шляхом. Вітчизняна історія засвідчила, що той, хто захопить владу силою або нечесними методами, ніколи не захоче від неї відмовитися добровільно і буде її використовувати не на користь народу.

Мабуть, для таких справ до українців з вітчизняної і світової сивої давнини прийшли майдани зі своєю філософією для використання на початку ХХІ століття: практика щорічних зібрань запорозьких козаків; сільських і міських сходок для вирішення основних проблем громади села чи міста; народні збори часів Лікурга в Спарті, перед якими звітувалися царі. Недалекий той час, коли українці на прикладі майданів 2004 року будуть практикувати у визначений час щорічні Майдани. На них звітуватимуть про свою політику представники влади на всіх рівнях країни: Президент і Глава виконавчої влади країни — на київському Майдані; керівники в регіонах — на майданах в обласних і районних центрах, у селах і селищах.

Багато доведеться зробити, але головне — це організація державного устрою в напрямі створення громадянського суспільства. Прогресивний такий державний устрій (і багато держав такий мають), за якого державна влада спроможна забезпечити задоволення потреб своїх громадян, водночас надаючи свободу дій у галузі судової справи, управління, призначення посадових осіб, вирішення всіх поточних справ, а основне — забезпечуючи дотримання законів і звичаїв.

Державний устрій має влаштовуватися тільки з погляду вирішення основоположних проблем розвитку кожної нації в сучасних умовах — екологія, діти, культура. Державні і партійні діячі України постійно дають обіцянки щодо участі кожного громадянина, тобто всього народу, у владі для ефективного вирішення

цих проблем, але як це зробити до цього часу ніхто не показав на ділі. Цікаво, чи знає це нова влада Ющенка—Тимошенко?

Ще не відома практична відповідь на це запитання. Проте не слід забувати, що колишній Радянський Союз розвалився через те, що держава приділяла занадто велику увагу робітничому класу, але принижувала в усьому інтелігенцію — інженерів, управлінців, працівників культури, науковців, освітян та інших. У незалежній Україні недоліки старої влади стали рецидивами нової влади, яка знову ж не розуміє потреб учених, управлінців, освітян, митців, представників культури. Намагаються створити сприятливі умови для бізнесу, багатих людей, політиків, хто ділить і переділяє, а про тих, хто думає на перспективу, влада забуває. Ті, хто вийшов на пенсію, стають маргіналами, як це видно на прикладі колишніх державних службовців. Адже зарплата держслужбовців, які в даний час працюють, зростає, а хитромудрий міністр фінансів робить так, що пенсіонери нічого не одержують, їхня інтелектуальна праця в минулому анулюється людьми, які прийшли до влади з дозволу народу. Не забуваймо, якої оцінки очікує така влада, бо прикря приклади в Україні уже існують із сивої давнини.

Центральна влада після Помаранчевої революції одержала високу довіру народу, а її стійкість підтверджується особистістю Глави Держави В. Ющенка. Нова державна влада, обрана народом на майданах, може відносно довго без якогось остраху перед антинародною опозицією передавати значну частину своїх повноважень місцевим органам, а на місцях безпосередньо народу. У такому разі кожен регіон, область, місто, район, селище і село зможуть вільно здійснювати все те, що перебуває у сфері їхньої безпосередньої компетенції, а саме життєдіяльності народу. На місця треба передати центральною владою свободу створення сприятливих умов з питань соціально-економічного розвитку, які не мають першочергового значення для місцевого самоврядування та держави загалом, і коли вся деталізація діяльності місцевих організаційних структур буде зайвою, тоді країна стане могутньою і демократичною.

Така концепція має стати основою розбудови української держави, народ якої вийшов з вікового рабства. Перш за все треба мати на увазі, що могутність країни полягає не в кількості її населення, наявності родючих земель, а також великої території, а в тому, чи організовано соціально-економічну діяльність усіх територій в єдиний організм для досягнення великої мети — реалізації національної ідеї. Тому за першим етапом революційних перетворень настає другий, ще більш відповідальний.

Буремні дні Помаранчевої революції принесли українцям очікувану незалежність, але поки що гіпотетичну. Реальна незалежність — це економічна і культурна незалежність. Шлях до неї — запровадити світові ціни на енергоносії, зруйнувавши систему корумпованих російсько-українських зв'язків. Звичайно, що це набагато складніший процес, ніж Помаранчева революція, бо тут провідникам нації треба багато від чого відмовитися, зокрема піднятися над політикою і стати державними мужами, щоб відстояти інтереси нації.

Зовнішні і внутрішні сили, не зацікавлені в реальній незалежності українців, створять надзвичайно складну економічну ситуацію, тому владу і народ чекають величезні випробування на зрілість і патріотизм у відстоюванні ідеалів революції. Складність цих випробувань неймовірно зростає через те, що суспільство розколоте навпіл і таким залишиться надовго. Щоб протистояти економічним і соціальним труднощам, консолідувати суспільство на основі загальнонаціональної мети, подолавши ворожнечу серед народу в культурно-духовній сфері, потрібен час.

Народ допоміг лідерам демократичної опозиції прийти до влади, а тепер треба допомогти їм утриматися в ній і наперекір недоброзичливцям реалізувати свою Програму. Проте це не просте завдання і не так скоро здійсненне. Можна швидко змінити всю матеріально-технічну базу, але людей — нізащо, бо вони залишаться такими, якими були їхні батьки, діди і прадіди. Назвімо речі своїми іменами і скажімо, що багато поколінь українців виховували в неволі Російської імперії, тут чужі закони, не своя мова і культура, потужний вплив середовища, у якому «барство дикое, без чувства и закона», постійна руйнація національної державності.

Що в таких випадках роблять розумні люди? Мойсей, наприклад, який вивів свій народ з єгипетського рабства, водив його «по пустині сорок літ, аж поки не скінчилося все те покоління, що робило зло...»⁵⁷. Кожен українець має знати цю вічну істину і стати прагматиком, щоб якомога швидше змінити свій рабський внутрішній стан. Лише тоді народиться нова нація, з'явиться квітуча країна, у якій житимуть нові люди, із зовсім іншим поглядом на себе і свою Батьківщину. А поки що триває жорстока боротьба світлих і темних сил, і їй не видно кінця.

Українці зобов'язані не забувати, що Л. Кучма переміг на виборах 1994 року під гаслом боротьби з олігархами, але саме вони стали його головним оточенням, на їхню користь приймали всі

⁵⁷ Біблія. 4М, 32 (13).

політичні та економічні рішення. Помаранчева революція зовні була схожою на карнавали країн Латинської Америки, але саме в цих країнах постійно на місце корумпованих диктаторів приходили «народні президенти», які ставали подібними до своїх попередників. Невдовзі вони втрачали реальну владу і довіру народу, а тому справи в країнах не поліпшувалися, карнавали тривали. Це досить повчальні уроки і для України.

Українці і світ бачили під час дебатів між двома претендентами на пост президента, як В. Янукович настійно пропонував В. Ющенкові «сісти за стіл і домовитися», тобто все могло б перейти в тінь ще тоді, за спиною народу, але лідер опозиції вистояв. Не слід сподіватися, що подібні пропозиції не будуть нав'язувати новому президентові та уряду у більш вишуканій формі й надалі. Щоб лідери нової влади, обрані народом, не втратили відповідальності, вони мають бути під постійним і дієвим контролем народу, який лише так зможе захистити свободу — національну, культурну, соціальну, економічну, правову. Однак слід чітко визначити, що під контролем народу має бути не тільки чинна влада, але нова опозиція, яка намагатиметься одержати владу уже в процесі парламентських виборів у березні 2006 року.

Українське суспільство не буде сподіватися на чудо, воно вірить у свою спроможність власними силами контролювати юридичне правило, за яким політичний курс, проголошений на майданах, не може змінити жоден президент, жодна партія, жоден уряд. Революцію розпочали українські націонал-демократи, які мають сильний дух та міцне коріння, і тільки значно пізніше до них приєдналося багато інших верств населення. Перші паростки української революції з'явилися зразу після 1990 року, 2004 року вона набрала сили і буде тривати до повної внутрішньої зміни українського суспільства. Ще багато членів українського суспільства не вважають помаранчеві події революцією і переконані, що в країні нічого не зміниться. Побачимо, що робитиме нова влада, як вона виконає свої обіцянки.

XX

МАРНІ СПОДІВАННЯ НЕДОБРОЗИЧЛИВЦІВ

Помаранчеву революцію можна вважати революцією тому, що вона хоч і не змінювала зовнішню форму державного устрою, але розпочала кардинальне реформування його внутрішньої сутності. Адже після 1991 року, коли було проголошено незалежність України, внутрішня сутність державного устрою зали-

шилася старою. Народне право об'єктивно має право ламати державне право, і ми збагнули це під час Помаранчевої революції в Україні. Завдяки такому принциповому підходу стало можливим здобути найважливішу перемогу українського народу проти внутрішнього і зовнішнього поневолення, що стало визначною історичною подією на початку XXI століття на теренах колишньої Радянської імперії, в Європі і всьому світі. Народ вийшов на майдани через те, що його провідники переважно відсиджувалися в парламенті, а того, чого очікували від них після 1991 року, не сталося, і в народі терпець увірвався. Народний демократичний рух очолили лідери опозиції Ющенко і Тимошенко.

Що ж стосується думки деяких політиків стосовно того, що, мовляв, Помаранчева революція не є революцією, то треба мати на увазі таке. Найвища мета людства — не збереження чи зміна певної державної форми чи якогось уряду, а збереження самого народу, його начала. Коли створюється становище, яке загрожує свободі народу чи його існуванню, народ розпочинає боротьбу. Інстинкт самозбереження нації визнає, що в такому стані священне право кожного народу — боротьба будь-якими способами. Не випадково, що демократичній опозиції рекомендували її наміри досягти свободи обговорювати в парламенті, але дійсність показала неприйнятність таких закритих обговорень без участі мас, а тому залогом обговорення стали великі публічні народні збори на майданах.

Люди створюють закони для себе, а тому вони можуть їх змінювати тоді, коли це потрібно, та методами, найбільш прийнятними для народу в конкретних умовах. І назва цієї боротьби має другорядне значення — революція, повстання, непокора, демонстрації, заколоти. Вся політика і державна машина радянської імперії працювала в напрямі цілеспрямованого і системного знищення українського народу. Свідомим українцям ставало зрозумілим, що вже не було відведено часу на спасіння, суспільство потребувало негайних змін, аби запобігти національній катастрофі.

Проголошена незалежність України була тільки зафіксована декларативно, а все в державі і суспільстві залишалося старим: у 1991—2004 роках главами держави були колишні високопоставлені комуністи Л. Кравчук і Л. Кучма; до Верховної Ради, особливо в перші скликання, обирали колишніх партійних і радянських функціонерів; державні і регіональні органи управління, силові та контрольні органи залишилися з часів тоталітарного режиму; культура, наука, освіта залишалися на позиціях часів

комуністичної марксистсько-ленінської філософії; в усіх сферах суспільного життя відбувалися зрушення, але за філософією мислення старої системи. Прибічники стихійно-радикальних поглядів розпочали змінювати внутрішню сутність проголошеної незалежності, і вони багато досягли. Проте таким суттєвим змінам, започаткованим революційними подіями наприкінці 2004 року, чиниться шалений опір, але вони будуть продовжуватися до повної реконструкції внутрішньої сутності Української незалежної держави. Подібна можливість випадає раз на кілька поколінь.

Минуле позаду, тепер тільки вперед — на Захід, до Європи, в цивілізований світ. Заклик народу з початку Помаранчевої революції «Ми йдемо...» не повинен зупинитися. Народ усвідомив під час Помаранчевої революції, що не слід сподіватися ні на кого, а треба використати свої реальні можливості для розбудови громадянського суспільства та встановити дієвий громадський контроль над владою й опозицією, яка б вона не була — нова чи стара. Але для цього, як показали революційні події, потрібне національне єднання всіх верств населення — робітників та інженерів, службовців, бізнесменів, діячів культури і науки, журналістів, учителів шкіл і викладачів вузів, діячів громадських організацій. Вони не забудуть Майдан, його не повинна забувати і нова влада України.

Колись українські козаки і старшина в грізних битвах, повсякденних відносинах між собою, зовнішніх стосунках з іноземцями, економічних рішеннях, думках про спільні козацькі турботи і в сімейному житті постійно пам'ятали про площу на Січі, де старшина мала за все відповідати, нерідко і головою. Опозиція перемогла, але щоб нова влада виконала дані народові обіцянки, треба, аби кожен, хто причетний до революційних подій і прийшов до влади, пам'ятав що слава і почесні очікують їх тільки в майбутньому, а в післяреволюційний час ніяких особистих благ.

Якщо ж зразу після перемоги вся діяльність буде зосереджена на роздачі посад, то серед союзників розпочнеться гризня, а до переможців прийде багато сумнівних особистостей, які завдають великої шкоди. У цьому контексті найкраще подумати, а чи заповнення всіх державних посад «своїми» парламентарями можна вважати найбільш оптимальним варіантом вирішення завдання державного управління. Формулу Кучми «друзям — все, ворогам — закон!» треба засудити і відкинути.

Людей вивели на площі злочинні дії влади, нечуваний тиск на судові органи і пресу, нехтування законами і правом, зверхнє ставлення влади до людини та її життя. У двобої влади з народом

зіткнулись обман і правда, несправедливість і справедливість, насильство і свобода, минуле і майбутнє, чорне і світле. Таким феноменом цікавитиметься людство і в майбутньому, а тому нема сумніву, що Київ стане містом світового значення, українська легенда якого в новітній історії буде пов'язана найперше з Помаранчевою революцією 2004—2005 років, коли в українському просторі витав дух відродження, дух єднання.

У чому ж історичні корені Помаранчевої революції, яка сколихнула світ? Прогресивним силам було страшно за долю української нації, адже швидкими темпами відбувалася моральна деградація суспільства, випереджаючи навіть техногенну. За часів комуністичного правління українці чули: «Фу, гадский ваш язык!», а уже після здобуття незалежності чують зневажливе: «Эта ваша незалежность...». Занепадав український дух, що, як відомо, до рівнює смерті.

Після розвалу величезної Російської імперії під назвою Союз українці, на відміну від народів більшості союзних республік, не позбулися російського населення, яким було штучно заселено українську територію. Українці — добрий народ, але їхня терпимість переходить усякі межі і навіть настанови Святого Письма: «...якщо ви не виженете мешканців того Краю від себе, то будуть ті, кого позоставите з них, колючками в ваших очах та тернями в ваших боках. І будуть вас утискати на тій землі, що на ній ви сидітимете»⁵⁸. Коли російськомовному населенню нагадуєш, що Україна майже єдина колишня союзна республіка, у якій росіяни почувають себе комфортно, і це треба шанувати, то можна почути тільки брутальну лайку.

Причини моральної деградації і занепаду духу українців різноманітні, а деякі можна прирівняти до методів часів середньовіччя. Перебуваючи під чужими законами і традиціями, українці, щоб вижити, змушені були робити багато навіть проти своєї моралі, а саме зраджували своїх однодумців, доносили на близьких, сусідів та соратників, зазнавши утисків від влади через своїх же співвітчизників, зневажали свою націю.

Намагання всіма засобами знищити українські корені в Російській імперії у відповідь постійно викликали потужний національний рух в українському суспільстві. На початку ХХІ століття українці організовували надзвичайно потужну і водночас толерантну протидію, якої не бачила новітня історія не тільки Європи, але й світу. У цьому не було якогось дива, адже народ за часів Л. Кучми

⁵⁸ Біблія. 4М, 33 (55).

відчув, що логічним завершенням його державного управління стає повернення до тоталітаризму, до Російської імперії і повне знищення українства. І це не було маревом, усе могло збутися.

Під час Помаранчевої революції можна було побачити в реаліях роз'єднання українського суспільства: вияви регіонального егоїзму, протистояння провідників нації, поділ українців за політичними поглядами в усіх сферах діяльності, верствах суспільства і навіть на рівні сім'ї. Помаранчева революція відбулася через те, що хтось хотів бачити главою держави кандидата від демократичних сил чи від неавтономної влади — ні. Кожен житель України відстоював свої погляди, які стосувалися західного чи східного напрямку розвитку Української держави. Народ розділився на два табори, що передбачав геній українського народу Т. Шевченко, який вбачав у цьому велике зло, надихав не тільки до боротьби «борітеся, поборете», але й до братання. Через двісті років після втрати Україною незалежності, наслідуючи Апостола Павла («Благаю ж вас, браття, щоб ви остерегалися тих, хто чинить розділення... і уникайте їх»⁵⁹), український пророк закликав у поемі «І мертвим, і живим, і ненарожденим...»:

Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата —

.....
Обніміться ж, брати мої,
Молю вас, благаю!⁶⁰

Настигне Божа кара тих швондерів і шарикових, які з піною на губах та перекошеними обличчями закликали до сепаратизму, віддати Харківщину, Донеччину і Луганщину в руки північного сусіда.

Перед майбутніми поколіннями будуть поставати в пам'яті наметове містечко на Хрещатику — від Головопштамту до вулиці Б. Хмельницького та біля Маріїнського палацу. Вітчизняних і зарубіжних туристів водитимуть до будинків, які стали знаменитими, де відпочивали, харчувались, лікувались учасники революційних подій: до Київської мерії, Будинку профспілок, Українського дому, Жовтневого палацу, Будинку офіцерів.

У майбутньому увагу киян і гостей будуть привертати будинки Адміністрації Президента на Банковій, Уряду та Верховної Ради на Грушевського, біля яких у революційні дні вирувала пе-

⁵⁹ Біблія. Рим. 16(17).

⁶⁰ Шевченко Т. Кобзар. — К.: Дніпро. — С. 247—248.

реможна хода непереборного «Так!». Закінчився важливий етап жовтогарячого опору українського народу на шляху боротьби за свою реальну свободу і незалежність. Україна вступила в пост-помаранчеву еру. Українці століттями переносили страждання, і тепер відбулися для них епохальні зміни. Тепер всі, хто живе в Україні, зобов'язані заради благополуччя свого і майбутніх поколінь пам'ятати українську національну історію, у якій ми знайдемо підтвердження роздумів геніальних російських людей: «Люди, которые страдают, обыкновенно покорны; но если раз им удалось сбросить ношу свою, то ягненок превращается в тигра; притесненный делается притеснителем и платит сторицею — и тогда горе побежденным»⁶¹. Революція ще не закінчена.

Цього не повинна забувати наша північна сусідка та її прибічники в Україні, які складають п'яту колону. Адже тільки-но українці завойовують хоча б невеличку свободу, то зразу ж на терені України з'являються російські національні інтереси. Обраній українській владі ставлять ультиматум щодо національних інтересів Росії в Україні — становища російської мови і культури, а також православної церкви. Стає яскраво зрозумілим, що коли українські політики не погодяться з рекомендаціями щодо таких фундаментальних основ і їхніх вимог, то їм посилають погрози, хоча це не середньовіччя, а початок ХХІ століття. Проте кожен українець може відчувати реальність імперських погроз: «перейти на мировые цены и денежные расчеты в поставках газа; независимость — дорогое удовольствие, и надо быть готовым платить наличными; Россия еще может... позволить себе разрыв отношений с Украиной, а молодое, по историческим меркам, Украинское государство такой холодной войны не перенесет»⁶². Розпочинається холодна війна між Україною і Росією, яку українці зобов'язані виграти, бо якщо зазнають поразки, то знову столітня кабала.

Українські провідники ніколи або майже ніколи не замислювалися над кінцевими результатами своїх політичних та соціально-економічних дій, а особливо над тим, що думає власний народ з цього приводу. Згадаймо славних і не дуже гетьманів або новітніх наших президентів Л. Кравчука і Л. Кучму, які і не гадали, що ще за життя їм відведуть далеко не почесне місце в українській історії. Тут доречно буде згадати слова російського поета: «Беспечность погубила многих наших предков; они не могли вообра-

⁶¹ Лермонтов М. Ю. Соч. — Т. 2. — М.: Правда, 1990. — С. 282.

⁶² Зеркало недели. — 2005. — 30 июня. — С. 4.

зять, что народ осмелится требовать их крови; так они привыкли к русскому послушанию и верности»⁶³. Нова українська влада не повинна думати, що українці інші, ні — багато їхніх поколінь виховувалися в Російській імперії. Ураховуючи це, треба пам'ятати слова У. Черчіля: «Диктаторы ездят верхом на тиграх, с которых боятся слезть, а тигры между тем становятся все голоднее»⁶⁴. Між іншим, деякі сусідки якраз сподіваються на тих, хто виховувався в Радянському Союзі, та п'яту колону в Українській державі.

Українська демократична революція триває. Попереду великі випробування і вибори 2006 року. Немає сумніву, що Україна стане великою демократичною державою з європейським рівнем життя, державою Справедливості, Свободи і Прогресу. Українська мрія обов'язково здійсниться. Українці стали на широкий шлях Духовності і Добробуту. Єднаймося для великої спільної роботи! Нова влада має докласти неймовірних зусиль, щоб не перекреслити героїчну сторінку Помаранчевої революції, яка відродила національні цінності українського народу — Волю, Свободу, Демократію.

Нашу невпинну ходу осянують слова українського Пророка Тараса, звернені в поемі «Кавказ» 1845 року до двох народів — українського і грузинського:

Борітеся — поборете,
Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая!⁶⁵

Трохи більш як через півтора століття після написання доле-носних слів майже одночасно два волелюбні народи — український і грузинський — провели «кольорові» демократичні революції і перемогли — збуваються пророчі слова великого сина українського народу.

⁶³ *Лермонтов М. Ю.* Соч. — Т. 2. — М.: Правда, 1990 — С. 315.

⁶⁴ *Черчилль У.* Мускулы мира. — М.: Эксмо, 2005. — С. 511.

⁶⁵ *Шевченко Т.* Кобзар. — К.: Дніпро, 1971. — С. 240.

Післямова

Шановний читач ознайомився з філософськими, історичними і політичними поглядами очевидця і безпосереднього учасника Помаранчевої революції в Україні на початку XXI століття. У праці здійснено аналітичне препарування української дійсності місяців Помаранчевої революції зоряних часів незалежності держави на початку XXI століття, коли влада в країні у більшій своїй частині ще перебувала в руках колишніх комуністичних функціонерів та людей, вихованих тоталітарною системою. Вони лише були рудиментами минулого в нові часи приходу української незалежності і волі народу.

Тільки очевидець мав змогу відчутти якусь невлесимому ауру національного піднесення в помаранчеві дні. Українська дійсність підтвердила споконвічну істину, що реальним носієм влади і творцем історії є народ, про що записано в українській Конституції: «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ».

Від київського майдану Незалежності, який після буремних днів 2004—2005 років став відомим у всьому світі, через Європейську площу можна потрапити в парк «Хрещатий», колишній Царський сад (з 1751 року), Сад купецьких зборів (з 1882 року), Пролетарський парк (з 1917 року) і Піонерський (з 1935 року). Але піднявшись східцями, ви побачите великий майданчик, вкритий суцільним асфальтом і гранітом. І насамперед перед вашим зором постає з чистої сталі монументальне півколо у вигляді веселки, яке охоплює всю територію оглядового майданчика. Для того щоб підійти до його краю, вам треба пройти під цією дугою, яку кияни називають не інакше, як ярмо, і тоді вам відкриються святі місця української історії — сивий Дніпро і старовинний Поділ. Під «ярмом» справа висічена із граніту постать гетьмана, який у лівій руці міцно тримає булаву, притискуючи її до грудей, а правицею держить підписану 1654 року Переяславську угоду, прикриваючи нею коліно.

Оточують гетьмана російські послы, якісь чоловіки і жінки з якимись чудними зачісками, а щоб було зрозуміло, що там є українці, їм «наділи» шаровари. Здається, що бандурист під звуки сумної мелодії століттями співає журливу

пісню про колишню волю. Подалі від гурту цих людей часів гетьманщини — скульптури двох молодих чоловіків, які символізують сучасних людей, які вже не українці, та й не росіяни, а нові люди — радянські, «гомосовєтікус». Старе, мов привиди, повертається, і тепер знову єдиний народ — відмінено національність.

Прошуміли вітри Помаранчевої революції, українці повернулися до буденної праці з великою енергією якнайшвидше закріпити здобуту волю, мати надію на щасливе майбутнє. Але коли перед зором постають монументи минулого, то вони холодним душем покривають радужні мрії, стає зрозумілим, що не так швидко можна змінити те, що формувалося століттями. Стає зрозумілим, що все минуле ще міцно тримається в історії нації, її монументах, свідомості кожної людини, її думках і способах мислення, духовній та матеріальній сферах живої і неживої природи.

Не забуваймо, що носієм інформації про минуле є не людина, фізичне тіло якої недовговічне, а постійна інформаційна система Всесвіту, з якої нагромаджена споконвічна інформація надходить до сучасних і прийдешніх поколінь, на що і налаштована їхня свідомість. Зокрема, донині надходить інформація про нову радянську людину, тримаючи у своєму поліоні значну частину нації. Важка, але повчальна виборча кампанія 2004 року показала, що більша частина українського населення живе під впливом минулого і бореться за нього. Прикро, але серед них і перші керівники держави, провідники нації.

Для того щоб припинити сприймання космічної інформації минулого, потрібні щонайменше дві речі — посилати нову інформацію у систему Всесвіту і поступово змінювати свідомість людини, яка постійно сприймає як позитивну, так і негативну космічну інформацію. Інакше кажучи, щоб подолати руїну в державі, народ, весь народ, має сам змінитися на краще, і насамперед духовно об'єднатися.

Лінії суспільного поділу, які окреслилися під час президентських виборів 2004 року за національними, релігійними ознаками, не зникли і продовжують існувати. Вирішувати проблеми розмежування в суспільстві треба комплексно. Саме державна влада зобов'язана допомогти суспільству знайти шляхи до об'єднання інтересів українців, які перебувають обабіч лінії, що роз'єднує їхні помисли — духовні, національні і політичні.

Український народ боровся без зупину після 1991 року, готував Помаранчеву революцію, довівши її результатами, що українське суспільство в скрутні часи здатне об'єднатися й організуватися на важку працю на розбудову справді незалежної і демократичної України. Позитивний внутрішній стан української нації дає привід зрозуміти, що ті, хто сподівається на повернення до часів початку 2004 року, а тим більше 1991 року, повинні змінити свою ідеологію, спрямовану на відновлення імперії. Тепер, якщо виникне потреба, український народ, який відчув подих довгоочікуваної волі, не зупиниться ні перед якими труднощами і методами для її відстоювання. Українці, як і їхні славні предки, вміють і здатні вирішувати свої справи не тільки толерантно, як це було 2004 року, але й жорстко. Скептикам не варто сумніватися.

Після буремних революційних подій 2004 року український народ, його політиків і саму державу очікують важкі випробування у вигляді різноманітних мовби студентських заліків та екзаменів, підводних течій, таємних «друзів» і відкритих ворогів, а тому треба бути насторожі:

Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
Її окраденую, збудять...⁶⁶

В захоплені піднесенням народного духу українці трохи забули на мить важку свою національну історію. Зразу ж після буремних днів Помаранчевої революції суспільство оторопіло, коли раптово відчуло, що дії її героїв нічим не відрізнялися від дій провідників визвольної боротьби XVII століття, гетьманської доби. Тоді деструктивні дії й амбіційні намагання вихопити один в одного гетьманську булаву нічого доброго народу не приносили, окрім горя, а країні — розлад.

Чи не час тим, кого народ висунув у провідники, замислитися над долею українського народу і його держави. Не зайвим буде подумати також над особистою долею, адже в минулому майже жоден український провідник не був щасливий, а здебільшого зазнавав зневаги і гинув у невідомості. Чи не долине до нас скорботна луна минулих століть і чи не придавить важким тягарем, прирікаючи націю на довгі безглузді поневіряння? Ось чому народу українському

⁶⁶ Шевченко Т. Кобзар. — К.: Дніпро, 1971. — С. 266.

після Помаранчевої революції доведеться ще довго терпіти труднощі, йти в обіймах з недолею і боротися, боротися за волю.

Відбулася Помаранчева революція, але вона ще не перемогла, її ідеали ще належить відстояти в сильній і виснажливій боротьбі. На превеликий жаль, ще чимало українців не вірять у швидку перемогу до того часу, доки країна не позбудеться зграї видимих і невидимих старателів періоду початкового нагромадження капіталу. Люди втомилися від реальності «дуже довго» йти до бажаної свободи, і це для влади занадто небезпечно. Після складнощів для українців, в яких вони опинилися в 40-х роках ХХ століття, а керівники держави були їхніми заклятими ворогами, українці, мабуть, стали зовсім іншим народом.

Вони привели країну та її багатостраждальний народ до крайньої межі. Над країною нависла чорна хмара, враз синьо-жовтий прапор України роз'єднався на два — помаранчевий і синьо-білий. Під ці символи став збиратися народ для протистояння. Забуваючи все на світі і, як пише поет М. Луків «...Що навіть в пориві до волі не має снаги об'єднатись».

Багато злого зробили попередні українські уряди з часу виходу України з неволі і здобуття незалежності, але це були обрані наші вожді, а тому ще не відомо, хто винен — той, хто обирав, чи той, кого обирали. Треба думати про відповідальність, як пишеться у Книзі Книг: «...ваши сини будуть блукати на пустині сорок літ і відповідати за зраду вашу»⁶⁷. Ось чого варті зловживання владою попередніх двох керманців незалежної Української держави та їхнього зрадливого оточення. Ще не одна нова влада прийде, щоб зазнати кари за зловживання вихідців із тоталітаризму. Всі придбані багатства після виходу з рабства будуть ділитися і переділятися, переходити від одних до інших, аж доки не зникне останній виходець з колишньої тоталітарної системи. Пам'ятаймо!

Цю істину треба усвідомити, і кожній владі нести свій хрест ще не менше трьох поколінь. Тому теперішній новій владі не слід забувати слів нашого Бога, який сказав Мойсеві, що навіть він, вірний слуга Божий, тільки побачить той край і ту землю, куди він, Мойсей, веде своїх людей: «...ти побачиш його власними очима, та туди не перейдеш»⁶⁸. Мабуть, тільки ті наші співвітчизники побачать квітучу Україну, вільну і заможну, яким тепер до двадцяти літ.

У цьому контексті народ, який був на майданах країни, зобов'язаний усвідомити, що доля нації і країни залежить не тільки

⁶⁷ Біблія. 4М, 14 (33).

⁶⁸ Біблія. 5М, 34 (4).

від президента, парламенту та уряду, але від кожного громадянина країни. Адже президенти, депутати і члени уряду постійно змінюються, а народ і його інтереси вічні.

Минув рік Помаранчевої революції, і ще більше стало зрозумілим, що відродження української нації та держави буде надзвичайно важким. Адже приклади з власної чотирнадцятирічної української незалежності та історії сорокарічних мандрів євреїв у пустелі показали єдине — вперту боротьбу народу проти свого провідника. З історії відомо, що Мойсей все-таки перемиг свій народ власним вченням. Новітня вітчизняна історія засвідчує, що досі жоден український провідник не зумів переконати свій народ у правильності обраного шляху і переплавити рабський дух народу у здоровий, вільний стан. — Чи з'явиться такий провідник, — запитує кожен українець, — історична національна проблема.

Перед українською нацією постали епохальні часи доленосних подій. Минуть роки і десятиліття, а поклик предків і революційний подих буремних днів 2004—2005 років буде яскраво горіти, освітлюючи шлях знедоленого народу до втраченої свободи, подолання величезної руїни і відновлення славного минулого держави. Історики, науковці, філософи і політики будуть черпати глибинні першоджерела феномену помаранчевих днів для вивчення глибинної сутності українського народу та його історичної місії.

Київ, травень 2004–2005 р.

Зміст

<i>Слово до читача</i>	3
I. Хвиля з героїчного минулого	6
II. Політична боротьба і церква	15
III. Молоде вино вливається в старі міхи	18
IV. Перші підходи до виборчого помосту	25
V. Боротьбу без правил розпочато	31
VI. Народ пробуджується	40
VII. Під фальсифікаторами горітиме земля	54
VIII. Гомін на українських майданах сколихнув Світ	62
IX. Студентство в революції	79
X. Влада в розпачі і просить допомоги	81
XI. Судова влада складає іспит перед народом	88
XII. Останній бій з владою	94
XIII. Фальсифікації виборів — ні!	107
XIV. Повторний іспит судової влади	111
XV. Знання української історії не завадить	115
XVI. Важка перемога демократії	124
XVII. Соціально-економічна руїна держави Україна	131
XVIII. Окреслюється українська національна ідея	139
XIX. Не зупиняймося у завоюванні свободи і демократії	153
XX. Марні сподівання недоброзичливців	164
<i>Післямова</i>	170

Правки:

1. с.154 (в книзі с. 155) - (1912р. Виправити на 1812р.);
2. с. 89 (в книзі с. 91) – (вставити «не», тобто «не знає»)